

ספר

ש ל ח נ ש מ ו א ל

וענפיה

אחרונים עד
אחרוני דורנו

הלכה

מרן השלחן ערוך
והרמ"א

שורשי

מקרא, משנה, גמרא
ראשונים

על סדר השלחן ערוך

הלכות חגים חלק ב

הלכות סוכות: או"ח תרכ"ה – תרס"ט

הספר מביא בשורשי הלכה את מקורות הדינים: מקרא, משנה, גמרא וראשונים (מהבית יוסף) ומראה את השתלשלות ההלכה (שו"ע והרמ"א) מתוך המקורות. משם בענפי ההלכה מובאים האחרונים ואחרוני האחרונים (המפרשים על הדף, כולל פתחי תשובה) עד תשובות אחרוני דורנו (כולל פסקי הרב יעקב יוסף זצ"ל, וילקוט יוסף), והכל בצורה בהירה וקלה להבנה. בנוסף תמצא בסוף הספר מבחני הסמכה לרבנות.

נערך בס"ד על ידי:

שמואל בן ר' שלום אהרן חיים ירושלמי

שנת התשפ"ד ירושלים.

ניתן לראות דוגמיות הספרים:

באתר ודיברת: <https://vedibarta.org/yerushalmi.html> בצורה מרוכזתאו באתר סמיכה לרבנות <http://www.smicha.co.il>

או ב google שולחן שמואל vedibarta

ניתן לרכוש את הספרים אצל המחבר: 054-8456-923 . 02-5811-133

S2079395@GMAIL.COM

אפשר לקבל ב - EMAIL דוגמיות הספרים שיצאו לאור

או"ח - תרכ"ה

ר"ת שכיחים: א"א - אי אפשר. או"ח - אורח חיים או אורחות חיים. אעפ"כ - אף על פי כן. באה"ט - באר היטב. בהכ"נ, בה"כ - בית הכנסת. בהמ"ז - ברכת המזון. ביה"ל - ביאור הלכה. ה"ה - הוא הדין, או הרב המגיד. זא"ז - זה את זה. חוה"מ - חול המועד. חזו"ע, חז"ע - חזון עובדיה. יו"ט או י"ט - יום טוב. יוה"כ, יו"כ - יום הכיפורים. כ"ה - כן הוא. כ"מ - כסף משנה או כן משמע. כה"ח - כף החיים. כת"י - כתב יד. מאמ"ר - מאמר מרדכי. מחב"ר - מחזיק ברכה. משא"כ - מה שאין כן. משנ"ב - משנה ברורה. נ"ח - נרות חנוכה. עי"ת - עשרת ימי תשובה. עכ"פ - על כל פנים. ער"ה - ערב ראש השנה. ער"ה - ערב ראש השנה. ר"ה - ראש השנה. שאל"כ - אם לא כן. שה"צ, שעה"צ - שער הציון. שע"ת - שערי תשובה. תכ"ד - תוך כדי דיבור.

כל הזכויות שמורות למחבר

ניתן להשיג את הספרי "שולחן שמואל" וספרי "מעגלי החיים"
 במחיר מוזל, ליחידים ולקבוצות
 אצל המחבר בטלפון: 02-5811133 בפלאפון: 054-8456-923

הערות והארות יתקבלו בשמחה לכתובת מעלות דפנה 133/3 ירושלים

S2079395@GMAIL.COM

או"ח - תרכ"ה

תוכן עניינים – חגים חלק ב

5..... הלכות סוכות

6..... או"ח תרכ"ה: ישיבה בסוכה, ובו סעיף אחד

7..... או"ח תרכ"ו: העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג, ובו ג' סעיפים

18..... או"ח תרכ"ז: דיני הישן בסוכה, ובו ד' סעיפים

23..... או"ח תרכ"ח: דיני סוכה שתחת סוכה, ובו ג' סעיפים

27..... או"ח תרכ"ט: ממה צריך להיות הסכך, ובו י"ט סעיפים

52..... או"ח תר"ל: דיני דפנות הסוכה, ובו י"ג סעיפים

74..... או"ח תרל"א: סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך, ובו י' סעיפים

87..... או"ח תרל"ב: דברים הפוסלים בסכך, ובו ד' סעיפים

94..... או"ח תרל"ג: דין גובה הסוכה, ובו י' סעיפים

103..... או"ח תרל"ד: שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה, ובו ד' סעיפים

107..... או"ח תרל"ה: דין סוכת גנב"ך ורקב"ש, ובו סעיף אחד

111..... או"ח תרל"ו: דין סוכה ישנה, ובו ב' סעיפים

113..... או"ח תרל"ז: דין סוכה שאולה וגזולה, ובו ג' סעיפים

120..... או"ח תרל"ח: סוכה ונויה אסורין כל שבעה, ובו ב' סעיפים

129..... או"ח תרל"ט: דיני ישיבת סוכה, ובו ח' סעיפים

147..... או"ח תר"מ: מי הם הפטורים משיבת סוכה, ובו י' סעיפים

162..... או"ח תרמ"א: שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה, ובו סעיף אחד

164..... או"ח תרמ"ב: ברכה אחת מעין ז' כשחל יוט ראשון בשבת, ובו סעיף אחד

165..... או"ח תרמ"ג: סדר הקידוש, ובו ג' סעיפים

169..... או"ח תרמ"ד: סדר הלל כל ימי החג, ובו ב' סעיפים

174..... הלכות לולב

174..... או"ח תרמ"ה: דיני לולב, ובו ט' סעיפים

190..... הלכות הדס

190..... או"ח תרמ"ו: דיני הדס, ובו י"א סעיפים

202..... הלכות ערבה

202..... או"ח תרמ"ז: דיני ערבה, ובו ב' סעיפים

207..... הלכות אתרוג

או"ח - תרכ"ה

- 207 או"ח תרמ"ח: דברים הפסולים באתרוג, ובו כ"ב סעיפים.
- 237 עוד הלכות ארבעת המינים.
- 237 או"ח תרמ"ט: דברים הפוסלים בארבעה מינים, ובו ו' סעיפים.
- 260 או"ח תרנ"ג: שיעור הדס וערבה, ובו ב' סעיפים.
- 263 או"ח תרנ"א: נטילת הלולב וברכת, ובו ט"ו סעיפים.
- 292 או"ח תרנ"ב: זמן נטילת לולב, ובו ב' סעיפים.
- 296 או"ח תרנ"ג: הדס אסור להריח בו, ובו ב' סעיפים.
- 297 ו"ח תרנ"ד: יכול להחזיר הלולב במים ביו"ט, ובו סעיף אחד.
- 299 או"ח תרנ"ה: לולב שהובא מחוץ לתחום, ובו סעיף אחד.
- 301 או"ח תרנ"ו: שצריך לחזור אחרי הדור מצווה בקניית האתרוג, ובו סעיף אחד.
- 307 או"ח תרנ"ז: קטן בחיוב אתרוג, ובו סעיף אחד.
- 308 או"ח תרנ"ח: דיני לולב ביום טוב ראשון, ובו ט' סעיפים.
- 325 או"ח תרנ"ט: סדר קריאת התורה בסוכות, ובו סעיף אחד.
- 326 או"ח תר"ס: סדר הקף הבימה, ובו ג' סעיפים.
- 330 או"ח תרס"א: סדר קידוש בליל יו"ט שני (של גליות), ובו סעיף אחד.
- 331 או"ח תרס"ב: סדר תפלת יום ב' של סוכות, ובו ג' סעיפים.
- 334 או"ח תרס"ג: סדר תפלת חול המועד, ובו ג' סעיפים.
- 337 או"ח תרס"ד: סדר יום הושענא רבא, ובו י"א סעיפים.
- 351 או"ח תרס"ה: אתרוג אסור לאכול בשביעי, ובו ב' סעיפים.
- 354 או"ח תרס"ו: דיני סוכה ביום השביעי, ובו סעיף אחד.
- 357 או"ח תרס"ז: סוכה ונוייה אסורין גם כל שמיני, ובו סעיף אחד.
- 359 או"ח תרס"ח: סדר תפלת ליל שמיני ויומו, ובו ב' סעיפים.
- 364 או"ח תרס"ט: סדר יום שמחת תורה, ובו סעיף אחד.
- 369 קונטרנס הלימוד והשכחה.
- 369 לימוד תורה.
- 375 שכיחת התורה.
- 379 מבחני הלכות חגים מהרבנות הראשית לישראל

הלכות סוכות

זוג תפילין תמורת אתרוג (מתוך ספרי מעגלי החיים)

מתקרב ומצוות היום הוא באתרוג, בחול המועד ממילא לא מניחים תפילין. אם כן אמסור את התפילין בעד האתרוג ולאחר החג הקב"ה יזמין לי תפילין אחרות. אמר ועשה.

כששמעה אשתו על העסקה, כעסה מאוד: כל הזמן שהיינו במצוקה לא היית מוכן למכור את התפילין כדי לנוכל להתפרנס, ועכשיו מכרת אותן תמורת אתרוג שלאחר החג כבר לא שווה כלום? קמה מתוך כעסה והשליכה את האתרוג בכוח לארץ ופסלה אותו. כבש הצדיק את כעסו, ולא הוציא מילה בפיו. אמר לעצמו: ריבוננו של עולם תפילין הפסדתי, אתרוג כבר אין לי, מה נשאר לי? האם בנוסף גם אכעס? מה שגזר עלי הקב"ה עלי לקבלו באהבה.

בלילה נראה לו אביו בחלום ואמר לו: דע לך בני, בשעה שמכרת את התפילין כדי לקיים מצוות אתרוג עשה רושם גדול בשמים, אך כיבוש הכעס כאשר נפסל האתרוג עשה רעש גדול בשמים הרבה יותר מקניית האתרוג.

הצדיק רבי יחיאל היה עני מרוד, אבל על לולב לסוכות לא ויתר. הייתה לו קופה קטנה שהיה אוסף בה במשך כל השנה פרוטה לפרוטה כדי לקנות בה ארבעת המינים בסוכות.

והי השנה וסוכות מתקרב, אך אתרוג אין להשיג, המצב קשה יותר מכל שנה. ימים ספורים לפני החג הגיע סוחר לעיר עם אתרוג אחד מהודר. כשראו האנשים את האתרוג מיד הציעו לסוחר שיפנה לרבי יחיאל, אך הציעו לו שלא ימכור לו בשום מחיר שבעולם אלא רק תמורת התפילין שלו שקיבל בירושה מאביו. תפילין אלו היו מהודרות במיוחד שעברו מדור לדור דרך צדיקי עולם.

פנה הסוחר לרבי יחיאל, כשראה רבי יחיאל את האתרוג שמח בלבו. "כמה אתה רוצה תמורתו", שאל רבי יחיאל. ענה הסוחר: איני מוכרם לך תמורת כל כסף אלא רק תמורת התפילין שלך. הבטיח רבי יחיאל שישלם לו כל כסף שיבקש אך את התפילין לא יוכל למסור, אך הסוחר לא נתרצה. הרהר רבי יחיאל לעצמו: החג

או"ז תרכ"ה: ישיבה בסוכה, ובו סעיף אחד

סעיף א: א. בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל

הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש

ב. (ומלווה לתקן הסוכה (היינו לבנותה כולה – מהרי"ל) מיד לאחר יום כפור, דמלווה הצאה לידו אל יחמיכנה) [מהרי"ל].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ויקרא (כג): בַּסֹּכֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים

כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֹּכֶת (מב):
לְמַעַן יִדְעוּ דְרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֹּכֹת הוֹשַׁבְתִּי
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (מג):

ב"י: הוקשה לטור

(א). למה תלה סוכות ביציאת מצרים?
(ב). מאי רבותא דהושבתם בסוכות שציוה
לעשות מצוות סוכה זכר להושבת בני
ישראל בסוכות?

(ג). למה ציוה לעשות סוכות בתשרי, בניסן
מיבעי לה כיון שהם זכר ליציאת מצרים.

ולכך כתב לתרץ

(א). תלה הכתוב מצוות סוכה ביציאת
מצרים וכן הרבה מצות לפי שהוא דבר
שראינו בעינינו ובאזנינו שמענו ואין אדם
יכול להכחישנו, והיא המורה על אמיתת
מציאות הבורא יתעלה שהוא ברא הכל
לרצונו והוא אשר לו הכח והממשלה
והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות בהן
כרצונו, ואין מי שיאמר לו מה תעשה
כאשר עשה עמנו בהוציאו אותנו מארץ

מצרים באותות ובמופתים.

(ב). והסוכות שאומר שהושבנו בהם המה
ענני כבודו, שהקיפן בהם לבל יכה בהם
שרב ושמש, ודוגמא לזה ציונו לעשות
סוכות כדי שזכור נפלאותיו ונוראותיו.

(ג). ואף על פי שיצאו ממצרים בחדש ניסן
לא ציונו לעשות סוכה באותו הזמן, לפי
שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות
סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם
שהם במצוות הבורא יתברך. ולכן ציוה
אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן
הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו
ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב
בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך היא
עלינו לעשותה.

סוכה (יא): תניא: כי בסוכות הושבתי את
בני ישראל – ענני כבוד היו, דברי רבי
אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו
להם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כי בסוכות הושבתי"

משנ"ב (א): וכתבו האחרונים שיכוין
בישיבתה שצונו הקדוש ברוך הוא לישב

כ"כ ברכ"י – המדקדקים עושים הדפנות ועצי הסכך קודם יו"כ, ובמוצאי יו"כ מניחים הסכך. כ"כ זכ"ל, ועוד.¹

כ' בספר אור צדיקים להר"מ פאפירש: יש להרבות בצדקה ערב סוכות, ומהרח"ו היה מחלק הקופה לעניים ערב סוכות. ושוב להדליק ז' נרות בסוכה נגד ז' צדיקים. כ' באר יעקב: גם דקי"ל כיון שנתמנה פרנס על הציבור אסור לעשות במלאכה בפני ג', לבנות הסוכה מותר. כ"כ המחב"ר, זכ"ל, ועוד.

כה"ח בשם תיקונים: מי שעשה סוכה, הקב"ה מסכך עליו באותו העולם ומגן עליו מכל מלאכי החבלה.

בסוכה זכר ליציאת מצרים (מ"א בשם הב"ח), וגם זכר לענני כבוד שהקיפן אז עלינו להגן עלינו מן השרב והשמש. וכל זה לצאת ידי המצווה כתיקונה הא דיעבד יוצא כל שכיון לצאת לבד (פמ"ג).

ב. "מלווה לתקן הסוכה"

שע"ת (א): מא"ר משמע שאין לתקן הסוכה לפני יו"כ, שהרי ע"פ המדרש טעם שעושין סוכות אחר יוה"כ שמא יצא דינינו לגלות. והוא סמך בעלמא דודאי מה שהסוכה היא דוגמת גלות אינו רק מחמת הישיבה אבל לא העשיה, וא"כ אדרבא היה טוב להקדים, שמצווה זו תצטרף להכריע לכף זכות.

או"זו תרכ"ו: העושה סוכה תזוזת האילן או

תזוזת הגג, ובו ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 7..... סעיף א: סוכה תחת אילן.....
- 13..... סעיף ב: קצץ האילן להכשיר הסוכה.....
- 14..... סעיף ג: העושה סוכה תחת הגג.....

סעיף א: סוכה תחת אילן

יוה"כ כמ"ש הא"ר בתחילה, שהרי הטעם שעושין סוכות אחר יוה"כ שמא יצא דינינו לגלות ביו"כ.

¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: והחיד"א דוחה סברת הא"ר יעשה הסוכה לפני יוה"כ, אלא ישע אחר

א. (אין לעשות סוכה תחת בית או אילן).

והעושה סוכתו תחת האילן:

ב. י"א – שאם האילן צלתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין, אף אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה.

ג. אבל אם האילן חמתו מרובה מצלתו: אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא אילן, כשרה, אפילו לא השפיל הענפים למטה לערבם עם סכך הסוכה.

ד. אבל אם אין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא על ידי האילן, צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא סכך רבה עליהם ומבטלן.

ה. י"א שאפילו אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא האילן, והאילן חמתו מרובה מצלתו: אם ענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה בין שהאילן קודם בין שהסוכה קדמה, כיון שענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר.

ו. הגה: מיהו אם השפיל הענפים למטה ועירצן עם הסכך, שאינן ניכרין, בטלן והסוכה כשרה [הרא"ש והר"ן]. וכן אם הניח סכך הכשר על סכך הפסול, מקרי עירוב, וכשר [מרדכי].

ז. אבל אם הענפים כנגד האויר שבין הסכך הכשר (או שהסכך הרצה שאפי' ינטל נגד האילן נשאר כשיעור) [טור] – כשרה הואיל וצל הכשר הוא מרובה מחמתה, שאפילו אם ינטל האילן יש שיעור בכשר להכשיר.

ח. ובכל זה לא שאני לן בין קדם האילן לקדם הסכך, דין אחד להם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. שם: סוכה תחת האילן – אמר רבא: לא

שנו אלא באילן שצלתו מרובה מחמתו (שאז לכו"ע פסול), אבל חמתו מרובה מצלתו – כשרה. וכי חמתו מרובה מצלתו מאי הוי הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר? אמר רב פפא: בשחבטן.

פרש"י: הא קא מצטרף סכך פסול – המחובר. בשחבטן – השפיל ענפיו למטה

א. סוכה (ט): משנה – העושה סוכתו תחת

האילן – כאילו עשאה בתוך הבית (שפסול). גמ': תנו רבנן: בסכת תשבו – ולא בסוכה שתחת הסוכה, ולא בסוכה שתחת האילן, ולא בסוכה שבתוך הבית. אדרבה, בסוכות תרתי משמע? אמר רב נחמן בר יצחק: בסכת כתיב.

מעט ע"כ שאף בלאצל שתחתיו יהיה צילתה של סוכה מרובה.
כ"כ ה"ה בשם הרמ"ה והג"מ בשם ראבי"ה.

להלכה:

- מרדכי בשם רש"י ור"ת – כפירוש ראשון, כ"כ התוס' והרא"ש.
- ראבי"ה בשם ריב"א – כפירוש שני, כ"כ הר"ן, ה"ה בשם הרמ"ה, הגמ"י בשם ריב"א, מרדכי בשם הר"ש מקוצי.

] סיכום הדעות:

- דעה ראשונה:
ב. אילן שצלתו מרובה מחמתו אף אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה – פסול בכל גוונא.

ג. אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא אילן, כשרה, (אפילו לא השפיל הענפים למטה לערבם עם סכך הסוכה).

ד. אבל אם אין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא על ידי האילן – צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא סכך רבה עליהם ומבטלן.

- דעה שניה:

ה. אפילו אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא האילן, והאילן חמתו מרובה מצלתו: אם ענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה בין שהאילן קודם בין שהסוכה קדמה, כיון שענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר.]

אבל לרמב"ם שיטה אחרת לגמרי:
העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית. הדלה עליה עלי האילנות ובדיהן וסיכך על גבן ואחר כך קצצן, אם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה, ואם לא

מעורבין עם סכך הכשר ואין נראין בעין וסכך כשר רבה עליו ומבטלו דמדאורייתא כל דבר בטל ברובא.

כ' הרא"ש: משום שני סככים ליכא דהא (עירבן) חד סככא הוא. ולא משום מחובר איכא דהא בטיל ליה ברובא.

הרא"ש: שני פירושים –

א). מיירי שאין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא מחמת אילן הפסול שמשלימו, דאי צלתה מרובה מחמתה בלא אילן לא מיפסלא משום צירוף סכך פסול, כיון דכי שקלת ליה לפסול אכתי צלתה מרובה מחמתה וכן משמע לשון צירוף להשלים השיעור. כ"ד התוס'.

ב). ה"אבל ראבי"ה בשם ריב"א כ' – אם לא חבטן אפילו חמתו של אילן מרובה מצל אילן והסוכה צלתה מרובה מחמתה פסולה שהרי הצל הוא מן האילן ולא מן הסוכה, שאם נטל סכך הסוכה אכתי איכא מצל האילן. לא שנא קדם האילן לסוכה ולא שנא קדמה הסוכה לאילן כיון שמונחים ענפי האילן כנגד סכך הכשר.

ומיהו אם הוא כך שענפי האילן אינן מצלים כנגד הסכך אלא כנגד האויר שבין סכך הכשר כשר ובצילתה מרובה מחמתה אין צל האילן פוסל הואיל ואינם מכוונים ויש בכשר כשיעור אם ניטל הפסול והפסול חמתו מרובה.

כ"כ הר"ן – אף שהסוכה בעצמה צלתה מרובה מחמתה כיון שצל האילן עומד למעלה הרי הוא מבטל צל סכך הכשר שהוא למטה ממנו. וצריך שיהא צל האילן

משנ"ב (א): דבעינן שתהא הסוכה תחת אויר השמים (דכתיב 'בסכת תשבו' חסר וי"ו דהיינו באחת, שלא יסוכך עליה בשני קירויין) ולא בסוכה שתחת סוכה או תחת הבית או אילן (גמ').

וביתו גופא אף אם ירצה לישוב בה בחג לשם סוכה פסול, דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה (מ"א מרש"י), ואילן פסול שיהא הוא הסוכך על דפנות הסוכה משום דמחובר הוא (פסול).

ב"י: מחובר פסול, דילפינן מדכתיב "באוספך מגורנך ומיקבך", ולא מהמחובר.

באר היטב (א): מקומות קרים שבחג יורד שלג הרבה על סכך הסוכה ומתעבה ונעשה כעין תקרה - כשרה (טעמו - דהא שלג אינו חוצץ בפני הטומאה לא חשוב מידי להיות כתקרה ע"ג סוכה גינת ורדים).

"פסולה בכל ענין"

משנ"ב (ב): בכל עניין - אפילו אם השפיל הענפים למטה ועירבן עם סכך הסוכה, וסכך הסוכה רבה עליהם ואינו ניכר - אפ"ה פסול, דאף שהסוכה צילתה מרובה מחמתה כיון שהאילן ג"כ צילתו מרובה מחמתו א"כ אין סכך הסוכה מועיל כלום (ב"ח).²

ג. "אבל אם האילן חמתו מרובה מצילתו"

תעשה ולא מן העשוי).

היה הסיכוך שהיה כשר מתחלתו הרבה מהן צריך לנענע אותן אחר קציצתן כדי שתהיה עשויה לשם סוכה.

ופירש המגיד - בפירוש המשנה לרמב"ם. חבטן - היינו שקצצן, שכתב אמתניתין דהדלה עליה וכו'. אם היה סיכוך הרבה מהן כשרה - בתנאי שיקוץ אותם ואם לא קצצן יצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולה, עוד אמר - או שקצצן כשרה בתנאי שינענע אותם ואז תהיה כשרה.

ב"י - חבטן היינו קצצן. כשלא קצצן - אף שרוב כשר פסולה. כשקצצן - אם רוב כשר כשרה וא"צ נענוע. ואם רוב פסול כשרה וצריך נענוע.

ח. סוכה (יא.): משנה - הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס, וסיכך על גבה - פסולה. ואם היה סיכוך הרבה מהן, או שקצצן - כשרה.

וכ' הר"ן: מדקתני הדלה ואחר כך סיכך מוכיח ר"ת - דדווקא כי האי גוונא דתחילתו בפסול דתו לא מכשרא בסכך כשר, אבל כל שתחילתה בכשרות אף על פי שאחר כך הדלה עליה את הגפן תו לא מיפסלא.

והר"ן כ' - זה אינו. כ"כ הטור - ל"ש האילן קודם או הסכך קודם דין אחד להם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "תחת בית"

² הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם אח"כ חתף הענף מהאילן כשר, בתנאי שינענע הסכך (משום

משנ"ב (ה): וזה אפילו לכתחלה מותר (גמ'). ואפילו אם עשה הסוכה בחוה"מ (הן לסברת הר"ן והן לתירוץ השני של המרדכי שהובא במגן אברהם והן לסברת הט"ז, וסתמתי כמותם, דלא כסברא הראשונה של המרדכי שהובא במגן אברהם, ובפרט דמלתא דרבנן הוא. ולפלא על הבאר היטב שהעתיק להחמיר – שה"צ). ולא שייך בזה לומר אין מבטלין איסור לכתחלה (לפי תירוץ הט"ז לעיל).

"צריך שישפיל"

ביה"ל: סתם בזה שלא כדעת הרמב"ם שמצריך קציצה דווקא, ובלא קציצה אפילו אם רובו הוא סכך כשר לא מהני. אלא פסק דבהשפלה לבד סגי.

ודע דדעת הב"ח דיש לחוש לדעת הרמב"ם דאין להתיר אלא בקצצן, לפי שהמחומר הוא חשוב ואינו בטל ברוב (ואינו דומה לשאר סכך פסול שהוא בטל ברוב).

והנה כעת זכינו לאורו של רבינו חננאל ושם כתב בפירוש – בשחבטן דהיינו שיחתוך הענפים והוא ממש כפירוש הרמב"ם. כ"כ הרי"ף גיאות.

וע"כ בודאי דלכתחלה נכון לחוש לדעת הרמב"ם וכדעת הב"ח דבעינן שיקצוץ אותן, ובזה מותר אפילו בלא נענוע כמ"ש הפוסקים לדעת הרמב"ם.

ביה"ל: שלא ניכרים – מי הוא הסכך הכשר או הפסול. הא אם הניחן פסול ע"ג הכשר זה ע"ג זה ממש ניכרים מקרי, ואין

משנ"ב (ג): דאז הצל כמו שאינו ולא מקרי סוכה שתחת האילן.³

ד. "אבל אם אין וכו' אלא ע"י האילן"

משנ"ב (ד): ר"ל וסכך האילן הלא פסול הוא שהוא מחובר, ואין יכול לצרפו לסכך כשר להכשיר הסוכה.

"צריך שישפיל"

מ"א (ג): ומבטלין – אף דאין מבטלין איסור לכתחלה?

י"ל דקודם יו"ט שאינו אסור עדיין נתבטלו (ולפ"ז אסור בחוה"מ). ועי"ל דה"מ במקום שנהנה אבל מצווה לאו ליהנות ניתנו (ב"ח מרדכי).

והר"ן כ' – אף על גב דאיסור שיכול להסירו אינו בטל, מ"מ הכי אגמרי' רחמנא למשה בפלגא סגי דפרוץ כעומד מותר, אלא דהכא כיון שהן מעורבין בעי רובא, וא"כ אין כאן מבטל איסור.

והט"ז כ' – שכאן אין שם איסור ע"ז, לא מבעי' אם עושה סוכה קודם המועד פשיטא דלא שייך אז איסור דעדיין לא חל חיוב סוכה אלא אפילו אם עושה סוכה תוך המועד אין כאן שם איסור, דהא אין איסור מצד עצמו של הסוכה לישב בה אלא שהיושב בה אינו יוצא י"ח המצווה. על כן אין שייך כאן איסור בעשייתה אפילו אם עושה בפסול גמור.

³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לסכך תחת חבלי כביסה שאין בין חבל חברו ג"ט: לפי הב"ח – פסול, דאמרינן לבוד. אמנם קי"ל

כהמ"א דל"א לבוד להחמיר.

א"כ תולה סדין רחב שאז יש חשש שהרוח תרומם הסדין ונמצא יושב תחת הסדין.

אפילו בשהשפיל אלא אם כן סכך הסוכה צילתה מרובה מחמתה בלא האילן ולמעשה נכון להחמיר כוותייהו.

"שאין ניכרין"

משנ"ב (ח): ואם היה צילתה מרובה מחמתה אפילו היו ניכרים (מ"א), או היו מונחים זה ע"ג זה ממש שרי, כיון שהם מרובים מסכך האילן (פמ"ג) ויש חולקין ע"ז (חמד משה).

"כשר על הפסול מקרי עירוב וכשר"

משנ"ב (ט): והיינו כשהיה הסכך הכשר מרובה על הפסול (אחרונים).

אבל אם היו מונחין על הסוכה זה בצד זה ואינן מעורבין כלל – א"צ שיהיה בכשר רוב כנגד הפסול, דסגי מחצה על מחצה שיהיה כשר (דהוא הלכה למשה מסיני, אלא מפני שא"א לצמצם יש להעדיף מעט). (מ"א).

"אבל אם הענפים... כשר"

משנ"ב (י): ומירי שמן הענפים לא יהיה צל הרבה וחמתה מרובה מצילתה (דאי לאו הכי הלא מבואר בריש הסימן דפסול).

"שאפילו ינטל נגד האילן ישאר כשיעור"

משנ"ב (יא): משמע מן הפוסקים דחשבינן לסכך שכנגד האילן כסכך פסול, וע"כ אין להכשיר אלא אם כן הוא פחות מארבעה טפחים בסוכה גדולה או פחות מג"ט בקטנה.

וכי ביה"ל: ישאר כשיעור כשר – בט"ז חולק ומחמיר, אף שישאר כשיעור עדיין דמקרי תחת שני סככים שפסול. מ"מ הרבה אחרונים חלקו עליו: המאמר,

מהני בסכך כשר כשחמתו מרובה לצרפן יחד (פמ"ג).

"וי"א שאפילו"

ביה"ל: לפי הכלל י"א וי"א דעת מרן כי"א השני. גם כאן פסק לחומרא כדעת אבי העזרי. דהמכוונים כנגד סכך הכשר פסולה – ס"ל שכל מה שהוא תחת האילן כמאן דליתא דמיא, שאינו משמש כלום כיון שהעליון מיצל עליו, וא"כ מן הסכך הנשאר הוא רק חמתו מרובה מצילתו ועם הסכך של האילן אינו יכול להצטרף אף שיהיה עי"ז צילתה מרובה מחמתה דהא סכך פסול הוא, מ"מ בשעת הדחק שאין לו סוכה אחרת וגם אי אפשר לו לתקן סוכה זו להכשירה יש לסמוך על סברא הראשונה (כן כתב בא"ר והגר"ז). כפ"ח – מ"מ לא יברך משום סב"ל.

"מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה"

משנ"ב (ו): דס"ל שכל מה שהוא תחת האילן כמאן דליתא, וכיון שהעליון מיצל עליו וא"כ מן הסכך הנשאר הוא רק חמתו מרובה מצילתו ופסול.

"מיהו אם השפיל הענפים"

משנ"ב (ז): ובזה מהני אפילו אם אין הסוכה צילתה מרובה מחמתה בלא האילן וכמו לדעה א' (ב"ח וכמה אחרונים, ועיין שה"צ). ולכן סיים הרמ"א שאינן ניכרין דאם היה סכך הסוכה בעצמה צילתה מרובה מחמתה אפילו ניכרין שרי לפי מה שכתבנו לקמיה.

והמ"א כ' – דלדעה אחרונה זו לא מהני

מרדכי, והחמד משה, ובית מאיר, והלכה ברורה, ובגדי ישע. ודעת כולם דכיון בהעליונה חמתה מרובה מצילתה אין על התחתונה שם סוכה תחת סוכה (ולכן פסקתי במשנ"ב להקל).

סעיף ב: קצץ האילן להכשיר הסוכה.

סעיף ב: א. אם קצץ האילן להכשירו ולהיות הוא עצמו מהסיכוך – כשר, והוא שינענעו, שיגבה כל אחד לבדו ומניחו (לשם צל), וחוזר ומגביה חבירו ומניחו. ואם לאו – פסולה משום: תעשה, ולא מן העשוי.

ב. הגה: אצל מותר לעשות סוכה תחת מחוצר או זית, ולהסירו אחר כך, ולא מקרי תעשה ולא מן העשוי, הואיל ואין הפסול בסכך עלמנו [כל בו והגהות אשיר"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הגג והסרת הרעפים הוא המעשה להכשיר הסוכך הנעשה בפסול קודם לכן. כ"כ הג"א.

ובהגהות אשר"י כ': דרבינו ברוך אוסר ור"י מתיר ונראין דבריו. וכן כתב מהרי"ל דאותן גגין העשויים כמין צריף ובסוכות מגביהין אותן ומסככין שם דמותר להחזירן למקומן מפני הגשמים וכשחוזר ומגביהו לא מקרי תעשה ולא מן העשוי בפסול, וכן אם סיכך ואחר כך גילה הגג הסוכה כשרה, ומיהו כתב שתמוה לו איך מותרים, דאסור להוריד ולהגביה אלו הגגין ביום טוב בסוכות משום בנין וסתירה. ולי נראה דאין כאן תימה כלל כי מאחר שהגגין עשויין עם צירים לפתוח ולנעול אין בו איסור כלל מידי דהוי אדלת של בית סובבת על צירים או הדלתות של בור ודות שפותחין וסוגרין בו ולית בהו חשש איסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. סוכה (יא.): קצץ האילן להכשיר הסוכה, כשרה. גמ' – וצריך לנענע הסכך. כ' הרי"ף – שינענעם שיהא נעשה לשם סוכה.

וכ' הר"ן – נ"ל דלשם סוכה דקאמר וודאי לאו דווקא דלא בעינן סוכה לשמה אלא משום תעשה ולא מן העשוי אתינן עליה. ומיהו נענוע קרוב לסתירה בעי שמגביה כל אחד לבדו ומניחו וחוזר ומגביה את חבירו ומניחו.

ב. ד"מ (א): כתב הכל בו בשם בעל ההשלמה – כל הפסולים שאינן בגוף הסכך כשמבטלן אינו צריך מעשה דביטולו הוה מעשה, כגון סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים ומיעטה. וכן סוכה תחת הבית ואין מסירין הגג עד אחר העשייה אין צריכין לנענע הסכך אחר כך, לפי שגילוי

א.

"אם קציץ"

משנ"ב (יג): ר"ל אף שמתחילה הדלה האילן על הסוכה לסכך בו והוי סכך פסול דמחובר הוא, לא מקרי זה תעשה ולא מן העשוי כיון שלבסוף קצצו לשם סיכוך הוי עשייה מחדש וכשר, אפילו אין שם שום סכך אחר. ומ"מ בקציצה לבד לא מקרי עשייה גמורה כיון שלא קצצו קודם שהדלה וע"כ צריך לנענע.

"ומניחו"

משנ"ב (יד): אם תחב יחור של אילן

בארץ עם ענפים ועלים הרבה לשם צל על הסוכה כשר, ואם לא לשם צל, וכשהגיע זמן סוכה וכיוון שיש שם צל פסול משום תעשה ולא מן העשוי, ואם השריש אפילו תחבו לשם צל פסול משום מחובר (פמ"ג).

"ולא מיקרי תעשה"

משנ"ב (טו): ר"ל דבזה א"צ לנענע הסכך מחדש. ודע דבדין זה מודים כו"ע (היינו אף המחמירים וחולקין על הא דס"ג בהג"ה כמבואר שם מודים בדין זה להקל. כ"כ ב"ח והמ"א).

סעיף ג: העושה סוכה תחת הגג

סעיף ג: א. העושה סוכה למטה בבית, תחת הגג שהסירו הרעפים, אף על פי

שנשארו עדיין העצים הדקים שהרעפים מונחים עליהם – כשרה.

ב. הגה: וכן מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתוח ולסגור, ומותר לסגור מפני הגשמים ולחזור ולפתוח [מהרי"ל].

ג. ואפילו ציוס טוב שרי לסגור ולפתוח [אגודה ומהרי"ו].

ד. אם יש להם ליריס [ד"ע] שסוגר ופותח בהן, אין צוה לא משום סתירה וצנין אהל ב"ט (דהוה כפתח), ולא משום תעשה ולא מן העשוי, רק שיזהר שלא יסב תחתיהן כשהן סגורין, שאז הסוכה פסולה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הראב"ן: יש מחמירין שלא לעשות סוכה למטה בבית תחת הגג אף ע"פ שהסירו הרעפים, כיון שנשארים עדיין העצים הדקים אשר הרעפים מונחים

עליהם, אף שיש אויר גדול בין העצים יותר מכדי העצים.

וה"ר יחיאל – היה נוהג כשהיה עושה סוכתו בבית תחת הגג שהסירו הרעפים היה זוקף קנים מן הסכך עד הגג לערב שני הסככים יחד להיות הכל סכך אחד.

כך, לפי שגילויי הגג והסרת הרעפים הוא המעשה להכשיר הסוכך הנעשה בפסול קודם לכן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהרעפים מונחים עליהם כשרה"

משנ"ב (יז): ואפילו לישיב תחת העצים עצמן כשר, אף שהם סכך פסול שהרי לא נקבעו בגג לשם צל אלא כדי לתת עליהם הרעפים, מ"מ כיון שעשה מעשה והסיר הרעפים לשם עשיית סוכה לצל הרי זה כאלו עשה מעשה בגוף העצים והתקינם לשם סוכה ונתכשרו.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – כשרה, כיון שעשה מעשה להוריד הרעפים.

אבל אם היתה בנויה בלא גג (פי' בלא רעפים), כיון שלא עשה שום מעשה בגג לשם עשיית סוכה לצל א"כ העצים או הקורות הן סכך פסול ממש (ודינו כמ"ש ס"א גבי אילן), והיינו שכל שאין הסכך כשר רבה כל כך עד שאם ינטל ממנו כשיעור העצים הדקים המצל עליהם יהיה עדיין צל הסוכה מרובה מחמתה פסול (מ"א).

[וכ' בשה"צ: ולפי זה פשוט דאפילו אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה הוא רק על ידי צרוף אלו העצים הדקים, מהני גם כן למ"א. ודע, שמדברי המ"א משמע דסתם המחבר כדעת בעל הטור, ועל כן דעתו דבזה לכולי עלמא אין צריך שיהיה בסכך הרבה כל כך אפילו אם ינטל נגד העצים, כי אף העצים עצמן הן כשרים).

ויש מאחרונים (דלא ברירא להו לפסוק כדעת בעל העיטור דעל ידי הסרת הרעפים נעשו

וסיים הטור – ונ"ל שאף אם נפסול הסכך שכנגד ענפי האילן (כראבי"ה) ונצרף לו את האויר, בסך הכל יהיה יותר סכך כשר מפסול והו"ל צילתה מרובה מחמתה (ב"י – ודבריו נכונים).

ב"י – ודווקא כשנתערב הסכך הפסול עם הכשר ואינו נראה בעין אבל אם הפסול ניכר לעצמו לא, כ"כ התוס'.

וכן בעל העיטור – התירו מטעם אחר, כיון שהסיר הרעפים העצים הנשארים אין עליהן דין סכך פסול דתנן (טו.) תקרה שאין עליה מעזיבה מפקפק או נוטל אחת מבנתיים.

ב"ד"מ (א): כתב מהרי"ל – אותן גגין

העשויים כמין צריף ובסוכות מגביהין אותן ומסככין שם, דמותר להחזירן למקומן מפני הגשמים וכשחוזר ומגביהו לא מקרי תעשה ולא מן העשוי בפסול (כיון שאין פסול בגוף הסכך), וכן אם סיכך ואחר כך גילה הגג הסוכה כשרה.

ד. ומיהו אסור להוריד ולהגביה אלו הגגין ביום טוב בסוכות משום בנין וסתירה. מיהו כשהגגין עשויין עם צירים מותר לפתוח ולנעול ואין בו איסור כלל מידי דהוי אדלת.

וכ' הכל בו בשם בעל ההשלמה – כל הפסולים שאינן בגוף הסכך, כשמבטלן אינו צריך מעשה דביטולו הוה מעשה כגון סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים ובנה בה אצטבא ומיעטה, וכן אלו העושין סוכה תחת הבית ואין מסירין הגג עד אחר העשייה – אין צריכין לנענע הסכך אחר

משנ"ב: לצאת מהספק יניח ריווח בין קורה לקורה יותר מג"ט.

ב. "מותר לעשות סוכת תחת הגג"

אבל הב"ח – יש להחמיר לסלק הגג קודם שיסכך. כ"כ מ"א וא"ר.

מ"א (ז) – וטעמו, דל"ד לסוכה תחת הגג שמסיר הגג הוי מעשה, מה שאין כן כשפותח לא מיקירי מעשה.

אבל כשסיככה בכשרות ואח"כ סגר ופתח הגג לכו"ע כשר, דהוי כפורס עליה סדין וחוזר ונוטלו דכשרה. כ"כ הלבוש, גר"ז, משנ"ב לאפוקי חמ"מ.

משנ"ב (יח) – ואם שכח והניח הסכך כשהגג סגור, יפתח הגג וינענע כ"א בפ"ע.

מ"א (ז): אם סיכך על התקרה ואח"כ הסיר התקרה – פסול לכו"ע, מפני שלא היה שם סוכה על הסכך שעל התקרה מתחלה, פמ"ג – כיון שלא היו כאן דפנות ולכן לא מהני הסרת התקרה להכשיר הסוכה.⁵

"ולחזור ולפתחן"

משנ"ב (יט): וזה מותר אפילו לדעת המחמירין הנ"ל, כיון שנעשה מתחילה בהכשר דהיינו שפתח הגג קודם שסיכך, דאף שבעת שהיא סגורה מקרי הסוכה

הלאטי"ש סכך כשר) שמחמירים בזה וסוברים דבכל גווני בעינן שאפילו אם ינטל נגד העצים ישאר צלתה מרובה מחמתה.

אכן אנו שרגילים לכסות כל הסוכה בוודאי בכל גווני ישאר צילתה מרובה מחמתה וכשר, וכדי לצאת ידי כל הספיקות, יניח בין העצים הדקים לפחות ג' טפחים (בכורי יעקב – לחוש בזה לדעת הב"ח משום חשש לבוד).

וסיים המ"א – דווקא העושה תחת הגג, אבל אם מסכך ע"ג הלאטע"ש אף על פי שהן סמוכים זה לזה בפחות משלשה טפחים הרי זו כשרה (לאפוקי הב"י שמצריך שיהא בין הקורות יותר מג"ט, שאל"כ הוי לבוד).⁴

"שנשארו עדיין העצים"

משמע – שאפילו אין בין קורה לקורה ג"ט כשרה, כיון שהקורות חמתן מרובה מצילתן.

אבל הט"ז – אין להקל אלא אם כן יש בניהם יותר מג"ט, שאז אין בו משום שני סככים, ומיירי שצל הסוכה מרובה אף אם ינטל צל הקורות.

אמנם פמ"א – דחה דברי הט"ז. כ"כ זר"א ובית השואבה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – דל"א לבוד להחמיר (מ"א לאפוקי הב"ח).

⁴ ילקוט יוסף: דין הפרגולה:

הפרגולה הוא ממשטח העשוי כגוף אחד מקנים קנים:

אם חמתה מרובה מצילתה אפשר לסכך עליה והיא כשרה, אם צילתה מרובה מחמת פוסלת הסכך.

⁵ ילקוט יוסף: אם בירך לישוב בסוכה כשהגג היה סגור, אם הגג מברזל אם פח – צ' לחזור ולברך. מ"מ אם בירך כשהגג היה פתוח, ומחמת גשמים סגרו, וחזר ופתחו א"צ לברך שוב.

מזווה בסוכה (פסקי תשובות)

שע"ת (י) מביא דברי הפר"ח – שלפ"ז לאחר סוכות כשמחזירים את כיסוי התקרה למקומו יש להסיר המזווה ולקובעה שוב מחדש, דאל"כ יש במזווה פסול ד'תעשה ולא מן העשוי'.

ושוב מביא דעת הארבעה טורי אבן שחולק וסובר שחדרים שכל השנה מקורים ובסוכות מסירים הגג אין נפטרת מחיוב מזווה, ועכ"פ לאחר סוכות אין צריכים להסיר המזווה ולקובעה מחדש משום שבהכשר נעשתה בתחילה.

וכ' בקיצור שו"ע – דלמעשה מנהג העולם שאין מסירים המזווה אחרי החג כדי לקבעה שוב, כיון שבהכשר נעשית בתחילה. כ"פ ילקוט יוסף.

אמנם מסגרת השלחן על הקיצושו"ע כ' – שאם קבעו מזווה בחוה"מ או בערב החג לאחר הסרת הגג, (כגון שלקחה לבדיקה והחזירה בערב החג, או אם נפלה וקבעה מחדש) צריך לאחר החג שוב להסירה, לכסות קירוי הגג ולחזור ולקובעה (ובלא ברכה).

"שלא ישב"

מ"א (ט): דסד"א כיון שהגביהן וחזר והניחן ה"ל כמפקק נסרין והן עצמן ליתכשרי, קמ"ל דזה לא מקרי מעשה דלא נתכוון להניחן לשם צל.

משנ"ב (כא): הולך מחדרו לסוכה פתח הסוכה צריך מזווה משום חדרו. ואם הולך מסוכה לחדרו בעניין שהפתח הוא מחדר הסוכה, י"ל שחייב הוא במזווה בפתח

פסולה וכמו שכתב הרמ"א בסוף דבריו, מ"מ אין זה בכלל תעשה ולא מן העשוי דהוי דומה כאלו פירס עליה סדין וחזור ונוטלה.

"צירים"

משנ"ב (כ): כ' פמ"ג – ואם אין להם צירים שרי ע"י עכו"ם, דהוי שבות דשבות במקום מצווה.

ואם היה כל השנה קבועין במסמרים שאסור לפתוח מהתורה ושכח לפתחן עד כניסת יום טוב. מסתפק פמ"ג – אם שרי לפתחן ע"י גוי באין לו סוכה אחרת בליל יום טוב ראשון, ואין להורות היתר, וצ"ע. וכ' בבכורי יעקב – ואם הוא עדיין בין השמשות נראה דבודאי יש להקל בזה ע"י גוי.

"שלח יסב"

משנ"ב (כא): דהוי כיושב בסוכה שנבנית תוך הבית [הגר"א].

וצריך ליוזר שיהיו הגגות נפתחים היטב לעמוד בגובה בשווה עם הדפנות ולא יהיו מוטין קצת על הסכך. שאם יהיו מוטין קצת אף שלא יהיה שיעור גדול שתפסל הסוכה מחמת זה, מ"מ יהיה צריך ליוזר שלא ישב במקום הזה שהגג משופע ומוטה על הסכך.

משנ"ב (כא): כתב הפמ"ג – שסוכה פטורה ממזווה.

משמע שחדר שגר בו השנה ובסוכה מסיר הגג, אפ"ה בסוכות פטורה דבשבעה ימים לאו קבע מקרי.

בסוכה הפתוח לר"ה וכדומה דהוי כבית שער.
 ושע"ת (ג): כ' פמ"א – אם הגג נפתח כך שהדלת עם הצירים באמצע הסוכה, וכשפותחים הדלת זקוף מלמעלה מעל הסכך הכשר, יש לפקפק בסוכה זו, ובפרט שע"פ הרוב הדלת עושה צל מרובה. כ"כ בית השואבה.⁶

או"ח תרכ"ז: דיני הישן בסוכה, ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 18..... סעיף א: הישן תחת המיטה בסוכה.
 19..... סעיף ב: הישן תחת הכילה בסוכה.
 20..... סעיף ג: קינוף, נקליטי המיטה, כילה.
 22..... סעיף ד: פריסת סדין או קישוטים תחת הסכך.

סעיף א: הישן תחת המיטה בסוכה

סעיף א: א. (כריך לישב באויר הסוכה [טור].

ב. הישן תחת המטה בסוכה, אם היא גבוהה י' טפחים, לא יצא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "צריך לישב"

משנ"ב (א): הקדים בזה כדי לידע הטעם בישן תחת המטה דלא יצא שאינו ישן בצל הסוכה אלא בצל אוהל (רש"י ור"ן בשם הרז"ה. והב"ח כ' שלהרי"ף והרא"ש דהטעם הוא משום דדומה לסוכה תחת סוכה והוא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. סוכה (כ:): תנן – הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו. ותירגמה שמואל (שם) במטה גבוהה עשרה. פרש"י: הישן – שעיקר ישיבת הסוכה אכילה ושינה.

אמנם הלכה למעשה הביאו הפוסקים שהפנים מאירות בעצמו (בקונטרס אחרון לספרו) חזר בו והכשיר הסוכה. כ"פ ילקוט יוסף.

⁶ פסקי תשובות (רכו-יג): טעם הפסול משום דהוי כשפודין של ברזל וכנסרים הרחבים מד' טפחים (שו"ע תרכ"ט-יח) שאסור לסכך בהם.

"גבוה י' טפחים"

משנ"ב (ג): מן הארץ עד תחתית המטה גבוה י"ט, דע"י שיש תחת המטה אויר י"ט חשיב כאוהל ומפסיק בין הסוכה (פמ"ג וביכורי יעקב). ואפילו דפנות המטה קצרים מאוד שאין להם אפילו רוחב טפח מ"מ שם אוהל עליה (כ"מ מהגר"ז ומקורו מהרמב"ם פרק ה מהלכות סוכה הלכה כ"ג).

דאורייתא, ולטעם הרז"ה הוא מדרבנן, והפרי מגדים מפקפק דאפשר דגם לרי"ף ורא"ש הוא רק מדרבנן – שה"צ).

"הישן תחת המטה"

ט"ז (ב): כ' בסעיף ב' – שדווקא כשיש בגג טפח וגבוהים י' דאז חשיב אוהל בפ"ע. כאן במיטה לא הוצרך להזכיר גג דודאי בכל מטה יש בה רוחב טפח והוא גג למי ששוכב תחתיו.

סעיף ב: הישן תחת הכילה בסוכה

סעיף ב: הישן תחת הכילה בסוכה, אם אינה גבוהה עשרה טפחים או שאין לה

נג רחב טפח, יצא.

והרמב"ם.

אבל הריא"ג כ' – הלכה כל"ב שהכל תלוי בגג, ולכן כילה יש לה גג פסולה אף שאינה גבוה י"ט, וכשאין לה גג כשרה, אף שגובה י"ט.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"תחת הכילה"**

משנ"ב (ד): הם סדינים הפרוסים סביבות המטה על ארבעה קונדיסין והמטה באמצעה (ביכורי יעקב).

"או שאין לה נג רוחב טפח"

משנ"ב (ו): כ' המ"א (א) – דאפי' באופן זה אם יש בפחות מג"ט סמוך לגג רוחב טפח, דהיינו לאחר שירדה מן הכלונס מכאן ומכאן ונתרחבו טפח אין שם מן טפח זה עד הכלונס ג"ט אסור לישן תחתיו לפי

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (י): אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לישן בכילה בסוכה אף על פי שיש לה גג והוא שאינה גבוהה עשרה.

לישנא אחרינא (שם יא.) אמרי לה אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לישן בכילת חתנים בסוכה לפי שאין לה גג ואף על פי שגבוהה עשרה.

לכאורה המימרות סותרות?

✓ כ' הרא"ש: ולא קשיא:

לישנא קמא – בא להתיר כשאינה גובה י"ט אף שיש לה גג. ול"ב – בא להתיר כשאין גג אף שגבוה י"ט. כ"כ הרי"ף

מחיצה טפת, וממילא נעשה הכילה כגג והוי אהל, אבל כשמגיעין לארץ בשפוע, אז חשבינן כל השפוע כמחיצה ואין כאן גג כלל - חדושי ר' עקיבא איגר ובכורי יעקב.

"אם אינה גבוהה עשרה טפחים"

משנ"ב (ה): שאז אינו חשיב אוהל בפני עצמו. והעשרה טפחים מודדין מהקרקע אף על פי שאין י"ט מן המטה ולמעלה. כ"כ העט"ז גר"ז וביכורי יעקב.

שכל פחות מן ג"ט הוא כלבוד, וכאלו יש בגגה רוחב טפח (ועי"ז שוב נקרא בשם אוהל ונמצא אוהל מפסיק בינו לסכך).

עוד כ' הב"ח והמ"א בשם האגודה - דאפילו אם אין לה גג רוחב טפח אינו מותר רק כשהסדינים מגיעים לארץ, דאם יש אויר הפסק בינם לארץ אפילו רק כשיעור טפח אסור (שער הציון - טעמו, דאז נעשה האויר שבין הסדינים לארץ לבוד ונעשה

סעיף ג: קינוף, נקליטי המיטה, כילה

סעיף ג: א העצים היוצאים מארבע ראשי המטה אסור לפרוס עליהן סדין ולישן תחתיו, אפילו אם אינם גבוהים עשרה.

ב אבל אם אחד יוצא באמצע המטה בראשה, והשני במרגלותיה כנגדו, ונותנים כלונסות (פירוש עצים ארוכים כעין קנה של רומח) מזה לזה - מותר לפרוס סדין עליו ולישן תחתיו, משום דאין לה גג רחב טפח למעלה.

ג והוא שלא יהיו גבוהים עשרה טפחים (דקביעי טפי מכילה - מ"א). **ד** ויש מכשירין אפילו בגבוהים עשרה טפחים (דתלוי הכל בגג, דאינו נקרא אהל כשאין לו גג - עטרת צבי).

סדין ומרחיקן מן הסכך, דהשתא לא משום מסכך בדבר המקבל טומאה מיפסלא, דהא לאו לסכוכי שטחם התם. פסולה - משום דאינו יושב בסוכה, דאהל מפסיק ביניהם. **גמ'**: קינופות פסולה - אף שאינה גבוה י"ט, כיון שהיא קבועה.

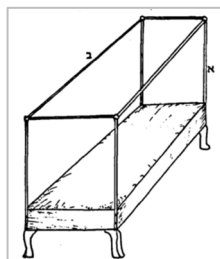
ב שם: אבל פורס הוא ע"ג נקליטי המיטה.

פרש"י: אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה - שאינן אלא שנים, והן יוצאין

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א סוכה (י): תנן - פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפירס על גבי הקינוף פסולה.

פרש"י: על גבי קינוף - הן ארבעה קונדיסין לארבע רגלי המטה, וגבוהין, ומניח כלונסות מזה לזה על גביהן, ופורס עליהן

עד שיעשה בהם מעשה שניכר שרוצה אותם לסיכוך, כגון שידוש אותם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (יג:): סוכי תאנים ובהם תאנים, פרכילין ובהם ענבים, קשים ובהם שיבלים, מכבדות ובהם תמרים – כולן אם פסולת מרובה על האוכלין כשרה אם לאו פסולה. אחרים אומרים עד שיהיו הקשים מרובין על הידות ועל האוכלין. ודעת הרא"ש – דהלכה כתנא קמא כ"פ רמב"ם.

ב. ש"ם: אמר רב מנשיא בר גדא – דכו"ע סברי הקוצר לסכך אין לו ידות (דהידות לא מצטרפים לאוכל. והקוצר לאכילה יש לו ידות).

ג. והכי במאי עסקינן כגון שקצצן לאכילה ונמלך עליהן לסיכוך, ומיירי שבססן בגורן (שהתיר אגדן של עומרין לסיכוך) – טהורות. ופרש"י: כשנמלך לסיכוך, דשן לידות ברגלי בהמה או במקבת. כ"כ הרא"ש, כ"ד הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם פסולת מרובה על האוכל"

ביאר משנ"ב (ל): דין זה הוא כלל (אם

הפסולת מרובה) והדר פרט דהיינו אם קצרם לאוכל הידים מצטרפים לאוכל, ואם קצרם לסיכוך הידים מצטרפים עם הפסולת. כ"כ גר"ז.

רדב"ז: אם הפסולת מרובה – אפ' אין הסוכה צילתה מרובה חמתה אלא בהצטרף האוכל (שפסול לסיכוך) כשרה, שהאוכל מתבטל אצל רוב הפסולת. כ"כ בית השואבה.

ב. "תורת אוכל"

מ"א (יב): אין ידי הפירות נקראים אוכל אלא עד ג"ט אף ע"פ שהן ארוכות הרבה (ב"י הרא"ש), במסכת עוקצין י"א שידות שמצטרפים אף על פי שגדולות הרבה. יש להחמיר ולאסור בכל ידות אפילו גדולות הרבה. כ"כ משנ"ב.

כ' משנ"ב – ולפ"ז יש לזוהר שלא לסכך בקשין של תבואה קודם שנחבטו מן התבואה. כ"כ הט"ז (כא). והנה הפמ"ג מפפק קצת אפילו אחר שנחבטו, ובבכורי יעקב משיג עליו ומסכים להט"ז.

ביכורי יעקב (יח) – לעת הצורך יש להקל באותן ידות שאין מצטרפים לאוכל ע"פ הדין.

סעיף י"א: לסכך בשומר

סעיף י"א: א. מסככין בפיי"נונו הנקרא בערבי שומר ב. (והוא מאכל זמה ואין בני אדם אוכלים אותו אלא לרפואה) [רבינו ירוחם והכל בו].

❖ שורשי הלכה (המקורות) א. כ' הרא"ש בתשובה: כשהייתי

או"ח – תרכ"ט

הזרע והעשב. /וה"ר יחיאל מתיר ומחזיק האוסרים לשוטים, לפי שאינו מאכל אדם כלל לא ירק ולא זרע זולת לרפואה. וה"ר שמואל מאויר"א הודה לדבריו. כ"כ ד"מ (ה) בשם תולדות אדם וחוה (שהוא רי"ו), וכ"כ הכל בו.

בברצלונא דקדקתי בפנינוי"ל והוא כשר לסיכוך, שהפסולת מרובה על האוכל ויד האוכל אינו כאוכל אלא עד שלשה טפחים, וזה ארוך והאוכל מעט והפסולת הרבה. ב.וכ' או"ח: יש אוסרין לסכך בשומר שקורין פנינוי"ל לפי שהוא אוכל כולו

סעיף יב: לסכך בירקות שממהרים להתייבש

סעיף יב: א. סיכך בירקות שממהרין לייבש (פי' תוך ז' ואחר היובש יפלו העלין – ט"ז), אף על פי שפסולים לסכך מפני שמקבלים טומאה, אין דינם כסכך פסול לפסול בארבעה טפחים, אלא כאוירחשיבי לפסול בשלשה. ואם אין דרכם לייבש, דינם כסכך פסול ופוסלים בד' טפחים.

ב.הגה: וכל מה שדרכו לייבש תוך שצעה, מיד דיינינן ליה כאילו הוא יבש [ר"ן], והוי אויר ופוסל בו לפילו מן הכל (בג' טפחים ולא בד' אמות – עט"ז), [הגמ"י].

העשוי להתייבש בתוך שבעה עד שתהא חמתו מרובה מצלתו אף מעכשיו הוא פסול. כ"פ הרמ"א. כ' ד"מ (ו) בשם הגמ"י: דאף מן הצד פוסל בשלשה טפחים כאויר ולא בארבע אמות כשאר סכך פסול.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "סיכך בירקות"

משנ"ב (לב): ר"ל באיזה מקומות שממהרין לייבש בתוך שבעת ימי החג ולנפול העלין והגבעולין וישאר אויר (ר' מנוח והב"ח).

"לפסול בארבעה טפחים"

משנ"ב (לד): כמבואר בסימן תרל"ב דסכך פסול פוסל באמצע בד' טפחים ואויר פוסל בין באמצע בין מן הצד בשלשה טפחים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.שם (יג:): אמר רבי אבא אמר שמואל ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח פוסלין בסוכה משום אויר, מאי טעמא כיון דכי יבשי פרכי ונפלי כמאן דליתנהו דמי.

פרש"י: פוסלין בסוכה משום אויר – פירוש כשיעור שאויר פוסל בה דהיינו ג"ט (ולא כסכך פסול שפוסל רק בד"ט באמצע וג' אמות מהצד). כ"כ הרא"ש והר"ן.

כ' המגיד: דה"ה ג"כ בשאר ירקות שאינן ראויין לאכילה, דדינם כאויר אם דרכן לייבש. כ"כ הב"ח, מ"א רז ומשנ"ב.

הרא"ש: ואם אין דרכו לייבש דינו כסכך פסול הפוסל בד"ט.

א.וכתב הר"ן: דמהכא שמעינן דכל דבר

או"ח – תרכ"ט

"אלא כאויר השיבי"

משנ"ב (לה): היינו אפילו קודם שנתייבשו משום דכיון דכאשר יתייבשו מתפוררות ונופלות ואין הסוכה ראויה להתקיים לשבעה ימים גזור רבנן מהשתא. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"כאויר השיבי"

ביכורי יעקב (כג): יש להסתפק אם רק לחומרא חשבינן כאויר או אפי' לקולא, ונפק"מ אם יש ב' טפחים סכך פסול וב"ט מירקות שדרכן לייבש סמוכין זה לזה. דאם חשבינן לחומרא ג"כ כסכך פסול אזי מצטרפין ופסולה הסוכה. אבל אי חשבינן רק כאויר אין מצטרפין (דב"ט אויר וב"ט

סכך פסול אין מצטרפין לפסול הסוכה). לכאורה תליא זה אי הא דנחשב כאויר הוא מדאורייתא או דרבנן (לפי הלבוש דהוי דרבנן שמא לא יהיה לו סוכה בתוך החג, וודאי רק לחומרא חשבינן כאויר ומצרף, אבל לפמ"ש"כ הפמ"ג שמשמע מהרמב"ם והטור שמדאורייתא הוא, ומפרש טעמם דבעינן סוכה הראויה לשבעה, י"ל דלגמרי חשבינן כאויר אפילו לקולא). אכן נעלם מעיני פמ"ג מה שכבר פסק הריטב"א דמדרבנן הוא, ולכן וודאי דלחומרא דיינינן גם כסכך פסול להצטרף עם האויר. וכ"מ ג"כ מדברי הר"ן שכתב דלחומרא דיינינן כאויר, משמע רק לחומרא לא לקולא.

סעיף יג: אין מסככים בדבר המחובר

סעיף יג: כל דבר המחובר אין מסככין בו [משנה שם] ודינו כדין האילן. (וע"ל תרכ"ב – לענין אם עבר וסיכך בהם ואח"כ קצצו).

משנ"ב (לו): המחובר – פי' המחובר מעיקרו כגון גפן ודלעת אבל תלוש ולבסוף חיברו כתב הב"י בסימן תרכ"ו בשם תה"ד דכשר, כ"כ הלבוש והמ"א.

סעיף יד: לסכך בדבר שריחו רע או נושרים עליהם

סעיף יד: יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחילה, והם מיני עשבים שאינם ראויים לאכילה ואינם מקבלין טומאה, (אלא) וריחם רע או שנושרים עליהן, דהיישנין שמא מתוך שריחן רע או שעליהן נושרים יצא מן הסוכה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (יב): אמר רב יהודה הני צוצי ושוצרי מסככין בהו (לפי שאינם מקבלים טומאה שאינם מאכל אדם). **✓** אביי אמר בצוצי מסככין בשוצרי לא מסככין, כיון שריחם

רע שביק להו ונפיק. אמר ר"נ בר רבא: הני היזמי והיגי מסככין בהו. **✓** אביי אמר בהיזמי מסככין בהיגי לא מסככין מאי טעמא כיון דנתרי טרפייהו שביק לה ונפיק.

א"ח – תרכ"ט

אבל אם אינם נושרים אלא בשעת הרוח כשרה (מ"א והב"ח).

"ריחן רע"

בית השואבה: מסתפק באדם תתן (שאינו מריח) האם מותר לעשות לכתחילה סוכה שריחה רע?

מיהו הרו"ח כ' – וודאי אסור, שהרי הסוכה אינו רק בשבילו אלא גם לאחרים, ובפרט שמזמין אורחים. כ"כ כפ"ח – ליפי סודן של דברים.

הר"ן: אף בדפנות שריחם רע פסולים. כ"כ הרמ"א (תל-א).

וכתב הרא"ש: בכל הני לכתחילה לא משום גזירה דילמא שביק להו ונפיק, אבל יצא ידי חובתו אם סיכך בהם. כ"כ הרמב"ם. וכ' פמ"ג – ומותר לישיב בה אפ' לכתחילה, גר"ז – אף שיש לו מין אחר אינו מחוייב לסכך מחדש.

פמ"ג – ואם היה ריח רע כ"כ שאין דעת האדם סובלתו יש לומר דפסול מן התורה דבעינן תשבו כעין תדורו, כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שנושרים"

משנ"ב (לט): ודוקא כשנושרים תמיד

סעיף טו: לסכך בחבילה

סעיף טו: א. וכן אסור לסכך בחבילה, מפני שפעמים שאדם מניח חבילתו על גג הסוכה לייבשה ואח"כ נמלך עליה לשם סוכה, ואותה סוכה פסולה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול (כיון שלא הניחם לצל – מ"א), וגזרו על כל חבילה אטו זאת.

ב. וכיון שמפני זה אסרוהו, לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך ליבשה, ואין זה בפחות מכ"ה קנים, הילכך כל חבילה שהיא פחותה מכ"ה, קנים מותר לסכך בה.

ג. ואם כ"ה קנים או יותר הבאים מגזע אחד, וקשרם בראשם השני, אינה נקראת חבילה כיון שעיקרן אחד (ומותר לסכך בה לכתחילה וא"צ להתיר אותה – משנ"ב). ואם אנד עמהם קנה אחד ויש בין שניהם כ"ה, הו"א חבילה.

ד. הגה: וכל חבילה שאינה קשורה משני ראשיה שיכולין לטלטלה כד, אינה חבילה, ומותר לסכך בה [ב"י בשם הפוסקים].

השדה בערב וחבילתו על כתיפו ומניחה על גבי סוכתו לייבשה, ונמלך עליה לסיכוך, והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי.

פרש"י: ומניחה על גבי סוכה – שיש לו

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (יב.): משנה – חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהם. גמ': טעמא – מפני שפעמים שאדם בא מן

או"ח – תרכ"ט

אגד בידי שמים לא שמיא אגד. אף דהדר אגיד להו מיגד בחד לא שמיא אגד. וכן אמר רב חסדא לענין דוקרני דקני.

ופרש"י: אפקותא דדיקלא – מוצא הדקל כשהוא סמוך לקרקע יוצאים בו דוקרני הרבה סביב סביב. ואף על גב דאגדי – שמחוברין ענפיו אלה יחד ודמי לחבילין. ואף על גב דהדר אגיד להו – איהו הענפין של מעלה כדי להשכיבן מפני שמתפצלין לכאן ולכאן ונוקפין למעלה ואין סותמין הנקב. אגד בחד לא שמיא אגד – כל דבר יחידי המחובר יחד ואוגדו בפני עצמו אינה אגודה.

עוד שם (יג.): אמר רב חסדא אגד דחד לא שמיא אגד שלשה שמיא אגד. שנים מחלוקת רבי יוסי בעי שלשה, ורבנן בעו שנים.

✓ כ' הרא"ש: הלכה כרבנן דתרין הוי אגד ולכן אפקותא ודוקרי דקני כשאגדן ואחר עמו הוא חבילה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וכן אסור לסכך בחבילה"

משנ"ב (מ): אפילו בדיעבד אסור, דחבילה פיסולה דידה הוא משום דחיישינן דלמא עביד סוכה מן העשוי ובדיעבד נמי פסלינן ליה. כ"פ הב"י, הלבוש, הב"ח בדעת תוס' ורמב"ם ועוד.

ב. "מז' ראקיה"

מ"א (יז): ואם קשרם באמצע הוי אגד דיכולין לטלטלן (לבוש). כ"כ משנ"ב.

כל ימות השנה למקנהו ומניח החבילים שם לייבשם ולא לסכך.

ב"י – ומשמע דבדיעבד נמי פסולה אם סיכך בחבילות, ולא דמי לשוצרי והיגי דלא פסילי בדיעבד דהנהו לא פסילי אלא משום דילמא שביק להו ונפיק, אבל חבילה שפסולה משום דחיישינן דילמא עביד סוכה מן העשוי בדיעבד נמי פסלינן ליה.

ב. כ' הטור: כיון שהחשש בחבילה ששם ליבשה, אין לאסור אלא בחבילה שדרך לייבשה ואין זה בפחות מכ"ה קנים (ירושלמי). כ"כ התוס', הרא"ש והרמב"ם.

ותמה עליו הראב"ד (בהשגות) – הרי בבלי (יג.) אמרינן דאפילו אגד של שלושה שמיא אגד? והרב המגיד יישב לדעת הרמב"ם שהוא מפרש דהא דאמרינן אגד של שלושה שמיא אגד לענין הזאה, אבל חבילה אינה קרויה פחותה מעשרים וחמשה (כדי להשוות הירושלמי עם הבבלי).

והרא"ש – שלש שמיא אגד היינו באפקותא דדיקלא ודוקרני דקני (שיש בו קנים הרבה והוה כמו חבילה),

ובארחות חיים כ' – אין חבילה פחותה מעשרים וחמשה יש אומרים דווקא זרדין כגון זמורות שלנו אבל קנים הרי אמרו אגד שלשה הוי אגד.

והרי"ף: לא כתב הירושלמי הזה ולא מאי דאיתמר בגמרא דידן, ותמה עליו הרב המגיד.

ג. שם (יג.): אמר רב גידל – האי אפקותא דדיקלא (שיש בו קנים הרבה והוה כמו חבילה), מסככין בהו אף על גב דאגדי,

סעיף טז: חבילה שקושרים אותה למוכרה במניין

סעיף טז: חבילה שאין קושרים אותה אלא למכרם במניין ומיד כשיקננה הקונה יתירנה, אינה חבילה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (ע"ב): דרש מרימר – הני איסורייתא דסורא מסככין בהו ואף על גב דאגידי, למנינא בעלמא הוא דאגידי.

פרש"י: איסורייתא דסורא – חבילי קנים שהיו עושין למכור בשוק, ומוכרין אותם במניין. מסככין בהן – ואין בהם משום גזרת אוצר דכל ימות השנה, לפי שאין דרך להצניעם באגדם. אלא למנינא בעלמא

אגדינהו, עד שימכרו, והלוקחן לייבשן מתיר אגדן, הלכך המסכך בהן לשם סוכה אינו צריך להתיר אגדן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"במניין"

פמ"ג (יה) בפירוש המ"א: במדינות אלו אוגדין ערבה (הושענות) למכור, ומסככין בהם, ועיקר הסיכוך מהם. והוא הדין קנים במקום שנהגו לסכך מהם.

סעיף יז: סיכך בחבילה והתירה

סעיף יז: א. אם סיכך בחבילה, והתירה, כשירה כיון שאין איסורה אלא משום גזירה. ב. אבל חבילה שהעלה לייבש ונמלך עליה לסיכוך, שפסולה מן התורה, אינה ניתרת בהתרה אלא צריכה נענוע (וגם התרה – הב"ח ומ"א).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (יב.): משנה – חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן, וכולן שהתירן – כשרות, וכולן כשרות לדפנות.

ב. כ' הטור: אבל חבילה שהעלה לייבש ונמלך עליה לסיכוך שפסולה מן התורה כתב הר"י מקרקשינא שאינה ניתרת בהתרה אלא צריכה נענוע. כ"כ מרדכי בשם ר"ת. וי"א שאף זאת ניתרת בהתרה (וא"צ נענוע).

וסיים הטור – ומסתברא שצריכה נענוע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כיון שאין איסורה אלא משום

גזירה"

משנ"ב (יז): לכאורה קשה, דמ"ש (מסימן תרכ"ו ס"ב) דאם קצץ האילן העומד ע"ג הסוכה להכשירו לסכך, צריך לנענעו גם צריך להניחו לשם סכך דהקציצה לא מקרי עדיין מעשה, וה"נ בענינינו? ע"ז אמר דשאני הכא שאין איסורה בעצם,

א"ח – תרכ"ט

ביכורי יעקב (ל): **ואם לא נענע ולא התיר** – וודאי פסולה מדאורייתא, אבל אם נענע ולא התיר – פסולה רק מדרבנן משום גזירת חבילה. **ואם התיר ולא נענע**, י"ל ג"כ – פסולה רק מדרבנן כיון שיש פוסקים דס"ל דסגי בהתרה לבד אפילו לכתחלה. וכתב הב"ח – דנענוע הוא להזיזו ממקומו.

דהא הניח החבילה לשם סכך אלא משום גזירה אסרוה, מה שאין כן התם דפסולו מדאורייתא משום מחובר בעינן מעשה גמור דהיינו הנענוע אחר הקציעה. ולזה מסיים דחבילה שהניחה לייבשה שפסולו מן התורה, דמי ממש להתם וצריך נענוע אחר ההתרה.

ב. **"לייבש צריכה נענוע"**

סעיף יזז: לסכך בנסרים

סעיף יזז: א. כן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ארבעה, אפילו הפכן על צדן שאין בהם ארבעה. ב. ואם אין ברחבן ארבעה, כשרים, אפילו הם משופים שדומים לכלים. ג. ונהגו שלא לסכך בהם כלל.

ובסימן (תרל"א) – יתבאר דהיינו דווקא במסכך בנסרים לכתחילה אבל הבא לפקפק נסרים של תקרה שאין עליה מעזיבה שרי אפילו ברחבים דכיון שמתקן המעוות ליכא למיגזר.

כשהפכן על צידן

גמ': אתמר הפכן על צידיהן: רב הונא אמר – פסולה, כ"פ רב חסדא ורבה בר רב הונא. ורב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי – כשרה.

פרש"י: הפכן על צידיהן – נסרים שיש בהם ארבעה שסיכך בהן, ולא הטיל רחבן על הסוכה אלא השכיבן על צידן, שהוא פחות משלשה. פסולה – דכיון דיש שם פסול עליהן, נעשו כשפודין של מתכת, הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (יד:): מסככין בנסרים דברי רבי יהודה. ורבי מאיר אוסר.

גמ': אמר רב – מחלוקת בנסרים שיש בהם ארבעה דרבי מאיר אית ליה גזירת תקרה ורבי יהודה לית ליה גזירת תקרה, אבל בנסרים שאין בהם ארבעה דברי הכל כשרה. ושמואל אמר – בשאין בהן ארבעה מחלוקת אבל יש בהם ארבעה דברי הכל פסולה.

להלכה:

פסקו הפוסקים – כשמואל ואליבא דרבי יהודה.

והרא"ש בשם הראב"ד – פסק כרבי מאיר וכרב.

ב"י: והכל עולה לסגנון אחד. כלומר: אסרו לסכך בנסרים שרחבן ד'.

או"ח – תרכ"ט

תיקון. ובלבוש כ' – הואיל ויש פסול דאורייתא ר"ל כשהם בתקרת הבית. כ"כ משנ"ב.

ב. "משופין"

מ"א (כא): ואין מטמאין מדרס כיון שלא יחדן לישיבה (לבוש), וצ"ל דלא מייחדן כלל לתשמיש.

כ"כ משנ"ב (מח) – אלא עומדין לבנין או לסחורה. וגם משום גזירת תקרה אין בהן שאין רגילות לסכך הבית בנסרים קצרים שאין רחבן ד"ט.

ג. "ונהגו שלא לסכך בהם"

משנ"ב (מט): דילמא אתי לסכך בענין שלא יהא מטר יכול לירד שם (סמ"ק). ויש שכתבו (ד"מ בשם הגמ"י) – דכיום מדינא אסור הואיל דבזמן הזה מסככין בתיהם בנסרים שאין בהן ד' טפחים איכא גזירת תקרה. ומ"מ יש לחוש גם לטעם הראשון, וע"כ הלטי"ש (קורות דקים שהרעפים מונחים עליהם), אף על פי שאין בהם גזירת תקרה שאין מסככין בהם בתיהם, מ"מ יש לחוש שיסכך כ"כ שלא יהיו הגשמים יורדים בתוכה וכ"ש בשינדלין (רעפים).¹⁵

ט"ז (כא): כ' הטור – ונהגו לכסות בערבות או בגמי וכיוצא בהם.

✓ ופסק הרמב"ם – שפסולה, שזה הנסר פסול בין שסיכך ברחבו בין שסיכך בעביו. כ"פ הטור והשו"ע.

ב. רמב"ם: נסרים שאין ברחבן ארבעה טפחים מסככין בהן אף על פי שהן משופין. כ"כ הטור.

ב"י – והוא גמ' (טו.) על מתניתין דתקרה שאין עליה מעזיבה.

ג. וכתב בסמ"ק: נסרים פחותים מארבעה מותר לסכך בהם אך מכל מקום צריך לעשות הסכך בענין עראי שיוכלו הגשמים לרדת בסוכה. וע"כ נהגו העולם לא לסכך בנסרים כלל, ואפילו פחותים מארבעה דליכא משום גזירת תקרה משום דילמא אתי למטעי לסכך בענין קביעות שלא ירדו שם הגשמים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שרחבן ארבעה (טפחים)"

משנ"ב (מה): שדומין לתקרת הבית וחיישינן שמא ישב תחת תקרת הבית, שהוא וודאי פסול. כ"כ הט"ז.

"אפי' הפכין"

ט"ז (יט): הואיל ויש פסול וודאי הו"ל כשפודין של מתכות ולא מהני ביה שום

וטוב ליזהר לכתחילה שלא יהיה אויר בין נסר לנסר על פני כל אורך הסוכה, שבזה יש להניח קצת ענפים ברוחב הסוכה, או קרש באמצע לרוחב הסוכה, ויוכשר בכך. ומכל מקום בדיעבד, מותר לישן תחתיו (רדב"ז), שבאור פחות מטפח אין חשש כלל. (חזו"ע סוכות, עמ' ל.)

¹⁵ ילקוט יוסף: ובזמן הזה פשט המנהג פה עיה"ק ירושלים לסכך בנסרים דקים (פלפונים) שאין ברחבן אפילו שיעור טפח, מפני שאין עושים מהם תקרה, ולא שייכא בהו גזרת תקרה. ופוק חזי מאי עמא דבר (שו"ת יביע אומר חלק ד' סימן מט. חזון עובדיה סוכות, עמוד ל.)

או"ח – תרכ"ט

שאר ענפי אילן מצוי שיכסה בקש רק שיזהר לעשות שיוכל הגשם לירד שם. כ"כ באה"ט (יה) – ובשעת הדחק שאין להם במה לכסות מסככין בנסרים אפי' יש בהם ד' (ש"ג). וה"ה בכל דבר האסור משום גזירה. כ"כ משנ"ב (ג) – אכן לענין ברכה יש דיעות בפוסקים.

וקשין של תבואה אחר שנתחבטה התבואה משם פשיטא דשרי והיא עיקר המצווה המפורשת בפסולת של גורן. ונראה שגם בהם לא נהגו לכסות בהם מטעם הסמ"ק שבכיסוי הקש בקל יכסה כיסוי עב מאד. ודבר פשוט להתיר במקום שאין ערבה או

סעיף י"ט: פירס עליה או תחתיה סדין

א. פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, כלומר שלא יהיו עלין וקסמין נושרים על שלחנו – פסולה. אבל אם לא פירס אלא לנאותה – כשרה והוא שיהא בתוך ד' לסכך.

ב. וי"א שסוכה שהיא מסוככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או ישרו העלין ותהיה חמתה מרובה מצלתה, ופירס עליה סדין שלא תתייבש, או תחתיה שלא ישרו העלין, כיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה – פסולה. אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעלין, או לנאותה – כשרה ובלבד שיהא בתוך ארבע לסכך.

ג. ומיהו לכתחלה לא יעשה אלא א"כ הוא ניכר לכל שמכוין כדי להגין או שהוא שרוי במים, שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא לייבש.

מפני שמגין על אדם מפני החמה ומן הקסמין מ"ש מלנאותם. ולכן פירשו דהא דקתני פסולה דווקא היכא דבלא סדין חמתה מרובה מצלתה אבל אם צלתה מרובה מחמתה – כשרה ואין סדין פוסלתה. והיינו כמו שפירשתי לעיל דאין מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר היכא דבלא סכך פסול צלתה מרובה. וכעין זה פירש רבינו תם – מפני החמה שמייבשת הסכך ומתוך זה נעשה חמתה מרובה וכן תחתיה מפני הנשר שאלמלא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (י): משנה – פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה. פרש"י: מפני הנשר שלא יהו עלין וקסמין נושרין על שלחנו (פסולה) – דהא מסכך ומגין על עצמו בדבר המקבל טומאה – משנ"ב.

ב. אבל התוספות והרא"ש בשם תשובת הגאונים כ' – קשה על פרש"י, למה יפסל

או"ח – תרכ"ט

(על הסוכה). אמר ליה רב אשי דלייה דלא לימרו קא מסככי בדבר המקבל טומאה? והא קא חזו דרטיבא לכי יבשה קא אמינא לך.

פרש"י: והא קא חזו דרטיבא. שהיא לחה ומוכחא מילתא דלנגבה שטחיה ולא לסכך. לכי יבשה קא אמינא לך – דתשקלה. ומשמע מהאי עובדא דכל היכא דליכא הוכחה דלא פירס הסדין עליה כדי לסכך אסור מפני מראית העין.

כ' הר"ן – דמהאי עובדא שמעינן דכל לצורך הבגד ה"ל כלנאותה וכשרה, דהא לא אמר ליה דלישקלה אלא מפני מראית העין, ולכי יבשה בלחוד אבל כי רטיבא לא. אלמא לא איפסילא סוכה מדינא, והכי נמי מוכח בירושלמי.

אבל אחרים אומרים – דלצורך הבגד לא בטיל לגבי סוכה ופוסל אותה (ומאי דשרי רב אשי בדרטיבא הני מילי שלא בשעת אכילה ושתייה ושינה שאין משתמשין שם).

✓ **כ' הטור:** לכתחלה לא יעשה אלא אם כן הוא ניכר לכל שמכוין כדי להגין או שהוא שרוי במים שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא כדי ליבש.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

א. **"פירס עליה סדין"**

משנ"ב (נא): דעת המחבר בדעה א' (דעת רש"י וסיעתו, דלא כתשובת הגאונים) 'מפני החמה' הוא כפשטיה שהיתה הסוכה צילתה מרובה מחמתה ופירס עליה הסדין להגין שלא תכנס החמה כלל ומפני הנשר היינו 'שלא יהיו עליו וקסמין נושרים על שלחנו' ט"ז (כב): יש ג' חילוקים לענין זה.

הסדין היה נושר ונעשה חמתה מרובה והסדין מונעו מליפול, וכיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה – פסולה. כנ"ד הרמב"ן.

והר"ן כתב – מ"ש ר"ת דסוכה שהיא מסוככת כהלכתה שוב אינה נפסלת משום סוכה שתחת האילן, לכן פירש כאן שהסדין גורם שצילתה מרובה פסולה.

אבל יש חולקים עליו ומפרשים מתניתין דהכא כפשוטה, אף על פי שאין הסדין מסייע להכשר סוכה כלל אלא שפירסה עליה כדי שלא תכנס בה החמה אפילו הכי פסולה.

כ' המרדכי: דלפי פירוש רש"י צריך לומר טעמא משום דצורך האדם הוא ולא דמי לנאותה דכשרה, דשאני התם דהוי צורך סוכה ובטל לגבה.

[סיכום: פירס עליה סדין – פסולה ר"ת פ' – דווקא חמתה מרובה והסדין גרם שתהיה צילה מרובה.

והחולקים פ' – אפ' שאין הסדין מסייע להכשר סוכה כלל אלא שפירסה עליה כדי שלא תכנס בה החמה אפילו הכי פסולה.]

כ' הטור: אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעלין כשרה.

ב"י – פירוש אם היתה מסוככת יפה בענין שאין לחוש שעל ידי הנשר יהיה חמתה מרובה מצלתה ולא הוצרך לפרוס עליה סדין אלא להגין מפני החמה או מפני העלין הנושרין כשרה. וזה לפר"ת, שאילו לדעת החולקים עליו כל האי גוונא מיפסל פסיל.

ג. (שם): מנימין עבדיה דרב אשי נרטב ליה כתונתא במיא ואשתתחא אמטללתא

או"ח – תרכ"ט

לא יברך ע"ז לישוב בסוכה (ח"א).

"שרוי במים"

מ"א (כה): ומ"מ בשעת אכילה אסור (ר"ן ב"י), ונ"ל דאם הגשמים נוטפין מהסכך מוטב לפרוס סדין משיאכל חוץ לסוכה מיהו לא יברך לישוב בסוכה דספק ברכות להקל. כ"כ ביכורי יעקב.

משנ"ב (נח): זהו רק לדעת הי"א שהזכיר מתחלה אבל לדעה ראשונה אף באופן זה אסור. כ"כ הב"ח וש"א.

ומ"מ בשעת הדחק שלא יכול לאכול בסוכה ע"י העלין הנושרין לתוך המאכל או ע"י גשמים הנוטפין או ע"י הרוח שמכבה הנרות (מ"א), מוטב לפרוס סדין תחת הסכך בתוך ד' טפחים משיאכל חוץ לסוכה אבל

או"ז תר"ל: דיני דפנות הסוכה, ובו י"ג סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: מה כשר לדפנות..... 52
- סעיף ב: ב' דפנות והשלישית אפ' טפח..... 55
- סעיף ג: סוכה העשויה כמבוי..... 57
- סעיף ד: העושה סוכה בחצר..... 58
- סעיף ה: פרצות בדפנות..... 59
- סעיף ו: סוכה על הגג..... 61
- סעיף ז: סיכך ע"ג מבוי או פסי ביראות..... 63
- סעיף זז: סכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין..... 65
- סעיף ט: לצרף אור ללבוד בדפנות..... 68
- סעיף י: סוכה בין האילנות. דפנות מיריעות בד..... 69
- סעיף יא: מחיצה מבעלי חיים..... 71
- סעיף יב: מחיצה מחבירו..... 71
- סעיף יג: הסומך סוכתו על כרעי המטה..... 72

סעיף א: מה כשר לדפנות

סעיף א: *כל הדברים כשרים לדפנות (וא"ל להעמידם לרך גליתן) (שלא מדמים ללולב דבעינן שיהיה לקחתו דרך גדילתו – משנ"ב). [טור], ואפילו חמתה מרובה מצלתה מחמת הדפנות, כשרה.

א"ח – תר"ל

ב. הגה: מ"מ לא יעשה הדפנות מדבר שריחו רע [ר"ן], או דבר שמתייבש תוך ז' ולא יתאבד בו פיעור מחילכה (שאו דיינינן ליה כאלו כבר עכשיו נתייבש, כמו בסכך – משנ"ב). [ד"ע].

וכן בסוכה (ב) מיפשט פשיטא להו להגמרא דמותר לעשות מחיצות של ברזל אף דאסור לסכך בהן.

אכן בביאור הגר"א נראה לחוש מטעם אחר, שאין מעמידין הסכך בדבר הפסול לחוש לדעת הפוסקים (הרשב"א והר"ן לדעת הרי"ף), גזירה שמא יבוא לסכך בהן. אם לא שיעמיד קונדסין בקרנותיה של הסוכה תחת הסכך שיהיו הם המעמידין הסכך.¹⁶

"וא"כ להעמידם דרך גדילתן"

דרשות מהרי"ל: ראיתי רבי שהיה מסמן הדפנות באותיות א' ב', שלא ישנו סדרם משנה לשנה. כ"כ שכה"ג, ירושלמי (מקרשי המשכן), של"ה וא"ר.

בכורי יעקב – לא ראיתי מי שחש לזה, ומפקפק על ראיתו ממשכן, כ"פ ילקוט יוסף.

"ואפילו חמתה מרובה"

משנ"ב (ג): היינו שהיו פרצות גדולות בדפנות שע"ז חמתה מרובה מצילתה, דלא קפדינן אלא בסכך.

דפנות או סכך מעצי אשירה או מקרשי כלאי כרם (ביכורי יעקב)

נ"ל שהסוכה פסולה, מכמה טעמים:

יהיה בין שלב לשני ג"ט. י"א דלבוד מהני במחיצות רק בצד אחד, ולא בכל הדפנות. מ"מ ספר ויאמר יצחק מכשיר, וכן עיקר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (יב.): משנה – וכולם כשרים לדפנות.

פרש"י: כל הפסולים ששנינו לסכך כשרים לדפנות, דכל סוכות הכתוב סכך במשמע, שדופן לא נקרא סוכה.

שם (ז): סוכה שחמתה מרובה מצלתה פסולה (ב) – תנו רבנן חמתה מחמת סכך ולא מחמת דפנות. רבי יאשיה אומר אף מחמת דפנות. ופרש"י – חמתה מחמת סכך פוסלת בה ולא חמתה מחמת דפנות. ואוקימנא לרבי יאשיה בשיטה והילכך הלכה כתנא קמא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כשרים לדפנות"

ט"ז (א): דמשמעות הכתוב דסוכות תעשה באספך מגרנך, קאי אסכך דווקא, דדפנות לא איקרי סוכה. כ"כ משנ"ב.

ביה"ל: כל הדברים כשרים לדפנות – כ' הב"ח שבעל נפש יחוש למה שהובא בד"מ בשם הגר"א בשם א"ז דמחמיר לענין דפנות כמו לענין סוכה בדבר שפסולו מדאורייתא.

מ"מ א"ר וברכ"י כ' – דלית מאן דחש לה.

¹⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: יכול לעשות דפנות מסורגים, עומדים או שוכבים, ובלבד שלא

א"ח – תר"ל

וכ' פמ"ג – ואם ריחו רע שאין אדם סובלתו אפשר דפסול מן התורה דבעינן תשבו כעין תדורו. ואותם שעושין סוכה אצל בית הכסא או אשפה מפני שהמקום צר להם וריח רע מגיע אליהם, מן התורה יוצא ידי חובתו, אבל לא יברך בהמ"ז שם. ואם אין מגיע לו הריח רע רק רואה בית הכסא ג"כ אסור.¹⁷

הרב יעקב יוסף זצ"ל – וכן אם הקרשים של הסוכה שהיו במחסן מסריחים מהביוב שעלה במחסן לא יסכך בהם. ויש לו עצה לצבוע הקרשים ואז אינם מסריחים.

א). מדין סוכה גזולה, דסוכה מאיסורי הנאה לא איקרי לך.

ב). עצי אשירה כתותי מיכתת שיעורא. ובשער המלך בשם הרב המאירי כ' להכשיר, לפי ששיבה בסוכה של איסורי הנאה לא מקרי הנאה דמצות לאו להנות נתנו. כ"כ ברכ"י.

ולא נלע"ד, דאף דאין כאן איסור לישוב בה כיון שמצות לאו להנות נתנו, מ"מ איך יוצא כיון דלא הוי 'לך' וגם דכתותי מיכתת שיעורא. ולכן נ"ל דסיכך באיסורי הנאה הסוכה פסולה.

ב. "מדכר סריחו רע"

משנ"ב (ד): דחיישינן שמא מחמת זה יצא מן הסוכה, ודיעבד שפיר דמי (כמו בסכך).

הקדמה (משנ"ב ו): כמה עקרים להבין הלכה זו:

כאן ד"ט והוא רוב דופן מהכשר סוכה שהוא ז"ט. וכדי להשלים שיעור כל הדופן יעשה עוד צורת הפתח (ראה בהמשך ציור) שיעמוד קנה כנגד אותו טפח וירחיקו ממנו עד סוף הכותל שכנגדו שמחזיק שבעה טפחים,¹⁸ ומניח קנה מן הטפח עד הקנה (ראה ציור בסמוך) שכנגדו למעלה על גביהן או אפילו למעלה מהן ואינו נוגע בהן רק

א). דשיעור סוכה ז' על ז'. ב). בעינן ג' דפנות לפחות. והלכה למשה מסיני דאחת מן הדפנות סגי בטפח אחת. ג). דופן של הטפח צריך שיראה כדופן. דהיינו אם יש לו שתי דפנות סמוכות זו אצל זו כמינן ר יקח דף שיש ברחבו טפח ומשהו ויעמידו בריחוק פחות מג"ט לאחד משתי הדפנות (כל פחות מן ג' טפחים כלבוד) ונמצא שיש

¹⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן לא יעשה הסוכה ליד עגלת האשפה.

¹⁸ פסקי תשובות: ואם שתי הדפנות הנ"ל ארוכים יותר מז' טפחים, האם צריך להמשיך צורת הפתח עד סוף הדופן שכנגדו: לדעת המשנ"ב (בשעה"צ סק"ב) – אין צריך להאריך את צורת הפתח שבהמשך דופן הטפח

א"ח – תר"ל

שיהיה כנגדן. ונמצא שיש כאן דופן שלם של ז' טפחים.

סעיף ב: ב' דפנות והשלישית אפ' טפח

סעיף ב: א. דפנות הסוכה, אם היו שתיים זו אצל זו כמין ג"ם, עושה דופן שיש

ברחבו יותר על טפח ומעמידו בפחות מג' לאחד מהדפנות.

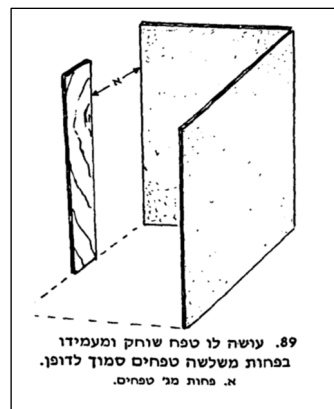
ב. ויעמיד קנה (כנגד הכותל) [טור] כנגד אותו טפח, ויעשה לה צורת פתח שיעמיד קנה עליו ועל הטפח, וכשרה אף על פי שהקנה שעל גביהן אינו נוגע בהן.

ג. הגה: ואם הטפח והדופן (צ"ל הקנה – משנ"ב) מגיע לסכך, אינן כריך קנה על גביהן [מרדכי הגה"מ], ומה שנהגו צלורת הפתח עגולה הוא לנוי בעלמא (וראו לעשות כן משום עשה סוכה נאה – ט"ז). [כ"כ המרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (ו:): דפנות הסוכה שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח.

שם: אותו טפח היכן מעמידו? אמר רבי סימון ואיתימא לוי – עושה טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה

89. עושה לו טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן. א. פחות מג' טפחים.

טפחים סמוך לדופן וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד.

פרש"י: טפח שוחק – ד' אצבעות לא צמודות. סמוך לג' – והוי לבוד, והוי מחציה של ד"ט שהוא רוב הדופן (ז"ט).

ב.שם: אמר רבא ואינה ניתרת אלא בצורת פתח. איכא דאמרי אמר רבא וניתרת נמי

בצורת פתח. ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא.

פרש"י: צריכה נמי צורת הפתח – משמע דתרוייהו בעינן. טפח אצל היוצא, וקנה בזוית שכנגדו, וקנה שעל גביהם קאי מטפח זה לקנה של זוית.

א"י אמר רבא וצריכה נמי צורת הפתח.

רש"י א. טפח אצל היוצא.

ב קנה בזוית שמנדו.

ג קנה על גביהם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יותר על טפח"

משנ"ב (ז): כ' מ"א (בהקדמה) – מותר לעשות דפנות הסוכה בקנים שמעמידם פחות פחות מג"ט רחוק זה מזה, והוא בעושה כן ד' דפנות דהיינו קנים מארבעה רוחות, אבל כשאין רוצה לעשות רק ג'

א"ח – תר"ל

משנ"ב (י): כדי להשלים שיעור הכותל. וכ' הב"ח – צוה"פ זו הוא מדרבנן, אבל הטפח מרווח שאמרנו מתחלה הוא מדאורייתא.

ביה"ל: כ' הר"ן – דבפחות מן שתי דפנות שלימות ושלישית טפח וצוה"פ, לא מהני אם יעשה בדופן שלישית רק צורת הפתח, וכ"ש אם יעשה בשאר דפנות רק צורת הפתח (אף דצוה"פ היא מחיצה גמורה לענין שבת וכלאים מ"מ לענין סוכה לא מהני). **אכן** דעת הרא"ש – דמן התורה מהני צורת הפתח ג"כ, אלא שמדרבנן בעינן דווקא גם טפח שוחק (פמ"ג).¹⁹

"וכשרה"

משנ"ב (יא): ואז מותר לטלטל בתוכו ולהוציא מן הבית דרך חלון הפתוח לסוכה (שלא דרך רה"ר) בשבת שבתוך החג, אף דבשאר שבתות אסור לטלטל אלא אם כן יש תיקון ברוח רביעית, מ"מ בשבת שבתוך החג אומרים מגו דהוי דופן לענין סוכה הוי נמי דופן לענין שבת (מהגמ' שם), ומ"מ שלא בשעת הדחק ראוי להחמיר (ח"א בשם הר"ן).

הדלתות גורמת לפסול הסוכה וסגירתן גורמת להכשיר הסוכה הרי יש בזה משום איסור בונה וסותר (אורחות רבנו בשם הגרי"י קניבסקי זצ"ל, שמירת שבת כהלכתה). אף שלעיל (תרכ"ו-ג) התיר הרמ"א לפתוח ולסגור גג ע"ג סוכה שיש בו צירים, שאני התם שמעשה הכשר הסוכה קיימת, שהרי הסכך פרוס, אלא ע"י הסרת הגג מסיר מונע חיצוני.

דפנות בעינן שתי מחיצות שסמוכות זה לזה ושלמות והשלישית בטפח. ופסקי תשובות בשם החזו"א כ' – ואין מועיל שיעשה שתי מחיצות סמוכות והשלישית רק קנים סמוכים זה לזה, אלא צריך דווקא שלישית טפח, והיתר של דופן השלישית יוכל לעשות קנים סמוכים (חילוף צורת הפתח).

"כנגד הכותל"

משנ"ב (ט): היינו כנגד סוף המקצוע השני של הכותל שכנגדו סתמו מחזיק ז' טפחים (מ"א). וי"א דירחיקו עוד טפח יותר כדי שיהיה הצורת הפתח על ד' טפחים (פמ"ג בשם הגמ"י).

כ' ביכורי יעקב (ו) – כיון שצורת פתח. מדרבנן, אם שכח לעשותה קודם יום טוב ואין לו אחרת מותר לישב בה. ולעשות צוה"פ בשבת וי"ט ע"י נכרי מותר דהוי שבות דשבות, כ"כ בפמ"ג.

וכשאינן גוי אם מותר ע"י ישראל משום צורך אוכל נפש, נסתפק (פמ"ג) והניח בצ"ע. ולענ"ד אסור, כיון דמותר לאכול בה בלא צה"פ ליכא צורך אוכל נפש.

ב. **"ויעשה לה צורת הפתח"**

¹⁹ פסקי תשובות: ואם שתי הדפנות כהלכתן ודופן שלישית עשויות מדלתות ממש (ולא רק צורת הפתח) הרי זה סוכה כשירה ללא פקפוק, שהדלתות סגורות, אבל כשאחד מהדלתות פתוח, ליכא הכשר סוכה ופסולה. ומותר לפתוח ולסגור הדלתות בחול המועד סוכות ואין בכך משום תעשה ולא מן העשוי, אבל ביום טוב ובשבת שבחג, כיון שפתיחת

אר"ח – תר"ל

ג. "אר"ח קנה ע"ג"

משנ"ב (יג): דהסכך גופא יחשב כקנה ע"ג.

והמ"א (ב) – הקשה על זה מירושלמי,

ודעתו דראוי להחמיר משום דאינו נעשה הסכך לכך. אבל האחרונים (פמ"ג והגר"א) יישבו קושיתו. וע"כ הסומך על רמ"א לא הפסיד (ביכורי יעקב).

סעיף ג: סוכה העשויה כמבוי

סעיף ג: א. היו לה שני דפנות זו כנגד זו וביניהם מפולש, עושה דופן שיש ברחבו

ארבעה טפחים ומשהו, ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות, וכשרה.

ב. וגם בזה צריך לעשות צורת פתח, שיתן קנה מהפס על הדופן האחד. וי"א שאין זה צריך צורת פתח.

ג. הגה: אבל אם איכא דופן ז' בלא לצוד – א"ל כאן כורת הפתח עד סוף הכותל, הואיל ואיכא דופן ז' שהוא סיעור הכסר סוכה (דבזה לכו"ע א"צ צוה"פ אפילו לדעה הראשונה – משנ"ב). וכל שכן שאין כריכים כורת הפתח (ר"ל בדופן רביעי) כשהדופן שלימה. ומה שנהגו בצורת הפתח כשיש לה דפנות שלימות, אינו אלא לנוי בעלמא [ר"ן והמגיד פ"ד וכל בו וב"י בשם מרדכי].

ופרש"י: כמבוי המפולש – ששתי הדפנות זו כנגד זו. כשרה – דהא נמי קרי כהלכתן. לכל רוח שירצה – שהרי יש כאן ארבעה יוצאין ולאיזה יוצא שירצה יעשנו.

ב. שם (גמ'): אמר רבא ואינה ניתרת אלא בצורת פתח. איכא דאמרי אמר רבא וניתרת נמי בצורת פתח, איכא דאמרי אמר רבא וצריכה נמי צורת פתח ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא.

הרא"ש: להלכה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (יב.): אמר רב יהודה – סוכה העשויה כמבוי כשרה, ואותו טפח מעמידו לכל רוח שירצה. רבי סימון ואיתימא רבי יהושע בן לוי אמר – עושה לו פס ארבעה ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן, וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי.

ומאי שנא התם דקאמרת סגיא בטפח שוחק ומאי שנא הכא דקאמרת בעי פס ארבעה? התם דאיכא שתי דפנות כהלכתן (סמוכות) סגי ליה בטפח שוחק הכא דליכא שתי דפנות אי איכא פס ארבעה אין ואי לא לא.

א"ח – תר"ל

וכן צריך להיות "שיתן קנה מהפס על הדופן האחר. הג"ה – אבל אי איכא דופן ז' בלא לבוד א"צ כאן צורת הפתח עד סוף הכותל".

ואחר הג"ה זו שייך: "ויש אומרים שא"צ זו צורת הפתח", והיינו דיעה שמביא ב"י בשם הרא"ש שכאן שיש תיקון בפס ד' סגי בלא צורת הפתח, ולא צריך צורת הפתח אלא בסעיף ב' שהתיקון בפס טפח שהוא תיקון גרוע מה שאין כן בכאן שיש תיקון טוב בפס ד'.

והדיעה הראשונה – ס"ל דכאן שהוא מפולש גרע מדלעיל וצריך תיקון טוב, לא עדיף תיקון טוב בכאן מתיקון גרוע דהתם וצריך גם כאן צורת הפתח.

"וי"א שאין זה צריך צורת הפתח"

משנ"ב (טז): דמי לס"ב ששם התיקון בפס רחב טפח שהתיקון הוא גרוע ע"כ צריך צוה"פ להשלים השיעור מה שאין כן כאן שיש תיקון טוב בפס ד'. וכתבו האחרונים (ב"ח וא"ר) דיש להחמיר כסברא הראשונה.

"הואיל ואיכא דופן ז'"

משנ"ב (יח): אף שהכותל שלישי שהוא עומד נגדו הוא מרוחק ממנו הואיל שעכ"פ איכא ג' דפנות בסוכה. ודווקא אם הריחוק הוא לא יותר מעשרה אמות דנחשב זה כפתח.

י"א – במבוי שנתן פס ד"ט והו"ל דופן שלישי ז"ט – א"צ צורת הפתח. **וי"א** – אף כאן צריך צורת הפתח, כ"פ הרי"ף הרמב"ם והר"ן.

❖ **ענפי הלכה**
(האחרונים)

"עושה דופן"

משנ"ב (יד): ומה שבס"ב די בטפח, דהתם השתי דפנות סמוכות להדדי וע"כ די בשלישי בטפח, מה שאין כן בזה דהם רחוקים זה מזה ע"כ צריך לעשות דופן של ד' טפחים ומשהו ולהעמידו בפחות מג' סמוך לדופן אחד דהוי כלבוד ונחשב כאלו היה דופן שלם של ז' טפחים סמוך לדופן. וממילא גם בזה יש שתי דפנות סמוכות להדדי כמו למעלה (הר"ן).

"וגם בזה צריך לעשות צורת הפתח"

משנ"ב (טו): המ"א – הסתפק אולי דוו קא בסוכה קטנה כשר, אבל בסוכה גדולה שהשלישית רחוקה ממנה הרבה לא מהני אפי' ע"י צורת הפתח. אבל הרבה אחרונים (א"ר, וקרנן נתנאל ומאמר מרדכי ובכורי יעקב) – הסכימו דאין לחלק בזה.

"וגם בזה צריך צוה"פ"

ט"ז (ה): יש כאן טעות סופר בשו"ע והג"ה

סעיף ד: העושה סוכה בחצר

סעיף ד: בד"א, בעושה סוכתו במקום שאין דופן אמצעי כנגדה, אבל העושה

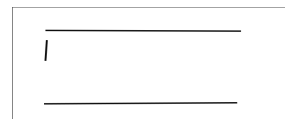
אר"ח – תר"ל

סוכתו באמצע החצר, רחוק מדפנות החצר, אף על פי שאין לה אלא שתי דפנות זו כנגד זו, די לה בתיקון המתיר כשתי דפנות העשויות כמיזן גם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כתב הר"ן: גבי הא דאמר רבא סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי כשרה. מוכח בגמרא שהעושה סוכתו בכי האי גוונא כיון שאינה מפולשת לגמרי כמו העושה סוכתו כמבוי באמצע החצר רחוק מדפנות החצר, ניתרת בטפח שוחק פחות משלשה סמוך לדופן כשם שניתרת בו סוכה דאית לה שתי דפנות דעריבין ולא הצריכו פס ארבעה אלא בסוכה שהיא מפולשת ואין דופן אמצעי כנגדה (פי' – דהיינו שיעמיד הטפח מרווח בפחות מג"ט סמוך לדופן והיינו לצד שהוא כנגד פתח החצר ולא לצד שהוא כנגד דופן החצר – משנ"ב).

דפנות החצר

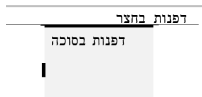

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"באמצע החצר"

משנ"ב (כ): כן למד הב"י מהר"ן.

ומ"א (ד) חולק ע"ז, ודעתו דאין להתיר להר"ן אלא כשתי דפנות זו כנגד זו של הסוכה הם עצמם דפנות החצר דבהא מהני דופן אמצעי של החצר אף על פי שאינה דופן לסוכה (כגון שחציו של הסוכה לצד דופן האמצעי אינה מסוכך כלל), שלא תהא

נידונית כסוכה העשויה כמבוי, אבל לא כשהיא עומדת באמצע החצר.

אבל הגמ"י – מיישבים דברי השו"ע. כ"כ מאמ"ר, חמ"מ, ב"מ והגר"א.

אמנם חמ"מ – לפי מה שפסק שו"ע ס"ז סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי (כהרמב"ם, ר"ש והרא"ש) דמיירי במבוי מפולש, אין דין הר"ן מוכרת, ולא הו"ל לפסוק כהר"ן. כ"כ בביה"ל – שאין להקל.

"די לה בתיקון המתיר"

משנ"ב (כא): דהיינו שיעמיד הטפח מרווח בפחות מג"ט סמוך לדופן והיינו לצד שהוא כנגד פתח החצר ולא לצד שהוא כנגד דופן החצר.

סעיף ה: פרצות בדפנות

סעיף ה: א. כשהכשירו בשתי דפנות העשויות כמיזן ג"ם בטפח וצורת פתח, אפילו אם יש בשתי הדפנות פתחים הרבה שאין בהם צורת פתח שכשתצרף כל הפרוץ יהיה מרובה על העומד – כשרה.

ב. (רק שלא יהיו הפתחים (יותר מג"ט) בקרנות, כי המחילות לריכין להיות מחוצרים כמיזן

א"ח – תר"ל

ג"ס (ר"ן).

ג. ובלבד שלא יהא בהם פירצה יתירה על י' אמות. ואם יש בה צורת פתח, אפילו ביותר מעשר (דעכשיו פתח מקרי ואין שם פירצה עליה – משנ"ב). ולהרמב"ם, אפילו יש לה צורת פתח – אם יש לה פירצה יותר מעשר, פסולה, אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ.

ד. הגה: ונהגו עכשיו לעשות מחילות שלימות, כי אין הכל זקיאין זדין המחילות [כל בו].

ה. ומי שאין לו כדי לרכו למחילות, עדיף אז לעשות ג' מחילות שלימות, מד' שאינן שלימות [מהרי"ל].

אבל הרמב"ם – פירצה יתרה על י' אף שיש לה צורת הפתח פסולה, כ"כ ס"ה. כ"כ מרן בשם הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כל הפרוץ יהיה מרובה על העומד"

משנ"ב (כב): ר"ל ע"י הפירצות שיש בשתי הדפנות עם שתי הדפנות הפרוצות יחד יהיה הפרוץ מרובה על העומד. אבל אם באותן שתי הדפנות השלימות פרוץ שבהן מרובה על העומד שבהן אסור (ט"ז ומגן אברהם).

ודווקא אם הפרצות הם יותר משלשה טפחים אבל אם הם פחות משלשה טפחים כלבוד דמי והוי כסתום ואין שם פירצה עליה.

מ"א (פתיחה) – דווקא אם עושה הסוכה מארבעה דפנות מהני לבוד. אבל אם עושה משלשה דפנות לא מהני מדרבנן ע"י לבוד. מ"א (ה): הפרוץ יהיה מרובה – ג"ל דעכ"פ בעינן בעומד שיעור מקום (היינו

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (ז): תניא – דופן סוכה כדופן שבת ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים. ויתירה שבת על סוכה שהשבת אינה ניתרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ מה שאין כן בסוכה. פרש"י: דופן סוכה כדופן שבת – שכל מה שהתירו בשבת התירו לסוכה. כגון מחיצה של שתי בלא ערב (בעירובין טז:), ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים, אף שהפרוץ מרובה, דהו"ל לבוד.

שבת אינה ניתרת – אם יש בה הרבה פתחים ורבה הפרוץ על העומד. אבל בסוכה מספיק שתיים כהלכתם ושלישית אפ' טפח, ואפילו היו לה פתחים הרבה.

ג. כ' הטור: ובלבד שלא יהא בה פירצה יתרה על י' אמות.

כ' הרא"ש – מ"מ אם יש לה צורת הפתח מותר אף שהפירצה יתרה עם י' אמות. כ"פ מרן בסתם.

א"ח – תר"ל

פס ד' טפחים – פמ"ג), או שעושה ד' דפנות (דסגי בקנים לפחות פחות מג' טפחים – פמ"ג). מבאר הט"ז (ו): כשאין פירצה גדולה רק כל הפירצות כל א' בפ"ע פחות מג', אז מותר אפי' בפרוץ מרובה באותה מחיצה, כיון דאמרי' לבוד הוה כל העומד כסתום. מה שאין כן אם יש פירצה א' גדולה יותר מג"ט, וצריך אתה להתיר מטעם דהוה כפתח אז צריך שיהיה עכ"פ באותה מחיצה עומד מרובה.

ב. "רק שלל יהיו הפתחים בקרנות"

משנ"ב (כד): היינו אפילו אם עשויות בצורת הפתח, דאף דלענין שבת ע"י צורת הפתח הוי כסתום ממש, לענין סוכה חמור יותר דבענין שיהא שתי דפנותיה מחוברות ממש בזוית ולא ע"י צורת הפתח.

"בקרנות"

משנ"ב (כה): הרי מדובר רק בקרן אחת (שהרי כמין גם, ב' דפנות שלמות), אלא דהרמ"א קמ"ל – דאף היכי דעושה הסוכה של ד' דפנות שלמות שאין לו לעשות פתחים בכל קרנותיה דאז לא ישאר לו שתי דפנות מחוברות יחד. אבל אם ירצה לעשות פתחים בשאר קרנותיה ולהשאיר שתי דפנות מחוברות יחד אה"נ דשרי. כד

המ"א.

"כי המחיצות צריכות להיות מחוברים"

ביה"ל: ואם הפרצה היה שם בפחות מג' טפחים שרי דמחברים מקרי ע"י לבוד (פמ"ג).

ג. "ובלבד וכו' יתירה על עשר אמות"

משנ"ב (כו): דאז אפילו עומד מרובה על הפרוץ אסור דנחשבת לפרצה ולא לפתח (כ"מ מהגר"א).

ד. "לעשות מחילות שלמות"

משנ"ב (כח): ר"ל שלא ע"י עצות של לבוד וצורת הפתח. ובהלכות של ר' יצחק גיאות גם כ' – דלמצווה מן המובחר בעינין שיהיה ג' דפנות הסוכה סתומות מכל רוחותיה ולא יהא מקום פתוח אלא מקום הפתח בלבד.

ביכורי יעקב (טו): שלמות – כ' הרא"ש דצורת הפתח נמי מהני מן התורה לדופן סוכה, כ"מ מהירושלמי שיכול לעשות סוכה בלא מחיצות כלל ע"י ד' צה"פ בארבע צדדים, (כמו דחשיב זה מחיצות לענין שבת). ולפ"ז, מי שאין לו סוכה אחרת ואין לו דפנות לעשות סוכה, טוב לו לעשות סוכה ע"י שינעץ ד' קנים בארץ בארבע קרנות וקנים על גביהן.

סעיף ו: סוכה על הגג

סעיף ו: נעץ ד' קונדסין, בין באמצע הגג בין על שפת הגג, וסיכך על גבן, פסולה. ויש מכשירין בנעץ על שפת הגג, משום דאמרינן: גוד אסיק מחיצתא.

א"ח – תר"ל

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (ד:): תנו רבנן – נעץ ארבעה קונדיסין על הגג וסיכך על גבן רבי יעקב מכשיר, וחכמים פוסלים. אמר רב הונא מחלוקת על שפת הגג דרבי

יעקב סבר אמרינן גוד אסיק מחיצתא ורבנן סברי לא אמרינן גוד אסיק מחיצתא אבל באמצע הגג דברי הכל פסולה.

ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת.

איבעיא להו באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה או דילמא בין בזו ובין מחלוקת תיקו

להלכה:

סוכת באמצע הגג

א. טפח מצפון לדרום.
ב. טפח ממזרח למערב.

- הרא"ש כ' – כיון שעלה בתיקו עבדינן חומרה שפסולה גם בזו וגם בזו. כ"פ הר"שעיה, ראבי"ה וראב"ד. כ"פ שו"ע בסתם.
- אבל רבינו יצחק גיאת כתב דרב שרירא גאון לא גריס 'איבעיא להו', אלא הכי גרסינן ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה. כ"פ הרמב"ם – דרואין את המחיצות התחתונות

כאילו עולות למעלה על שפת הסיכוך. כ"פ שו"ע בשם 'ויש מכשירין'. וי"א – ואין לסמוך על גרסה זו. ובכל גוונא פסולה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בין על שפת הגג וכו' פסולה"

משנ"ב (כט): ואף דלגבי שבת לכו"ע אמרינן גוד אסיק מחיצתא, לגבי סוכה ס"ל דבעינן מחיצות ממש.

ב. "משום דאמרינן גוד"

משנ"ב (ל): פי' כאלו שפת כותל הבית מעלה את מחיצותיה למעלה והרי יש לסוכה מחיצות. ודווקא כשהגג אינו בולט מן הבית ולחוץ אבל כשהגג בולט לחוץ אפילו לגבי שבת לא אמרינן גוד אסיק (כדלעיל בסי' שמ"ה ס"ז). כ"כ הט"ז (ז) – וא"כ צריך שיעשה ד' הקונדיסין בשפת הגג, עכ"פ מג' צדדים מכוון נגד כותל הבית כי היכי דליהוי הכשר מחיצות של הסוכה כדינה בארץ.

ולהלכה כדעה א' דבכל גוונא לא אמרינן לגבי סוכה גוד אסיק (כ' פמ"ג כשאין לו מקום אחר אין לו לפטור עצמו אף מסוכה זו, ובלא ברכה, דהא בגמרא נשאר בזו בתיקו, ומחמת ספק מחמירין).

"אסיק"

כתב המ"א (ח): כשאין מחיצות הבית ניכרים לכו"ע לא אמרינן גוד אסיק. וכ' בכורי יעקב (יה) – ולכן כשהגג רחב יותר מכותלי הבית ויוצא לחוץ עליהם, בין שנעץ הקונדיסין על שפת הגג בין

א"ח – תרל"א

הקנה העליון יותר מטפח בעינן נמי באויר שבין התחתונות יותר מטפח שיהיה ראוי להוריד העליון בנתיים.

אבל הרמ"א – דקדק וכתב דהיינו שיש באויר שבין התחתון טפח, משמע שדעתו כמסקנת הריטב"א דכל שיש בין התחתונות טפח סגי.

"ונגע בשפת זה היורד"

פי' משנ"ב (ט): שבסכך התחתון יש חלל בין קנה לקנה ורואין כאלו חלל של סכך התחתון נגע בשפת זה היורד ונסתם חללו והווי כחדא. והסכך העליון מכוון נגד החלל התחתון.

ג. צ"מלע הרקיע"

משנ"ב (יב): פי' אף שחמתה מרובה מצילתה כשהחמה בשאר מקומות, ומאיר אורה דרך אלכסון בין קנה לקנה, מ"מ כיון שצילתה מרובה מחמתה כשהחמה באמצע הרקיע ועומדת בראש כל אדם שפיר דמי.

בעינן שיהא בגגה טפח ושיהא באויר שבין התחתונות טפח (דאי לא אף על פי שיש בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי). וכ"נ מדברי הרמב"ם.

ג. וכתב עוד הר"ן: לפי דברי רש"י אף דהשתא הויא חמתה מרובה מצלתה, כיון דאילו חבטינן לה הויא צלתה מרובה מחמתה כשרה (כ"ד התוס'). ואחרים אומרים דלא מכשרינן בקנה עולה וקנה יורד אלא היכא דהשתא נמי הוי צלתה מרובה מחמתה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ברוחב זה העולה טפח"

משנ"ב (ח): ר"ל בכל קנה וקנה מן הסכך היה רחבו טפח דאז חשיבי (להיות אוהל – ט"ז) לומר בהן רואין כאילו ירד למטה (הר"ן).

"טפח או יותר... והוא שיהיה מכוון"

ביה"ל: המחבר העתיק דבריו מלשון הרמב"ם, משמע דס"ל דאם היה רוחב

סעיפים ו-ז: פסל היוצא מהסוכה

סעיף ו: א. קנים היוצאים לאחורי הסוכה, כגון שאחורי דופן אמצעי בולטים קנים מן הסכך ויש בהם הכשר סוכה (ז"ט על ז"ט), וצלתה מרובה מחמתה וג' דפנות – כשרה, אף על פי שהדופן האמצעי לא נעשה בשבילם אלא בשביל עיקר הסוכה שהוא לפנים ממנו.

סעיף ז: ב. וכן הקנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ, ודופן אחד נמשך עמהם, כשר, אף על פי שעשה דופן על הצדדין יתר על ז' והוה לן למימר הרי גלה דעתו לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות, ודופן אחר שנמשך עם הקנים של סכך אינו מן הסוכה

אלא בפני עצמו עומד, ונמצא שאין לו אלא דופן אחד שהוא הדופן הנמשך, אפילו הכי כשרה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (יט): תנא – פסל היוצא מן הסוכה

נידון כסוכה. מאי פסל היוצא מן הסוכה?

א. אמר עולא:

קנים היוצאים לאחורי סוכה.

ומיירי שיש לה

ג' דפנות, והכשר סוכה, וצילתה מרובה. וקמ"ל מהו דתימא: הואיל ולגוואי עבידי, ולבראי לא עבידי – אימא לא, קא משמע לן שכשרה.

ופרש"י: לבראי לא עבידי – דופן אמצעי זה לא לכך נעשה.

ב. רבה ורב

יוסף אמרי

תרוייהו: הכא

בקנים

היוצאים

לפנים מן

הסוכה, ומשכא ואזלא חדא דופן בהדייהו. מהו דתימא: הא לית בה הכשר סוכה – קא משמע לן.

פרש"י: לפנים מן הסוכה – לצד דופן רביעי הפתוח, משוכין ויוצאין להלן מאורך דפנות הצדדין. וממשכא ואזלא חד דופן – מדופני הצדדין בהדייהו. מהו דתימא – כיון דלא ממשיך דופן שני בהדה – מוכח מילתא דבאפיה נפשה היא, והא לית בה שבעה טפחים בהכשר סוכה. קמ"ל – דמן סוכה הוא, והוי כשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, דלא ממשכא עד הרביעית וכשרה.

כ' הרא"ש: גבי קנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ – ומיירי בשעשה שתי מחיצות של הצדדין ארוכות אף על פי שהיה די לנו בשבעה טפחים באחת מהן זה מוכיח שרוצה לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות ודופן האחת הנמשכת עם הפסל לאו מן הסוכה הוא אלא בפני עצמו קאי, ונמצא שאין לו אלא דופן אחת ואפילו הכי נדון כסוכה.²¹

להמשיך הדפנות עם הסכך שלא לישב תחת הסכך הפרוץ שאין שתי דפנות נמשכות עמה, ואם כן דופן זה הנמשך עם קנים אלו הבולטים מן הסכך אין נחשב כלל מן הסוכה אלא בפני עצמו הוא עומד, ונמצא שאין לקנים אלו רק דופן אחד דהיינו דופן הנמשך עמהם.

קמ"ל – שאין אנו הולכין אחר גילוי דעתו בזה וכאלו לא גילה דעתו כלל שכל הסכך מתכשר בדופן השלישי הזה הקצר אף שאינו

²¹ ביאר שו"ע הרב (או"ח תרל"א/ט): ואפילו אם בעל הסוכה גילה דעתו שכוונתו הייתה לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות הנמשכות עם כל אורך הסכך, כגון שלאחר שעשה דופן אחד ארוך באורך כל הסכך עשה דופן שכנגדו ארוך יותר משבעה טפחים, אין אומרים כיון שהיה די לדופן שלישי הזה לעשותו שבעה טפחים בלבד וזה שהאריכו יותר גילה דעתו שכוונתו

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "הדופן האמצעי לא נעשה בשבילם" משנ"ב (יד): כגון שהרחיק דופן אמצעי משפתו והכניסו יותר מאמה לתוך המחיצות אחר שראה שהיתה דיה בכך, ומינכר טפי מילתא שהיא נעשה בשביל סוכה פנימית, מ"מ מועלת המחיצה זו גם לבראי. והסכימו אחרונים דאפילו אם המחיצה זו נעשית רק ע"י לבוד ג"כ מהניא אף לבראי (מחצית השקל בביאור מ"א, לבוש, יד אפרים ומאמר מרדכי, דלא כהנתיב חיים).

"אפילו הכי כשרה"

מסכם ביכורי יעקב (ח): דעת המ"א והט"ז, לא מבעיא היכי שעשה הדופן השני בז"ט דווקא, דבזה פשיטא שכשר עד דופן הארוך שכנגדו, כמו בדופן ג' טפח דווקא, שכשר ג"כ עד אורך הדופן שכנגדו. אבל היכי שעשה הדופן השני יותר מז"ט, הו"א דרק עד שם רצה להכשיר גם הדופן הארוך, דאל"כ למה עשה השני ארוך כ"כ, הרי היתה כשרה בטפח וצה"פ עד ז' או בז"ט בלא צה"פ, קמ"ל דכשרינן עד כנגד דופן הארוך.

סעיף זז: סיככה בשיפודין

סעיף זז: א. סיככה בשפודין שהם פסולין לסכך בהם (כגון שהם של ברזל דפסולים לכו"ע, ועי"ל תרכ"ט/ב – משנ"ב), ואין בהם ארבעה (דאי יש בהם ד"ט קי"ל דסכך פסול פוסל באמצע בד"ט – משנ"ב) ואין מהם ארבעה במקום אחד (אפילו ע"י צירוף משנים או משלשה), והניח בין שפוד לשפוד כמלא שפוד ונתן שם סכך כשר – פסול, שאי אפשר לצמצם שימלא כל האויר מסכך כשר, ונמצא הפסול מרובה.

ב. אבל אם העדיף סכך הכשר מעט על הפסול, או אם היה הפסול נתון שתי ונתן הכשר ערב, או איפכא – כשר, שאז מתמלא כל האויר מסכך כשר.

ג. (ודווקא צסוכה גדולה, אצל צסוכה קטנה לריך להיות מן השפודים פחות מג' צמקום אהל) [בית יוסף ומהר"א מפראג].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (טו): תנן – המקרה את סוכתו בשפודין או בארוכות המטה, אם יש ריוח ביניהם כמותן כשרה. גמ': לימא תיהוי תיובתא דרב הונא בריה

דרב יהושע דאיתמר (עירובין טו): פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר ורב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור? אמר לך רב הונא בריה דרב יהושע מאי כמותן בנכנס ויוצא והא אפשר לצמצם (זו גרסת רש"י)?

א"ח – תרל"א

כשר, ואם היה זה כמו זה בצמצום אף על פי שאין במקום אחד שלשה הרי זו פסולה מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב. המגיד – תימה למה פסק כתירוץ שהוא אליבא דמאן דאמר פרוץ כעומד אסור כיון דאין הלכה כמותו? ב"י – י"ל שגורס כר"ת.

ג. מ"ש הטור: סככה בשפודין שהן פסולין לסכך בהן ואין בהן ד' ואין מהן ד' במקום אחד וכו' כ' הב"י – היינו בסוכה קטנה דסכך פסול פוסל בה בשלשה טפחים בין באמצע בין מן הצד דאילו בסוכה גדולה אינו פוסל אלא בארבעה טפחים באמצע ומן הצד בארבע אמות.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שאי אפשר לצמצם"

משנ"ב (יט): דאם היה אפשר היה מותר דקי"ל פרוץ כעומד מותר (טז).

ב. "ונתן הכשר ערב"

מ"א (ה): ואם אינו נותן ראשי הכשר על הפסול נופל לארץ, והלכך ה"ל הכשר מרוב' (רש"י).

אבל ביה"ל כ' – כבר תמהו האחרונים על המ"א (הפמ"ג וכן הבגדי ישע), שזהו שייך רק לשיטת רש"י דהסוגיא אזלא למ"ד פרוץ כעומד אסור והלכך בעינן שיהא הכשר מרובה. אבל לשו"ע דאזיל לשיטת ר"ח ור"ת דהסוגיא אזלא למ"ד פרוץ כעומד מותר, רק משום דא"א לצמצם שימלא כל האויר ונמצא הפסול מרובה.

ב. אמר רבי אמי – במעדיף. רבא אמר – אפילו תימא בשאין מעדיף אם היו נתונים שתי נותנם ערב ערב נותנם שתי. ופרש"י: נכנס ויוצא – שיהא פסל הרחב

המקרה סוכתו בשיפודין, אם יש ריווח בניהן כמותן כשרה

כמותן יכול ליכנס וליצא בריווח שבנתיים דהשתא הוה ליה פסל שנותן שם

מרובה על השפודין.

שתי נותן ערב – נותנן לקנים של סכך ערב, דעל כרחק אם אינו נותן ראשי הקנים על שפודין הרי הן נופלין לארץ, והלכך הוה ליה כשר מרובה על הפסול, ומבטלן.

✓ ונראה כגירסת ר"ח ור"ת "והא אי אפשר לצמצם". ופריך לתרווייהו דכשנותן ביניהם סכך כשר כמותן אי אפשר לאדם לצמצם שיהא לגמרי כמותן.

דלרב פפא – דמפרש "כמותן" בצימצם הפסול מרובה. ולרב הונא – דמפרש "ביוצא ונכנס" הרי הוא עתה מצומצם (ואי אפשר לצמצם). ומשני הני אמוראי אליבא דתרווייהו.

הילכך אליבא דהלכתא נמי צריך לפרש מתניתין במעדיף או בשתי וערב. וכך הם דברי הטור.

והרמב"ם כ': סיכך בדבר פסול ודבר כשר זה בצד זה ואין במקום אחד מסכך הפסול רוחב שלשה טפחים אלא פחות, אם היה כל הסכך הכשר יותר על כל הסכך הפסול

א"ח – תרל"א

במקומו לכו"ע מותר לישיב (כיון שעשה מעשה מיתכשר), אכן לפי המבואר בסימן (תרכ"ט-י"ח) דכהיום נהגו שלא לסכך כלל בנסרים אפילו פחותים מארבעה יש ליהרר מפקפוק (פמ"ג), וגם מזה אם לא בשעת הדחק (פמ"ג וח"א).

הלבוש להחמיר, כ"פ הב"ח, א"ר וערך השולחן.

כ' משנ"ב (כו): ודע דבזה שלא היו הנסרים שבתקרה רחבין ד"ט ונטל מבין כל שני נסרים נסר אחד ונתן סכך כשר

סעיף י: סוכה כעין צריף

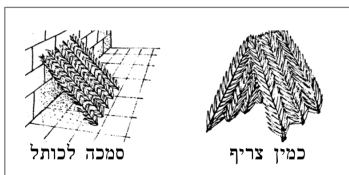
סעיף י: א. סוכה שאין לה גג, כגון שהיו ראשי הדפנות דבוקות זו בזו כמין צריף, או שסמך ראש הדופן של סוכה לכותל (אפ' עשה לה דופן מהצד) – פסולה.

ב. ואם היה לה גג, אפילו טפח, או שהגביה הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפח, הרי זו – כשרה.

ג. הגה: וי"א שהטפח לא תהיה אויך, רק מן הדופן או הסכך [הרא"ש בשם ר"י ורמב"ם] [וצ"ל הרב המגיד פרק ד – ביאור הלכה].

ד. ולכריך שיהיה זה ז' טפחים על ז' בגובה י' טפחים (שהוא שיעור הכשר סוכה – ט"ז). [שור]. ה"גס כריך שיהיו הדפנות לאחר שהם גבוהים עשרה עשויות מדבר שמסככין בהם, להא הם הסכך [ר"ן].

ה. ואם כל הדפנות מדבר שמסככין בהם, מותר ליטן אפילו תחת הדפנות [ס' המצוות בפירוש רבינו ירוחם].

שאין לה גג – שאינו ניכר מהו גג ומהו

כותל דאהל משופע לאו אהל הוא.

ב.שם: מודה רבי אליעזר שאם הגביה מן הקרקע טפח או שהפליגה מן הכותל טפח שהיא כשרה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (יט:): תנן העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל רבי אליעזר פוסל מפני שאין לה גג. וחכמים מכשירין. ואסיקנא בגמרא דהלכה כמאן דפסל. פרש"י: כמין צריף – כוך של ציידין ועשוי ככוורת שמשפעת והולכת שגגו וקירותיו אחד. או שסמכה לכותל – הטה ראשי קנים על הכותל וראשו אחד על הארץ. לפי

א"ח – תרל"א

הסוכה כ"כ התוס, הר"ן בשם ר"י, וכ"ד הראב"ד.

וכ' הר"ן: ודווקא שיש לה י"ז טפחים עם הטפח הנוסף. כדי שיהיו ז"ט לסכך, וי"ט לדופן.

ומהרא"י כ': שמהתוס' משמע שצריך שיהיה השיפוע הנשאר לסכך יותר מז"ט בתוספת האלכסון של צלע של ז"ט (ולא כהר"ן).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

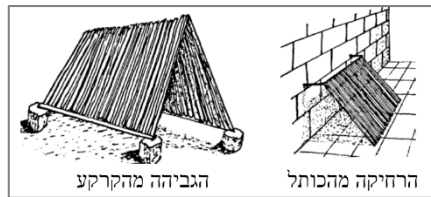
ב. "היה לה גג אפ' טפח"

משנ"ב (כט): בין בשעשאה כמין צריף לא היה משופע עד חודה ממש אלא שעשאה פתוח טפח או כשסמך ראש הדופן לכותל הרחיקה כשיעור טפח מן הכותל, בכל זה חשבינן אותו אויר כסתום דכל פחות מן ג' טפחים כלבוד דמיא והרי יש לה גג. ומ"א (ט) דאפילו למעלה אין רוחב טפח רק דבפחות מג' סמוך לגגה יש רוחב טפח, שרי.

"או שהגביה הדופן"

משנ"ב (ל): היינו בזקיפה, ואפילו הוא אויר כגון שהעמיד זוויתיה ע"ג אבנים, דכל פחות מג"ט כלבוד דמיא ונחשב כסתום, וההוא טפח חשבינן ליה ככותליו של סוכה ושפוע שלו חשיב ליה גג, ומ"מ בעינן שיהיה בגובהה י"ט (אי לאו הכי הוי לה דירה סרוחה – שה"צ).

פרש"י: שאם הגביה מן הקרקע טפח – אתרווייהו קאי דאמרינן לבוד בזקיפה ויש

שם
טפח
זקוף
וניכר
הצריף

שהוא גג וכיון שיש בו שיעור אהל בזקיפה הוי אהל. או אם הרחיקה – אסמכה על הכותל קאי אם הרחיק ראש הסמוך לכותל מכותל טפח והיתה סמוכה על יתידות אמרינן לבוד ממנה ולכותל ובשווה ולא בשיפוע והוא הגג.

ג. כ' הרא"ש: אם הגביה מן הקרקע טפח פי' ר"י – הגביה שעשה בנין זקוף בגובה טפח והושיב עליו ראשו של שיפוע של מטה והרחיק מן הכותל טפח שעשה סמוך לכותל סכך רחב טפח וסמך עליו ראשו של שיפוע העליון.

אבל מתוך פירוש רש"י משמע – דאותו טפח שהגביה או שהרחיק אפילו הוא אויר חשבינן ליה כסתום מטעם לבוד וכן משמע בירושלמי.²²

ד. כ' הרא"ש: דמיירי שלאחר שמשך בגובה עשרה יש עדיין במשך הסוכה ז' על ז', ואפשר דאף תחת השיפוע שאינו גבוה עשרה כשרה מידי דהוה אפסל היוצא מן

אפילו בתוך עשרה דהוי כפסל היוצא מן הסוכה. ונ"ל שדווקא אם הדפנות הם מדבר שמסכים בו אבל בלאו הכי פסול לישן תחת שיפוע הדפנות.

²² ד"מ (ד): כ' הרא"ש – דאף מה שתחת הדפנות כשר. כ"כ רי"ו. והרא"ש סובר דמותר לישן תחת שיפוע הצדדים

צד אלא דופן ומחצה.

"אצל אס נשאר"

משנ"ב (יד): ר"ל שהפסול או האויר לרחבה ונשאר שיעור סוכה במקום אחד לצד דופן האמצעי של הסוכה.

"המקום ההוא כשכר"

משנ"ב (טו): דהא יש לו ג' דפנות, אבל חלק החצון שמעבר השני פסול דהא אין לה כ"א שתי דפנות. ואם יש פחות מד"א מדופן האמצעי עד סופו של הסכך הפסול אף חלק החצון כשר דאמרינן דופן עקומה עד שם. אבל אם אויר מפסיק פסול חלק החיצון דהא באויר ליכא למימר דופן עקומה (הרא"ש).

"ואף שמבחוץ"

משנ"ב (טז): ר"ל פעמים אף חלק החיצון שמבחוץ ג"כ כשר בין בסכך פסול ובין באויר, כגון שמחובר מן הצדדין אז מצטרף הפנימי והחצון להכשר סוכה דהיינו אפילו אין בפנימי לבד שיעור הכשר סוכה (מ"א). ומ"מ אותו חלק של אויר או סכך פסול אין לישוב תחתיו.

דאמרינן רואין מ"מ במקומו נשאר ומכשיר גם צד הפנימי.

ודווקא שיש לסוכה ג' דפנות שלימות אבל אם עשה ב' דפנות גדולות ובשלישית אין בה כ"א ז"ט פסולה שאפילו אם נאמר רואין אין לכשר החיצון אלא ב' דפנות אלו.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. "ואין ישנים תחתיו"

משנ"ב (י): הא דחמיר אויר מסכך פסול בסוכה קטנה לענין ישנים תחתיו וכן לענין סוכה גדולה פוסל אויר בג"ט וסכך פסול בד"ט, כתב הט"ז הטעם שבאויר נראה לעין טפי ההפסק בסכך ממה שנראה בסכך פסול.

ג. "שהפסיק הסוכה לשתים"

משנ"ב (יג): ר"ל שהסוכה היתה לה ג' דפנות וסכך הפסול או האויר הולך ע"פ ארכה ולכן פוסלת כל הסוכה דליכא בכל

סעיף ג: אויר ליד סכך פסול

סעיף ג: סכך פסול פחות מארבעה, ואויר אצלו פחות משלשה, אין מצטרפים

לפסול. הילכך אם אויר שלשה במקום אחד, אפילו מיעטו בסכך פסול, כשר. והני מילי בסוכה גדולה, אבל בקטנה שאין בה אלא שבעה על שבעה, אם יש בין שניהם שלשה טפחים מצטרפים לפסול [תוס' והרא"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"סכך פסול פחות מארבעה ואויר אצלו"

משנ"ב (יז): ר"ל אפילו היה הסכך באמצע ע"פ כל ארכו אפ"ה אין מצטרף אצלו האויר לפסול הסוכה, משום דלא שוי שיעורייהו להדדי. וכיון דאין בו ד' טפחים מותר לישן תחתיו ובמקום האויר אף דאין

בו ג"ט אין ישנים תחתיו כנ"ל בס"ב. וה"ה לסכך פסול בארבעה טפחים בסוכה גדולה ומיעטו בין בקנים ובין באויר (שיטת ריב"ב).

"אבל בקטנה"

משנ"ב (יח): דשם שיעור שניהם שווה לפסול בג"ט, לכן מצטרפים לפסול.

סעיף ד: אויר בין שני סככים פסולים

סעיף ד: אם יש סכך פסול ב' טפחים, ועוד סכך

פסול ב' טפחים, ואויר פחות משלשה מפסיק ביניהם, יש להסתפק אם שני הפסולים מצטרפין לפסול הסוכה.

א. שני טפחים סכך פסול
ב. אויר פחות מג"ט

(טור), פי' נהי דאמרינן דחשוב כאלו שניהם סמוכים זה לזה מ"מ לא אמרינן שהוא כמפורד וסתום בסכך פסול.

"יש להסתפק"

אבל רי"ו: אין להסתפק כלל ופשוט שפסול, כיון שאויר כמאן דליכא, ושני הפסולים מצטרפין. כ"כ א"ר ובית השואבה.

שו"ת ח"צ: סכך פסול ב"ט ועוד סכך פסול ב"ט ובניהם סרך כשר פחות מג"ט – אין מצטרפין, ול"א לבוד אלא לעניין אויר ולא בסכך.

מיהו בית השואבה כ' – שיש חלוקים, וע"כ יש להחמיר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הטור: מיהו אם אין בפסולים יחד ד', ואויר פחות מג"ט מפסיק בהא וודאי אין האויר משלימו לד' שנאמר שיהא חשוב כסתום מחמת לבוד דלא אמרינן לבוד להחמיר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם יש סכך"

ביכורי יעקב: לכן בדיעבד שאין לו סוכה ישב בסוכה ולא יברך. כ"כ משנ"ב.

מ"א (ה): מיהו אם אין בפסולים ד' לא אמרי' שיהא חשוב כסתום מחמת לבוד (ויפסול הסוכה) דלא אמרינן לבוד להחמיר

או"ז תרל"ג: דין גובה הסוכה, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 94..... סעיף א: סוכה גבוהה מעשרים אמה.....
- 95..... סעיף ב: גבוהה מעשרים אמה והוצין וירדים למטה.....
- 96..... סעיף ג: מיעט גובהה בדברים נאים או בכרים וכסתות.....
- 96..... סעיף ד: מיעט גובהה בתבן או עפר.....
- 97..... סעיף ה: מיעט גובהה באיצטבא.....
- 98..... סעיף ו: בנה אצטבע מהצד.....
- 99..... סעיף ז: בנה אצטבע באמצע רחוקות מהדפנות.....
- 100..... סעיף זז: גובה הסוכה.....
- 101..... סעיף ט: הוצין יורדים לתוך סוכה בגובה י"ט.....
- 101..... סעיף י: סוכה נמוכה מי"ט וחקק בה.....

סעיף א: סוכה גבוהה מעשרים אמה

סעיף א: א. סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה. ב. בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה, בין שמחיצות מגיעות לסכך בין שאינן מגיעות. ג. אבל עשרים, כשרה אפילו כל סככה למעלה מעשרים, כיון שאין בחללה אלא עשרים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

- א. סוכה (ב.): תנן – סוכה שהיא גבוהה יותר מעשרים פסולה.
- ב. גמ': טעם פיסול סוכה גבוהה מכו':
- רבה אמר – משום דלמעלה מעשרים אמה לא שלטא ביה עינא.
 - ורבי זירא אמר – משום דאינו עומד בצל סוכה אלא בצל דפנות.
 - ורבא אמר – משום דסוכה דירת עראי בעינן וכל שגבוהה מעשרים אין אדם עושה אותה דירת עראי אלא דירת קבע
- שם: נפק"מ בין הטעמים:
 דלטעמא דרבה – אם היו דפנות מגיעות לסכך כיון דשלטא ביה עינא אף על גב דגבוה מעשרים אמה כשרה.
 ולרבי זירא – אי אית בה יתר מארבע אמות כיון דרויחא איכא צל סוכה וכשרה.
 ורבי זירא לית ליה תקנתא, אלא בין דפנות מגיעות לסכך בין אין מגיעות בין יש בה יותר מארבע אמות בין אין בה כיון שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה.
 כ"פ הרי"ף, הרא"ש, הרז"ה, ריא"ג, ר' ישעיה וכ"מ מהרמב"ם.

מצומצמות דלחומרא אזלינן.
 לבוש – ומ"מ לעניין גובה הדפנות ורוחב
 הסוכה ז' על ז' הולכים בטפחים מרווחים.
 כ"כ ביכורי יעקב.
 כ' פמ"ג: הפרש בין מרווחות למצומצמות
 הוי חצי אצבע לאמה.

"פסולה"

מ"א (א): דכיון שהיא גבוהה כל כך צריך
 לעשותה כדירת קבע ואנן בעינן דירת
 עראי, אבל פחות מכ' אף על פי שעשאה
 חזקה כשרה.
 כ"כ משנ"ב (ג) – ולא הקפיד רחמנא אלא
 היכי דמוכרח הוא לעשותה קבע כמו
 בלמעלה מכ'.

ג. עירובין (ג): דחלל סוכה תנן, כלומר
 דלא מיפסלא סוכה אלא אם כן גבוהה חללה
 (שמבפנים) יותר מעשרים.
 כ' הב"י – הני אמות באמה בת ששה טפחים
 גינהו אלא שמודדין אותן מצומצמות
 כלומר דחוקות.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "גובהה מכ' אמה"

ביכורי יעקב (א): אם המחיצות גבוהות
 יותר מעשרים והסכך מונח על יתדות בתוך
 עשרים – הסוכה כשרה. כ"פ ילקוט יוסף.
 משנ"ב (ב): אמה – בת ששה טפחים

סעיף ב: גבוהה מעשרים אמה והוצין וירדים למטה

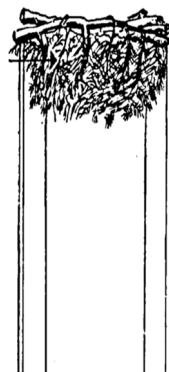
סעיף ב: היתה גבוהה יותר מעשרים, והוצין (פי' ענפים קטנים עם העלין שלהם)
 יורדים למטה, אם צלתן מרובה מחמתן, כשרה, ואם לאו, פסולה.

כשתטול כל מה שלמעלה מעשרים פש ליה
 מה שבתוך עשרים חמתו מרובה מצלתו,
 והכא נמי נימא הכי? י"ל דלא דמי דהוצין
 יורדין לא חשיבי כסכך הילכך כל שחמתן
 מרובה מצלתן כמאן דליתנהו דמו מה שאין
 כן במקצת סכך דחשוב ע"כ.
 אבל התוספות כ' – כשחמתה מרובה מרובה
 מצילת פשוט שפסול, אלא דכי קלשת ליה
 פירושו לפי שלא היה יכול להתקיים הסכך
 בתוך עשרים דמחמת קלישותו יבוא הרוח
 ויפזר או יפול.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"והוצין יורדין למטה"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (ד): היתה גבוהה
 יותר מעשרים והוצין
 יורדין למטה מעשרים, אם
 צלתן מרובה מחמתן
 כשרה.
 וכתב הר"ן: אם צלתן
 מרובה מחמתן – אפילו
 תקח כל מה שלמעלה מהם
 כשרה. ואם לאו פסולה.

וא"ת ואמאי והא אמרינן בפרק קמא
 דעירובין (ג) מקצת סכך בתוך עשרים
 ומקצתו למעלה מעשרים כשרה אפילו

"אם צלתן"

משנ"ב (ו): פ' של אותן ההוצין אי תסיר סכך העליון יהיה צלתן מרובה מחמתן כשרה דמנינן כ' מהם ולמטה.

משנ"ב (ה): ר"ל שאם נמדוד עד ההוצין ליכא חלל יותר מעשרים (תוס' והרא"ש, כ"כ האחרונים שלא כהמ"א).

סעיף ג': מיעט גובהה בדברים נאים או בכרים וכסתות

סעיף ג': א. סוכה שחללה יותר מעשרים אמה, ותלה בה דברים נאים ועל ידי כן נתמעט חללה, לא הוי מיעוט, **ב.** וכן אם מיעטה בכרים וכסתות, לא הוי מיעוט, ואפילו ביטלם.

שעיטרה בקרמים המצוירים (מ"א בשם רש"י). וי"א (פמ"ג) – דאפילו מיעטה בעשבים ופרחים שהם כשרים לסכך ג"כ לא הוי מיעוט כל שלא תלאן רק לנאות הסוכה בלבד ולא לשם צל לאו שם סכך עליהן.

ב. "מיעטה בכרים"

משנ"ב (ח): שנתן אותם בקרקעיתה להגביה.

"לא הוי מיעוט"

משנ"ב (ט): דבטלה דעתו אצל כל אדם שאין שום אדם מפסיד ממונו ומניח כריו בעפר ואבנים ומבטלן (רבנו חננאל בפירושו והמאירי).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (י): איתמר – נויי סוכה אין ממעטין בסוכה. ופרש"י: קרמים הפרושים למעלה לנוי אין ממעטים גובה כ' להכשירה ולא לפוסלה למטה מעשרה.

ב. שם (ד): היתה גבוהה מעשרים ובא למעטה בכרים וכסתות לא הוי מיעוט, ואף על גב דבטלינהו בטלה דעתו אצל כל אדם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לא הוי מיעוט"

משנ"ב (ז): ואפילו היה ע"י צילתן מרובה מחמתן. והטעם דלאו מין סכך הוא כגון

סעיף ד': מיעט גובהה בתבן או עפר

סעיף ד': מיעטה בתבן וביטלו, הרי זה מיעוט. ואין צריך לומר עפר וביטלו. אבל סתם אינו מיעוט, אפי' בעפר, עד שיבטלנו בפה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (ד): היתה גבוהה מעשרים ובא למעטה: תבן וביטלו הוי מיעוט וכל שכן עפר וביטלו. ומשמע התם דתבן סתם ועפר עתיד לפנותו לא הוי מיעוט.

לכולי עלמא תבן ואין עתיד לפנותו או עפר סתם פלוגתא דרבי יוסי ורבנן: דלרבנן – לא בטיל, ולרבי יוסי – בטיל. וידוע דהלכה כרבנן. כ"פ הרא"ש. כ"פ הרי"ף והרמב"ם – וכ"ש תבן שצריך לבטלו בפירוש.

ב"י – ויש לתמוה על רבינו שפסק דתבן ואין עתיד לפנותו ועפר סתם הוי מיעוט, דהא לרבנן לא הוי מיעוט בעפר עד שיבטלנו וכ"ש בתבן שצריך שיבטלנו בפיה.

לכמה זמן צריך לבטלו?

- לרש"י – לו' ימים. כ"פ הרא"ש והר"ן.
- לר"ח – עד עולם. כ"פ ראבי"ה, המגיד בדעת הרי"ף והרמב"ם. וכ' הב"י שאינו יודע מניין למגיד כן בדעת הרי"ף והרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מיעטה בתבן"

משנ"ב (י): אבל בששטח תבואה ע"ג קרקע לא מהני, אפילו בשמבטלם דבטלה דעתו וכמו בכרים וכסתות (ריטב"א). מ"א (ד) – ואסור למעטה ביום טוב (הרא"ש).

"וביטלו"

משנ"ב (יא): לעיל (שנ"ח-ב) ישנה בזה מחלוקת: ד"א – דווקא כשמבטל לעולם. ויש מקילין – דדי כשמבטל לאותו שבוע. והכא גבי סוכה ג"כ די לפ"ז בשמבטל לכל ימי החג, כן נטו האחרונים להקל בזה (לבוש, דרישה וא"ר). (וכ' בשה"צ – ואף שלגבי סוכה הוא פלוגתא בדאורייתא! אפשר דיש לצרף בזה דעת התוס' בשבת ק' דמדאורייתא ממעט כל דבר ואפילו דבר הניטל).

"הרי זה מיעוט"

משנ"ב (יב): וא"צ לנענע הסכך מחדש אף על גב דפסולה היתה קודם שמיעט גובהה (וכדמוכח לעיל תרכ"ו-ב הג"ה – הואיל ואין הפסול בסכך עצמו).

"עד שיבטלנו בפיה"

ומשנ"ב (שע"ב סקט"ז): י"א שגם בביטול בלב סגי.

סעיף ה: מיעט גובהה באיצטבא

סעיף ה: היתה גבוה מעשרים ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה, ובה שיעור סוכה, כשרה כל הסוכה אפילו מהאצטבא והלאה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (ד): היתה גבוהה מעשרים אמה,

הרא"ש, המגיד בשם הגאונים כ"מ מהרמב"ם.

והר' ישעיה כ' - שרק מעל האצטבא כשר ולא שאר הסוכה. כ"כ ה"ן והמגיד בשם האחרונים.

✓ב"י: כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת רש"י, הכי נקטנין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

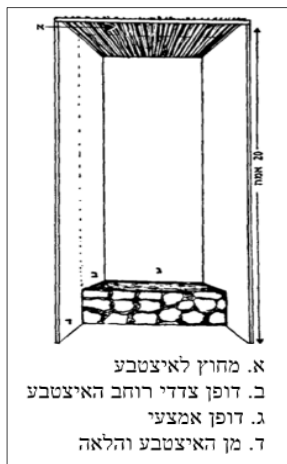
"אפילו מהאיצטבא והלאה"

משנ"ב (יח): ואוכלים וישנים שם, והטעם דאנו רואים אותה איצטבא כאלו מתפשטת בכל הסוכה (רש"י ומאירי), וכדאמרין כעין זה לעיל (תרל"א-ז) לענין קנים הבולטים לצד הפרוץ (כפסל היוצא מן הסוכה). כ"כ מ"א והט"ז.

ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה (ומיעט גובהה), ויש בה הכשר סוכה (ז' על ז') - כשרה.

כשרה

פרש"י: כשירה כל הסוכה, כיון שעל

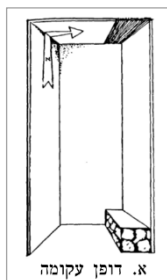

האיצטבא הוי סוכה כשירה, השאר הוי פסל היוצא מסוכה נידון (פסל היינו סכך העשוי מגורן ויקב שאין לו הכשר דפנות, שנידון כסוכה הקטנה הכשרה). כ"כ

סעיף ו: בנה אצטבא מהצד

סעיף ו: א - אם בנה האצטבא מן הצד, אם יש מן האצטבא עד כותל השני פחות

מארבע אמות, **ב** - כשרה על האצטבא דווקא, ואם לאו, פסולה.

אמות כשרה - שאף הוא הוכשר על ידי דופן עקומה.

כשרה

✓הרא"ש - לא הכשיר רש"י כל הסוכה שהרי אין לה סכך כיון דרואין את הסכך כאילו הוא כותל עקום.

אבל הרב המגיד כתב - שאף בזה נחלקו המפרשים כמו שנחלקו למעלה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: היתה גבוהה מעשרים ובנה בה אצטבא כנגד דופן האמצעי וכו' ומן הצד. אם יש משפת אצטבא ולכותל אמות פסולה, פחות מארבע אמות כשרה. פרש"י: אם יש משפת האצטבא ולכותל - השני שהרחיקו ממנו ארבע אמות. פסולה - דלא הוכשרו באצטבא זו אלא שתי דפנות אותו שסמוך לה מן הצד והשני שראש האצטבא מגיע לו. פחות מארבע

א.

"פחות מד"א כשרה"

משנ"ב (כ): מתורת דופן עקומה (רש"י) דכל שהוא פחות מד"א רואין אנו את הכותל והסכך כאלו הכל דופן שנתעקם ונשתפע מקרקעיתה עד מקום הסכך הכשר, וא"כ יש לה ג' דפנות. ודווקא כשהדפנות מגיעים לסכך דאי אינם מגיעים אי אפשר לומר דרואין אנו את הכותל והסכך כאלו הם דופן אחת שהרי אין נוגעים כלל זה בזה (הר"ן).

ב.

"על האיציטבא דווקא"

מ"א (ו): דמה שחוץ לאיציטבא אין לה סכך כיון דרואין הסכך כאלו הוא כותל

עקום [הרא"ש].

ול"ד למ"ש סי' תרל"ב ס"ב דהתם הסכך כשר ומונח למטה מכ' ולכן אף על פי שאנו אומרים דופן עקומה מותר לישב תחתיו דאותו היושב תחתיו מחשבתו לסכך, אבל הכא אם אתה בא להכשירו מכח פסל היוצא מן הסוכה וא"כ אתה צ"ל שהוא כדופן.

מחצית השקל (ו): ואם האיציטבע שמהצד לא נמשכת עד הפתח, שז"ט נסייתמו לפני הפתח, מותר לשבת אף מעבר לאיציטבע לצד הפתח. כ"כ דגמ"ר, ביכורי יעקב ומשנ"ב.

סעיף ז: בנה אצטבע באמצע רחוקות מהדפנות

סעיף ז: א אם בנה האצטבא באמצע, אם יש ממנו לכותל לכל צד פחות מארבע

אמות – כשרה על האצטבא, **ב** אפילו אם (האצטבע) גבוה יותר מעשרה.

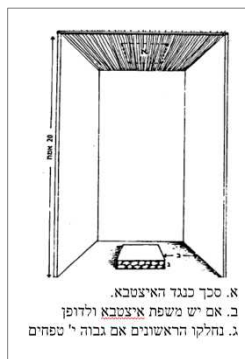
ג ואם יש בינה לכותל ארבע אמות – פסולה, **ד** אפילו האצטבא גבוהה עשרה.

לכל רוח פסולה **א** פחות מארבע אמות כשרה.

א. כשרה

ריא"ג – ובלבד שלא תהא האיציטבע גבוהה יותר מי"ט, דהו"ל רשות אחרת. כן נוטה דעת הר"ן.

אבל הרא"ש כ' – מה בכך שהיא רשות אחרת, הרי מוקפת מכל צד בדופן עקומה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (ד): היתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה אצטבא באמצעיתה: **ג** אם יש משפת האצטבא ולדופן ארבע אמות

א. סכך כנגד האיציטבא.
ב. אם יש משפת איציטבא ולדופן
ג. נחלקו הראשונים אם גבוה י' טפחים

אסיק וסכך שלמעלה כשר לה דאינו למעלה מעשרים מראש העמוד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "האיצטבא באמצע"

ט"ז (ז): קמ"ל דאפילו מב' צדדים אמרינן דופן עקומה. כ"כ משנ"ב.

ב. "אפילו אם גבוה"

משנ"ב (כג): ולא אמרינן דבגובה כזה היא חולקת רשות לעצמה ואין הכתלים שייכים לה כלל.

ד. "אפי' האיצטבא גבוה עשרה"

משנ"ב (כ"ד): יש ס"ד בגמ' (שיטת אביי) דבגובה כזה אינה צריכה כלל לכתלים של סוכה דאית לה כתלים דידה דאמרינן גוד [השפה של האיצטבא] אסיק מחיצתא ודפני האיצטבא הם דפנותיה לסוכה (ראה בצירור), קמ"ל דלא אמרינן הכי דבסוכה בעינן שיהא מחיצותיה ניכרות (ט"ז).

כ"כ להכשיר בעל התרומה, ה"ה בדעת הגאונים, כ"כ הרמב"ם, והב"י.

ד. שם: היתה גבוהה מעשרים, ובנה בה

עמוד גבוה עשרה טפחים ויש בו הכשר סוכה: סבר אביי למימר גוד אסיק מחיצתא. אמר ליה רבא בעינן מחיצות הניכרות וליכא.

פרש"י: ובנה בה עמוד גבוה עשרה – רחוק מן

הדפנות הרבה, ובו הכשר סוכה שיש בראשו שבעה ומשהו על שבעה ומשהו. גוד אסיק מחיצתא – של עמוד שמבחוץ סביב הגביהם עשרה סביבות ראשו והרי יש בהם גובה עשרה וחשובה סוכה על ראשה ודופני העמוד דפנותיה על ידי גוד

סעיף זז: גובה הסוכה

סעיף זז: סוכה שאינה גבוהה י"ט, פסולה [שם משנה].

משנ"ב (כה): ר"ל החלל שלה מן הקרקע עד הסכך.

ב"י: פסולה – דכל סוכה שאינה גובה י"ט

מן המטה, עד הגג של הסוכה מבפנים י"ט, צריך עיון לדינא אם יכול לברך על זה. ועל כן יש שלהחמיר לבנותה יותר גבוהה (חזון עובדיה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"סוכה שאינה גבוהה עשרה" ²³

²³ ילקוט יוסף: גובה הסוכה י"ט – שהם 80 ס"מ. וי"א מטר, ונכון להחמיר. סוכה נמוכה שאין מן הכסא שיושב עליו, או

וילקוט יוסף פסק: שאם גמר סעודתו לגמרי אין לברך. אבל אם גמר לאכול פת, אלא שממשיך לאכול פירות או משקה רשאי לברך.⁴⁸

או"ז תר"ב: מי הם הפטורים משיבת סוכה, ובו י'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: נשים ועבדים פטורים מהסוכה. טמטום ואדרוגינוס חייבים 147
- סעיף ב: מתי מחנכים קטן בסוכה 148
- סעיף ג: חולים ומשמשיהם לעניין חיוב סוכה. 149
- סעיף ד: מצטער פטור מהסוכה 150
- סעיף ד: עשה הסוכה במקום שיש צער. כבו לו הנרות בסוכה 152
- סעיף ה: אָבֵל חייב בסוכה 154
- סעיף ו: חתן ושושביניו 155
- סעיף ז: שלוחי מצווה 157
- סעיף ז: הולכי דרכים 158
- סעיף ט: שומרי העיר 160
- סעיף י: שומרי גנות ופרדסים, העושה יין אצל הגוי 161

סעיף א: נשים ועבדים פטורים מהסוכה. טמטום ואדרוגינוס חייבים

סעיף א: נשים, ועבדים, וקטנים פטורים מן הסוכה [סוכה כח.]. טמטום ואנדרוגינוס, חייבים מספק. וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין, חייב (נלמד מדין שופר),

ומסכם יחווה דעת: מנהג האשכנזים כרב האי גאון, במיוחד ההולכים אחר סברת הגר"א, אלא שמהדרים לברך שם על פת כיסנין או יין. וכן נוהגים התמנים. אבל הספרדים לא נהגו לברך לישיב בסוכה. כ"כ מזבח אדמה, לחם יהודה עיאש, ערוך השלחן ותה"ד.

⁴⁸ ילקוט יוסף: אם יוצא חוץ לסוכה באמצע סעודתו אסור לאכול או לשתות כלום אפ' מים, כיון שהוא באמצע סעודתו. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן אם יש מאכל בפיו יזהר לא להמשיך לאכול עד שיחזור לסוכה.

[רמב"ם].

בסוכה לנשים, אלא אם כן מברך לעצמו (והן יוצאות י"ח).⁴⁹

ביכורי יעקב (ב): ולעניין טומטום ואנדרוגינוס יש פלוגתא: דלהרמב"ם אין מברכים, ולהראב"ד מברכים על הסוכה. ולדידין שנהגים הנשים לברך, כ"ש שטומטום ואנדרוגינוס יברכו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"נשים ועבדים"

משנ"ב (א): משום דהו"ל מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות, ועבד דינו כאשה, קטנים לאו בני מצוות ניהו.
מ"א (א): נשים – ואחרים לא יברכו לישיב

סעיף ב: מתי מחנכים קטן בסוכה

סעיף ב: א קטן שאינו צריך לאמו, **ב** שהוא כבן חמש, כבן שש, חייב בסוכה מדברי סופרים, כדי לחנכו במצוות.

כבן ארבע וכבן חמש. פרש"י: כבן ארבע וכבן חמש קרי ליה אינו צריך לאמו כל חד לפום חורפיה.

✓ ומסיק הרמב"ם (מהגרמא שם): קטן שאינו צריך לאמו, שהוא כבן חמש, כבן שש, חייב בסוכה מדברי סופרים, כדי לחנכו במצוות (עיין ט"ז סק"ב).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כבן חמש כבן שש"

משנ"ב (ד): כל חד כפום חורפיה (ט"ז ומ"א).

ודעת כמה אחרונים (ב"ח וא"ר ובכורי יעקב

הגמ"י, ה"ה, ראב"ד, או"ז בשם תק' רש"י. כ"פ שו"ע (יז ובסימן תקפט). כ"כ עוד אחרונים.

מ"מ הרמ"א – מנהג השנים לברך. להלכה: אין לנשים ספרדיות לברך, והאשכנזים נהגו לברך.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. (שם): תנן כל קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה.

ובגרמא (שם): היכי דמי קטן שאינו צריך לאמו? אמרי דבי ר' ינאי – כל שנפנה ואין אמו מקנחתו. רש"א – כל שנעור ואינו קורא אימא אימא.

פרש"י: שאינו כרוך אחריה לקרות ולשנות עד שתבוא אליו אבל קורא ושותק לאו צריך לאמו הוא.

ב. עירובין (פב.): וקאמר בתר הכי, וכמה?

⁴⁹ יחווה דעת (א, סח): האם האישה יכולה

לברך על מ"ע שהזמן גרמא?

• ר"ת – מברכות אף שפטורות מהמצווה. כ"כ התוס', רמב"ן, רשב"א, ריטב"א והר"ן.

• אבל הרמב"ם – אסור להן לברך, כיון שפטורות. כ"כ סמ"ג (דלא שייך לומר וציוונו),

"כבן שיש"

ביכורי יעקב (ד): המ"א והט"ז לא חלקו בין איתי' לאב במתא לליתא במתא. אכן לכאורה קשה, שהרי השו"ע העתיק לשון הרמב"ם, והכ"מ עצמו פי' הרמב"ם דבן ה' היינו באיתא לאב במתא בן ו' היכי דליתא במתא. ולכן נ"ל דגם כוונתו בשו"ע כאן היא כן כמו שפי' הרמב"ם. והיוצא מזה: שתינוק חריף ואיתא לאב במתא צריך לחנך בסוכה מתחלת שנת ה' שלו, ותינוק שאינו חריף מתחלת שנת ו'. ובליתא לאב במתא, בחריף מתחלת שנת ו' ובאינו חריף מתחלת שנת ז'.

ובית מאיר, וכן משמע מסתימת דרך החיים), דמבן חמש ולמעלה אם אביו הוא בעיר שאינו צריך אז כ"כ לאמו מחוייב אביו לחנכו בסוכה אפילו אם איננו חריף.

"בן חמש"

שע"ת (ב): ואם אין לו אב אמו חייבת לחנכו, ואם גם אם אין לו מחוייבים הב"ד לחנכו, וכן בכל מצוות עשה. כ"כ הא"ר שכן משמע מתה"ד. אבל להפרישו מל"ת אין חייבים. כ"כ משנ"ב. אך המ"א (ג) כ' – ואמו אינה חייבת לחנכו (כמ"ש סימן שמ"ג) אך י"א שהב"ד מחוייבים לחנכו. אף על פי שאין אביו כאן אין להקל שיאכל חוץ לסוכה.

סעיף ג': חולים ומשמשיהם לעניין חיוב סוכה.

סעיף ג': א. חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה, ולא חולה שיש בו סכנה, אלא

אפילו חש בראשו, (או) חש בעיניו (וישיבת הסוכה קשה לו – לבוש).

ב. ויש מי שאומר שאין המשמשים פטורים אלא בשעה שהחולה צריך להם.

ג. (ומי שמקיז דם חייב בסוכה) [א"ז והגהות אשיר"י].

ב. כתוב בארחות חיים: משמשי חולים אינם

פטורים אלא בעת שצריך להם החולה.

ג. ד"מ (ב) בשם הג"א: מיהו המקיז דם חייב לאכול בסוכה דלא הוי חולה אלא אדרבה, הוא שמחה ומרבה בסעודה ואכילה ושתייה, ותו דהוה ליה שלא להקיז במועד אלא קודם או אחר כך. והם דברי אור זרוע.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (כה.): תנן חולים ומשמשיהם פטורין מן הסוכה. ובגמ' (כו.): תנו רבנן חולה שאמרו לא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו בחולה שאין בו סכנה אפילו חש בעיניו אפילו חש בראשו. אמר רבי שמעון בן גמליאל פעם אחת חשתי בעיני בקסרי והתיר ר' יוסי בריבי לישן אני ומשמשי חוץ לסוכה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "חולים"

משנ"ב (ו): משום דכתיב תשבו כעין תדורו, ואם היה לו זה החולי כל השנה לא היה יושב בביתו, אלא היה הולך למקום שנקל לו לחליו (ר' מנוח). ומשמשיהן פטורין – לפי שהן עוסקין במצווה וכל העוסק במצווה פטור מן המצווה [לבוש].

ב. "בשעה שהחולה צריך להם"

פת"ש: ואם יש שני משמשים וא"צ לשניהם בבת אחת, צריך לאכול אחד בסוכה בעת שימושו של השני. משנ"ב (יא) – ואם הוא חולה שיש בו סכנה נראה דיש להקל גם בשעה שא"צ לו (א"ר ובגדי ישע). וביכורי יעקב (ז) – ומ"מ ביש אחר שיכול

לשמשו כמותו אפשר דאין לפוטרו.

ג. "ומי שמקיז לס"

משנ"ב (יב): דווקא במקיז כדי לשמור הבריאות ואינו מרגיש שום חולי בעצמו שאז אינו מצטער כלל ואדרבה הוא שמח ומרבה האכילה ושתיה, אבל מי שמרגיש בחולי ויש קצת קרירות פטור (ט"ז וח"א). מ"א (ד): מקיז דם – דהא שמחה הוא לו דהא מרבה בסעודה. וגם היה יכול לעשות לפני החג [הג"א שם]. ולפי הטעם השני מי ששותה משקה המשלשל אף על פי שמצטער הרבה מ"מ חייב בסוכה דהו"ל לעשותו קודם החג. אבל בדיעבד נ"ל דפטור מסוכה דהא סכנה הוא לו לישב בסוכה. ביכורי יעקב (ח) – אכן זה דווקא ג"כ היכי שאינו מרגיש קצת חולה, אבל במרגיש קצת חולי מותר לשתות לכתחילה.

סעיף ד¹: מצטער פטור מהסוכה

סעיף ד חלק 1: א. מצטער פטור מן הסוכה, הוא ולא משמשיו.

ב. (אֶצֶל זְלִילָה רֵאשׁוֹנָה אִפִּי מִצְטַעַר חַיִּיב לֵאכּוֹל סָם כְּזִית) [כל בו].

ג. איזהו מצטער, זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח, או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם, או מפני הריח.

ד. ודווקא שבא לו הצער במקרה, אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחלה במקום הריח או הרוח ולומר: מצטער אני...

מן הסוכה, מצטער הוא פטור משמשיו לא. כ' בא"ח בשם הר"פ (הגהות סמ"ק) – מצטער דפטור דווקא מלישן אבל לאכול

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (כו.): חולה הוא ומשמשיו פטורין

הלכות לולב

או"ז תרמ"ה: דיני לולב, ובו ט' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 175..... סעיף א: לולב שנפרדו עליו
 176..... סעיף ב: נפרצו עליו, נעקרו עליו
 178..... סעיף ג: תיומת
 181..... סעיף ד: ציני הר ברזל, עלה אחד מעיקרו עד סופו
 182..... סעיף ה: יבשו רוב עליו
 183..... סעיף ו: נקטם ראשו
 185..... סעיף ז: נסדק הלולב
 187..... סעיף זז: קוצים בשדרתו, נתכווץ או עקום
 188..... סעיף ט: כפוף ראשו, כפופים עליו

הקדמה

עבות – זה הדס, וערבי נחל זה ערבה.
 66.

ספר החינוך: אתרוג – דומה ללב, שהוא משכן השכל, לרמוז שיעבד שכלו לבוראו.

טור מסוכה (לה.): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל". פרי עץ הדר – זה אתרוג, כפות תמרים – זה לולב, וענף עץ

הרב יעקב יוסף זצ"ל: לולב זכרי, שאינו נותן פירות: מחלקות בירושלמי: לר"ט פסול, ולר"ע – כשר. ועוד שיש מחלוקת בין האגרנומים. לפי פרו"פ פליקס זהו מין אחר. כ"כ אגרות משה והרב אלישיב זצ"ל.

והאגרנום שלמאי טוען שזה מין לולב וכשר. כ"פ הרב אירבך זצ"ל. ולכן לכתחילה יקח מתמר הנותן פירות שכן 92% מהלולים שבשוק נותנים פירות.

66. יחווה דעת (א, סז): הלולים הקנרים הגדלים מדקלים שלא נותנים פירות – כשרים. כ"כ ברכת אברהם, חזו"א, הגרש"ז אויערבך באורחות רבנו.

אומנם פסקי תשובות הביא שיש שפוסלים, וברכתו לבטלה, כיון שגם יש בו שינויים בתבניתו ובתואר גידולו בעלים ובגובה העץ והגזע משאר עצי התמרים. כ"כ שו"ת שארית ישראל להגרי"ו מינצברג. ושו"ת אג"מ.

לולב – דומה לשפתיים, לרמוז שישיים רסן על פיו
ויכוון בדברים.

לולב – דומה לשדרה, לרמוז שיישיר כל
גופו לעבודת ה'. הדס – דומה לעיניים,
לרמוז שלא יתור אחרי עיניו. ערבה –

סעיף א: לולב שנפרדו עליו

סעיף א: לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות – כשר,
אפי' לא אנדו.
ב. הגה: ומ"מ מכווה מן המוכחר כלולב שאין עליו פרודות לגמרי [המגיד ור"ן].

מ"א (א): היינו כמו ענפי השבט שעומדין
פרודות ויכולין לאגדן. כ"כ משנ"ב.

"ולא נדלדלו"

ט"ז (א): פי' ולא נעקרו כמו שהוא בחריות
שעלים שלהם נעקרו, וז"ש במשנה נפרדו
עליו כשר.

וצריך טעם למה רמ"א (בשם המ"מ) כ'
דמצווה מן המוכחר כו' דכיון דהמשנה
אמרה בפ' כשר? דאפשר דכשר, בדיעבד
לאפוקי ממ"ש שם נפרצו עליו פסול אפי'
בדיעבד, ע"כ מצווה מן המוכחר לצאת
מכל החששות.

"ולא נדלדלו כעלי החריות"

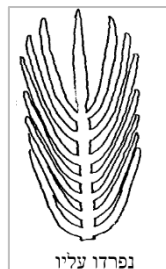
משנ"ב (ב): דטבע החריות שנפרדו העלין
ונתרחקו הרבה ובמקום חבורן נתקשו כעץ
ואין יכולין לאגדן יחד.

"החריות"

ביכורי יעקב (ב): כתב הפרישה, לולב
שיוצא מהדקל והוא כחץ ועדיין אין לו
עלין כלל פסול, דלשון לולב הוא שיש לו
עלין שמלבלבין.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

א. סוכה (כ"ט): נפרדו עליו כשר, רבי
יהודה אומר יאגדנו מלמעלה. וידוע דהלכה
כתנא קמא.

נפרדו עליו

כ"פ הטור: דרך הלולב
כשיוצא מן הדקל יוצא
כולו עץ אחד כחץ ולאחר
שגדל מעט נפתח מעט
וכל מה שמוסיף ליגדל
נפתחין עליו יותר. ואם
שהה באילן עד שנפתח ונתפרדו עליו
כשר, אפי' לא אנדו אבל אם שהה באילן
עד שנפתח הרבה ונתקשה ונעשה כעץ
פסול.

ב. כ' הרב המגיד בשם מקצת הגאונים
שמצווה מן המוכחר ליטול לולב שאין עליו
פרודות.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

א. **"שנפרדו"**

"פרודות"

במקצת. אבל כל שאין עליו תלויין למטה אלא שקצת נוטה לצדדין, אפילו מצווה מן המובחר אין כאן, וחולק על רמ"א. ומהב"י משמע כהרמ"א. וגם מדברי הרב המגיד יראה משמעותו כדעת הרמ"א. ולכן יש להחמיר בזה, שלא לקח לכתחילה לולב אלא אם כן שוכבין עליו זה על זה ועולין עם השדרה.

הט"ז (ס"ב): מה שהחמיר הרב המגיד והרמ"א למצווה מן המובחר הוא דווקא היכי שכל עליו תלויות למטה רק שעולין עם הלולב, ונפרצו עליו שפסול הוא או שנתלשו עליו לגמרי מהלולב, או נדלדלו ממקום חבורן בשדרה ועדיין מעורין

סעיף ב: נפרצו עליו, נעקרו עליו

סעיף ב: א נפרצו עליו, והוא שידלדלו משדרו של לולב בעלי החריות, (דהיינו שאינן עולים עם השדרה אלא תלויין למטה) [המגיד] – פסול.
ב הגה: וכ"ש אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, דפסול אפי' אגדן [טור ור"ן].

ג וכן אם נתקשו העליון כעץ ואין יכולין לחברן אל השדרה, פסול [טור וב"י].
ד וכל זה ברוב עליו, אבל אם מיעוט עליון נעשו כך ושאר עליון נשאר, ועדיין הלולב נשאר מכוסה בעליון – כשר [ר"ן].

נפרדין לכאן ולכאן כענפי אילן. חופיא שקורין אשקוב"א (מטאטא) לאו הדר הוא.

✓ והרי"ף והרמב"ם פי' – נפרצו היינו שנדלדלו משדרו של לולב בעלי החריות פסול.

והתוס' והרא"ש – הקשו על פרש"י, ופירשו חופיא היינו שחלק כל עלה לשנים במקום שהוא כפול מגבו, והיינו נפרצו עליו דהכא שנפרץ ראש כל עלה ועלה מגבו ברוב עליון שבלולב. כ"כ הר"ן בשם הראב"ד.

ורי"ו פי' בשם בעל העיטור – לא שנפרצו מן השדרה אלא שנפרץ ונסדק לסדקין שנים ושלושה. פי' הרא"ש – בשנסדק רוב

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א סוכה (כ"ט): משנה – נפרצו עליו פסול.

נפרדו עליו כשר, רבי יהודה אומר: יאגדנו מלמעלה.

שם (לב.): נפרצו עליו כו' אמר רב פפא: נפרצו – דעביד כי חופיא, נפרדו – דאיפרוד אפרודי.

נפרדו / נפרצו

פרש"י: נפרצו עליו – משדרה, ואינם מחוברין אלא על ידי אגודה. נפרדו עליו – מחוברין הן בשדרה, אלא שלמעלה הן

אר"ח – תרמ"ה

עלין ורוב כל עלה ועלה.

מ"ש רש"י "ואינם מחוברים"

הר"ן – פרש"י הוא כפירש הרי"ף והרמב"ם.

ב. תוס' והרא"ש – אינם מחוברים שנעקרו גמרי.

ג. שם (לב.): חרות פסול. דומה לחרות כשר.

פרש"י: חרות – קשה שנעשה חריות, שכן דרך הלולב, עליו נושרים בימות הגשמים, והשדרה מתקשה ונעשה עץ. דומה לחרות – התחיל להתקשות, ועדיין לא נעשה עץ. כ"פ הטור – אם שהה באילן עד שנפתח הרבה ונתקשה ונעשה כעץ פסול.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"נפרצו"

מ"א (ב): אם השדרה בעצמו נפרצה ונשברה ותלויה למטה – נ"ל דכשר, דדווקא ברוב עליו פסול דדמי לבהמה שנשברו רוב צלעותיה שהיא טרפה, אבל נשברה השדרה כשר. וכ"מ ברי"ו דהוי כעין שבירה, ומ"מ יש לאגדו שם שלא יפול למטה.

משנ"ב (ד) – אבל הרבה אחרונים (מור וקציעה ובית מאיר, וא"ר) חולקים ע"ז, דשאני בטריפות דחוט השדרה קיים ובו תלוי הכשרו [דאם נפסק החוט אף שהשדרה קיים טריפה כמבואר שם], מה שאין כן בעניינינו.

ובספר בגדי ישע כתב – דאין כוונת המ"א נשברה ממש דא"כ לא עדיף מנקטם ראשו

דפסול, אלא שר"ל מתמוטט למטה, וא"כ שפיר מדמה לנשברה השדרה ולא נפסק החוט וצ"ע.

יעב"ץ: פשוט שאם נשברה ממש, דהיינו נפסק רוב רוחבה פסול, אלא אפ' לא נפסק כ"א המיעוט או אפ' רק נכפפה כל כך ונכפלה באמצע פסול. כ"כ שע"ת וב"מ.

ב. "ונעקרו למטה"

משנ"ב (ה): ר"ל למטה במקום חיבור העלין לשדרה נעקרו שם מן השדרה ואינם מחוברים אלא ע"י אגודה.

ג. "וכן אם נתקשו"

ט"ז (ג): זהו הנקרא בגמ' חרות, אבל התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ זה נקרא דומה לחרות וכשר. כ"כ משנ"ב.

"נתקשו העלין כעץ"

משנ"ב (ז): טבע האילן שבשעה שהעלין התחילו להתקשות נעשו עליהן מפורדות, וכבר נתבאר לעיל דמצווה מן המובחר שלא יהיו מפורדות (טור).

ד. "רוב עלין"

משנ"ב (ח): ורוב כל עלה ועלה (מ"א בשם ב"י). ורובו ככולו והוי כאלו הוי הלולב בלא עלין (ח"א בשם הריטב"א). ודווקא אם הוא בתוך שיעור הלולב שהוא ד' טפחים (כדלקמן בסימן תר"נ).

אכן אם נשברו רוב העלין של לולב היותר מכשיעור ונשאר רוב שיעור של לולב שלם יש להסתפק אם אזלינן בתר רוב הלולב ופסול או בתר רוב השיעור וכשר (ביכורי יעקב – אם רוב השיעור הוא למעלה נראה

”נשאך מכוסה צעלין – כשר”

משנ"ב (ט): דבלאו הכי אפילו במיעוטן של העלין שנחסר פסול.

דכשר, דהא אם ירצה יחתוך אותו היותר שלמטה ויעמידנו על שיעורו, אבל אם רוב השיעור הוא למטה בלולב ולמעלה נשברו, צריך עיון).

סעיף ג: תיומת

סעיף ג: א. בריית עלין של לולב כך היא: כשהם גדלים, גדלים שנים שנים ודבוקים מגבן, וגב של שני עלין הוא הנקרא תיומת [רמב"ם].

ב. נחלקה התיומת (כרוצ העלין) [טור וב"י] – פסולה.

ג. היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה תיומת, או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום בלא עלין – פסול.

ד. הגה: וי"מ לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התיומת ופסול. והכי נוהגין [ת"ה].

ה. מיהו לכתחלה, מכווה מן המוצחר, נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל, כי יץ מחמירין אפילו בנחלק קצת.

ו. ואם אותו העלה אינו כפול מתחלת ברייתו – פסול [כל בו].

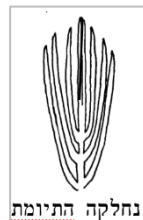
פרש"י: דסליק בחד הוצא – שכל עליו מצד אחד.

והרמב"ם פ' – בריית עלין של לולב כך היא, כשהם גדלים, גדלים שנים שנים ודבוקים מגבן וגב כל שני עלין הדבוקים הוא הנקרא תיומת היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה להם תיומת פסול. 67.

לולב דסליק
בחד הוצא

שורשי הלכה (המקורות)

נחלקה התיומת

ב. סוכה (לב.): אמר רבי יהושע בן לוי: נחלקה התיומת – נעשה כמי שניטלה התיומת, ופסול.

ג. סוכה (לב.): אמר רבא – האי לולבא דסליק בחד הוצא – בעל מום הוא, ופסול.

נחלקה, ואף אם נחלקה לא נחלקה כי אם מעט שאינה נפסלת בכך, אך יש המהדרים לקחת לולב שאפשר לבדוק את תיומתו.

67. פסקי תשובות: לולבים שיש שמחוברים בקורא, אין לחשוש שמא התיומת חלוקה או סדוקה כהימנע, כי תלינן שמן הסתם לא

המתאים (העלה העליון) אפ' מעט פסול, ולא התירו בנסדק אלא נסדק לרוחו.
ב"י – אף שלא משמע כן, מהראוי להחמיר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ברוב העלין"

משנ"ב (י"א): ורוב כל עלה ועלה (לבוש, וכ"ה במ"א סק"ג).
שם (יב): פסולה – דהוי כאלו ניטלו לגמרי. והנה לדעה זו הראשונה אין שום נפק"מ בין שאר העלין לעלה האמצעית ואם נחלקה אפילו כולה כשירה.

"פסולה"

מ"א (ב): אם השדרה בעצמה נפרצה ונשברה ותלויה למטה – נ"ל דכשר. דדווקא ברוב עלין פסול, דדמי לבהמה שנשברו רוב צלעותיה טרפה. ונשברה השדרה כשרה. ומ"מ יש לאגדו שם שלא יפול למטה.

והא"ר – חולק עליו, שהרי גם בבהמה טרפה אם נשבר החוט. ועוד, שהרי כתב רש"ל דאפילו למ"ד יבשו עליו כשר, יבשה השדרה פסולה.

וביכורי יעקב (ז) כ' – ולענ"ד הדין עם מ"א, עיין שם.

אכלו עכברים מהשדרה או מהעלים ביכורי יעקב (ז): ואם אכלו עכברים בשדרה ובעלין, באופן דליכא פסול משום נקטם: כ' בשו"ת בית דוד – דכשר, שאינו אלא נקב בעלמא ואין להוסיף על הפסולין.

והרא"ש – ורב שר שלום פירש דהיינו שהוצא אחד בעיקרו ועולה אותו חד הוצא מעיקרו ועד ראש שדרה.
והטור כתב דברי שלשת הפירושים לפיסול. כ"פ שו"ע.

תיומת

פרש"י – ב' עלים העליונים ששם השדרה כלה נחלק זה מזה ונסדקב השדרה עד העלין שלמטה מהם.

ור"ף והרמב"ם – פירש על כל עלי לולב שהם כפולים וגבן אחד ואם נפרדו פניהם זה מזה ועדיין מחוברים בגבן כשר, אבל אם נחלקו בגבן רוב כל עלה ועלה ברוב כל עלין שבלולב פסול וכ"כ וראב"ד.
וכ' ה"ה: היינו שנפרצו ברוב העלין ולא במיעוטן. כ"כ הרא"ש הטור והב"י.
והרא"ש כ' – ברוב כל עלה ועלה.

וה"ה בשם י"מ – התיומת הוא עלה העליון שבכולם, וה"מ שנפרד ברוב העלה ולא במיעוטו. כ"כ ד"מ בשם תה"ד.

תוס' בשם הגאונים – תיומת עלה העליון שאין למעלה ממנו, והוא כשני עלין דבוקים זה בזה (וכל עלה כפול שנים).
לפ"ז לא ימצא לנו לולב כשר אחר לחמש מאות. וי"ל שאף לדברהם אינו פסול אלא אם כן היה כך מתחילת ברייתו.

ויש לומר שאף לדברהם אין פסול אלא שהיה מתחלה כענין זה ונחלק שנשתנה מברייתו.

ה"כ' הר"ן: יש מחמירים שכל שנחלק

אך נכון שיסירו את הקורא בצדדי הלולב.

ומכל מקום, אלו הלוקחים לולב המכוסה בקורא יש להם יסודות איתנים על מי לסמוך.

"והכי נוהגין"

ביכורי יעקב (י): כ' הב"ח – אם הלולב כלה בעלה אחד לבד, ונחלק אותו העלה בתיומתו ברובו, או אם כלה בשני עלין ונחלקו שניהן או אחת מהן בתיומתן ברובן, פסול. ונראה מזה שדעתו להחמיר כדעת הר"ן, אפי' בדיעבד. כ"כ יש"ש ופמ"ג – לפסול ברוב.

ולענ"ד המיקל בזה לא הפסיד, כיון ש – א). האו"ז והסמ"ק והתרומת הדשן שהם מגדולי חכמי אשכנז הכריעו שלא כדעת הר"ן, שאין נפסל נחלק ברובו עד שיחלק כולו, וכתבו שכן נוהגין.

ב). וגם הרמ"א כתב שכן נוהגין, מי יבא אחריהם להכריע כדעת הר"ן בלי ראיה.

ג). וגם המ"א והט"ז לא הביאו דעת הב"ח בזה, משמע דלא ס"ל כוותיה.

ה). **"לכתחילה מלווה מן המובחר"**

משנ"ב (יח): היינו אם יש לו לולב אחר, אבל א"צ לברך על לולב של חברו משום זה.

"כי יש מחמירין"

משנ"ב (יט): וטעמם דע"י הנענועים רגיל להיות בסופו סדוק כולו.

ודעת הט"ז אין להחמיר בזה רק אם נחלק כשיעור טפח. ובח"א כתב – דלדעה זו יש להחמיר אפילו במשהו.

וע"כ אם יש לו לולב אחר יותר טוב לברך עליו משום מהיות טוב, אבל מדינא אין לחוש לזה כלל, כ"ז שלא נחלק רובו.

ו). **"ואם אותו עלה אינו כפול"**

ואף דלענין אתרוג פסול אכילת עכברים יותר מנקב, התם מאיס טפי.

ביכורי יעקב (ח): השו"ע כאן פסקו בכל ג' המקרים לפסול. וצ"ל מפני שנסתפקו הלכה כמי.

ולכן אם אין לו רק אחד מהני ג' מיני לולב, פשיטא שצריך לטלו, דכל אחד אינו רק ספק פסול. ואם יש לו שלשתן, או אפילו רק שנים ממיני פסולים הללו, ונוטלן בזה אחר זה, יכול גם לברך עליהם דיוצא בא' ממה נפשך. דהא וודאי רק פירוש אחד אמת, ואין להוסיף על הפסולים.

ומיום שני ואילך י"ל דכל א' מהם כשר, כיון דאין כאן פסול רק מטעם ספק הוי ספק דרבנן לקולא.

ד). **"העלה העליון"**

מ"א (ד): שדרכה להיות כפול כשאר עלי הלולב (ד"מ ת"ה) כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (טו): האמצעי – ואם כלה השדרה בשני עלין יש על שניהם שם תיומת ואם נחלקה אחת מהם פסול (ב"ח וא"ר).

"עד השדרה"

משנ"ב (טז): בביאור הגר"א הסכים לדדינא יש להחמיר אפי' ברובו, דבכל פסול רובו ככולו. ועל מקצתו אין להחמיר כלל.

"ופסול"

משנ"ב (יז): היינו ביום הראשון (משום שאינן הדר) אבל בשאר הימים כשר (מ"א בשם רי"ו).

הלכות הדס

או"זו תרמ"ו: דיני הדס, ובו י"א סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

190.....	סעיף א: נקטם ראש ההדס, נשרו רוב עליו
192.....	סעיף ב: ענביו מרובים מעליו
193.....	סעיף ג: הדס משולש והדס שוטה
195.....	סעיף ד: יצאו הרבה עלים בקן אחד
196.....	סעיף ה: שיעור העבות בהדס
197.....	סעיף ו: יבשו או כמשו עליו
197.....	סעיף ז: שיעור היבשות
198.....	סעיף זו: יבשו רוב עליו
199.....	סעיף ט: יבשו עליו ונשאר חלק כמושים
199.....	סעיף י: נקטם ראשו או יבש ראשו
201.....	סעיף יא: יש לו רק הדס שענביו מרובים מעליו

סעיף א: נקטם ראש ההדס, נשרו רוב עליו

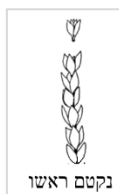
סעיף א: א. הדס שנקטם ראשו – כשר. ב. נשרו רוב עליו, אם נשתיירו שלשה עליו בקן אחד – כשר.

וכתב הר"ן: נקטם ראשו – ראש עצו.

גמ' (לד:): משנה. רבי ישמעאל אומר: אפילו שנים קטומים ואחד אינו קטום (כשר). רבי טרפון אומר: אפילו שלשתן קטומים.
הילכתא כר"ט שאפילו שלשתן קטומים כשר.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

טור: "וענף עץ עבות", דרשו חכמים שענפיו מכסין את עציו היינו הדס.

נקטם ראשו

א. סוכה (לב:): הדס שנקטם ראשו פסול.

להלכה:

● ראב"ד – פסול כסתם משנה, שמחלקת ר"ש ור"פ אינה אלא נקטם ראשי הענפים היוצאים מהבד. כ"פ הר"ן וה"ה.

● ✓ הר"י – כשר כר"ט, כ"פ רמב"ם והרא"ש, כ"פ שו"ע.

הרא"ש: טעם הדבר שבהדס ענפיו חופים עצו וקייטמתו אינה ניכרת, לאפוקי שאר המינים.

ב.שם (לב:): נפרצו עליו פסול.

ת"ד: נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר, ובלבד שתהא עבותו קיימות.

השיטות בנפרצה / נשרו עליו

● בעל העיטור – נפרצו עליו: נסדקו, אבל עדיין מחוברים. נשרו: נתלשו.

● הרא"ש – נפרצו: נתלשו רוב העבות של שיעור ההדס ונשתייר המיעוט. נשרו: נתלשו רוב עליו היתרים על העבות.

ב"י: משמע שרוצה לומר שאם כל שיעור אורך ההדס היה עבות (ג' עלים בקן אחד) ונשרו רוב העליון כלומר רוב הקינים אפילו לא נפל מכל קן אלא עלה אחד פסול. וזה כפי דברי הגאונים שסוברין שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות.

● אבל רבינו ירוחם כ' – שנפרצו רוב עבות של שיעור הדס, כלומר שנשרו 2, ונשאר 1. נשרו: נשאר 2 מתוך 3.

● וכ' הגאונים – שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול. כ"כ ה"ה כל שיעורא בעינן עבות. כ"ד הר"ן.

● והרא"ה – סובר דכי אמרינן בעינן כולו עבות היינו שיהא כל השיעור מסוג עבות (ג' בכל קן) ואם יש בכוליה שיעורא חד

קינא דלא הוי עבות פסול. אבל כל שהוא ממין עבות אלא שנשרו מקצת עליו כל שנשאר רוב בכל קן וקן דהיינו שני עלים כשר דשפיר מיקרי עבות.

● ✓ והרמב"ם פסק: נשרו רוב עליו אם נשתיירו שלשה עליו בקן אחד כשר.

והראב"ד (שם בהשגות) נחלק עליו ואמר דבעינן שישאר רוב עבותו. כ"ד הרא"ש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שנקטם ראשו"

משנ"ב (א): היינו שנקטם העץ, אבל בעלה לחוד לא שייך כלל נקטם ראשו (דהדס ענפיו חופים את עצו ואין נראה הקטימה). כ"כ באה"ט וילקוט יוסף.

ביכורי יעקב (א): כ' המ"א (א) בשם ראב"ד (בתמים דעים) – פסולי דעבות פסולים כל ז'. ומשמע אבל שאר פסולים (כגון יבשו עליו או ענביו מרובות מעליו), לא פסול רק ביום ראשון.

אבל הראב"ד לשיטתו אזיל, דהפסולים משום הדר לא פסולים רק ביום ראשון. אבל לפי מה דפסק הרמ"א (תרמ"ט-ה בענין חזוית) דפסולי הדר כל ז' פסולים (וכמ"ש המ"א עצמו בסק"ד), לענין ענביו מרובות. כל פסולי הדס שנזכרו בס"י זה פסולים כל שבעה, דכולם או משום עבות או משום הדר הן.

"כשר"

באה"ט (ב): זהו דעת הרמב"ם. אבל הראב"ד כתב עליו וז"ל וכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשינו מכמה שנים והעלינו שנקטם ראשו פסול (ועיין סעיף י' ועט"ו).

דבעי רוב שיעור הדס שיהא עבות של ג' בקן (כמ"ש בש"ע ס"ה) או פירושו דעל כל קן אמר שיהיה שם ג' עלין. ופסק משנ"ב (ד) – בקן אחד, היינו בכל קן וקן ממנו.⁷²

שני סעיפים הראשונים אלו הוא לשון הרמב"ם ומן ס"ג ואילך הוא לשון הטור.

ב. "שלישה עלין בקן אחד – כשר"

ט"ז (ג): יש ספק אם פירושו אפי' אין שם רק פעם אחד ג' בחד קן, ופליג על הרא"ש

סעיף ב: ענביו מרובים מעליו

סעיף ב: א היו ענביו (דלפעמים גדל על ההדס פרי כמין ענבה – משנ"ב) מרובות

מעליו: אם ירוקות – כשר. ואם אדומות או שחורות – פסול. ב' ואם מיעטן, כשר. ואין ממעטים אותם ב"ט, לפי שהוא כמתקן. עבר וליקטן, או שליקטן אחד אחד לאכילה, הרי זה כשר.

ג' (ומיוס ראשון ואילך, כשר בכל ענין) (משום דבידו לתקן – מ"א). [ב"י בשם א"ח].

פסול, ואם מיעטן כשר, ואין ממעטין אותם ביום טוב משום דמתקן מנא. כ"פ הרמב"ם: היו ענביו מרובות מעליו אם ירוקות כשר וכו'. כ"כ שו"ע לשון הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מעליו"

ביכורי יעקב (ו): חשבינן כמה עליו וכמה ענבים יש בתוך שיעור הדס. ואם למטה (מתחת לשיעור הדס) ענביו הרבה מעליו, ולמעלה (בתוך שיעור הדס) העלים ברוב שיעור הדס מרובים, פשיטא דכשר.

נשרו העלים שבראש ההדס וראש הבד נראה מגולה, עדיף שלא לקטום את ראש ההדס בכדי שיהיה מכוסה בעלים שהרי לפי הראב"ד נקטם ראשו פסול (בית השואבה).

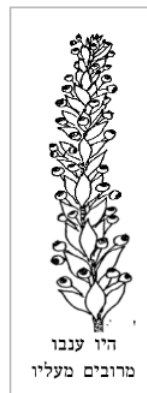
❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (לב): משנה – היו

ענביו מרובות מעליו פסול. ובגמ' (לג): – אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו לא שנו אלא ענביו שחורות אבל ענביו ירוקות מיניה דהדס הוא וכשר. אמר רב פפא – אדומות כשחורות דמיין דפסול.

ב. שם (לב): היו ענביו מרובות מעליו

⁷² ילקוט יוסף: אם נשרו מההדס עלים, בשעת הדחק כל שנשאר רוב בכל קן וקן דהיינו ב' עלים מתוך ג' כשר. והמחמיר תבוא עליו ברכה. ואם נשרו ב' עלים מכל קן, ברוב שיעור ההדס פסול לכולי עלמא.

אר"ח – תרמ"ו

"אם ירוקות כשר"

משנ"ב (ו): דגם ההדס ירוק הוא ואין שינוי מראה מחמת הענבים. מה שאין כן בשחורות או אדומות, פסול דלאו הדר הוא. ואם היו שאר גוונים : כפות תמרים מצדד להחמיר, ובפמ"ג מסתפק בזה.

ב.

"ואם מיעטין"

משנ"ב (ז): היינו מעיו"ט. ומותר למעט אותן לכתחילה כדי שיהיו עליו מרובות מענביו. ואפילו למעטן בתר דאגד הלולב.

"ואין ממעטין אותם ביו"ט"

מאמ"ר (ב): הכי פירושו – אם מיעטן מעי"ט כשר, אבל אם עבר או שכח ללקטן מעי"ט אין ממעטין אותם בי"ט ופסול (עם ענביו) ואין יוצאין בו, אלא שאם עבר וליקטן ביו"ט הרי זה כשר.

"א' א' לאכילה"

ט"ז (ה): גירסא זו אינה נכונה ברמב"ם, שהרי בגמ' אמרינן רשב"א אומר ממעטין בי"ט. ופריך והא מתקן מנא שמתחילה היה פסול ומכשירו? ומשני רב אשי כגון שלקטן לאכילה ולא להכשירו. ופריך והא פסיק רישא הוא שמתקנו? ומשני דאית ליה

הושענא אחריתא.

וקשה על הרמב"ם שרוצה להתיר לכתחילה למעט כשמלקט לאכילה וה"ל להזכיר דאית ליה הושענא אחריתא.

והמגיד – גורס או שליקט אחר לאכילה ור"ל אחר שא"צ לתקון זה דמסתמא יש לו אחר שלו (והיינו תירוץ הגמ'). והב"י הסכים גם כן לזה. לכן יש לגרוס שליקט אחר לאכילה. כ"ד הגר"א והמ"א – שאחר אינו מתכוין להכשירו.

ואם יש לו הדסים אחרים לצאת בהן וא"צ להן לכו"ע כשר.

"כשר בכל ענין"

משנ"ב (ט): ר"ל אפילו לא מיעטן כלל. וטעמו דס"ל דכל הפסולין אפילו אותם שפסולין משום הדר ג"כ פסולין הוא רק ביום הראשון. ולפ"ז לדידן דפסקינן לקמן (בסימן תרמ"ט) דפסולין מחמת הדר פסולין כל ז' גם בזה פסולין כל ז'. כ"פ המ"א – שאין להקל שהדר פוסל כל ז'.

כ"פ הט"ז (ט) אף דס"ל הדר אינו פוסל רק ביום, מ"מ הכא חולק, דכיון שיכול למעט בחוה"מ למה נכשיר בלא מיעוט, ולכן אין להקל. ואם נטלו כבר, ימעט ואח"כ יטלו שנית בלא ברכה.

סעיף ג: הדס משולש והדס שוטה

סעיף ב: א. ענף עין עבות האמור בתורה, הוא ההדס שעליו חופין את עצו. כגון שלשה עלין או יותר, בנבעול אחד. אבל אם היו שני העלים בשווה, זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם (או למטה מהם – לבוש) – אין זה עבות אבל נקרא: הדס שוטה. הגה: ופסול אפי' נשעת הלחך [ד"מ].

ב. ואיכא מאן דאמר בגמרא דכשר. וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחילה לכאן באלו ההדסים המוצאים ואין ג' עלין בגבעול אחד.

ג. ויש מי שכתב דהדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים ואינן כהדס שוטה המוזכר בגמרא. ולכן נהגו להקל כמו שכתב מהר"י קלון ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם.

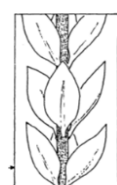
❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (לב.): תנו רבנן: ענף עץ עבת – שענפיו חופין את עצו. ואי זה הוא – הוי אומר זה הדס.

היכי דמי עבות? אמר רב יהודה: והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא. רב כהנא אמר: אפילו תרי וחד. אמר ליה מר בר אממר לרב אשי: אבא, לההוא הדס שוטה קרי ליה.

תלתא טרפי בקיני

רש"י – שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד (עץ עבות). תרי וחד – שני עלין בעוקץ אחד, ועלה אחד מלמטה, ועולה ורוכב על השנים (הדס שוטה).

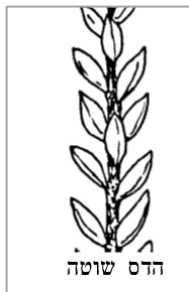
שיטת הרא"ש

✓ והרא"ש פי' – וחומרא גדולה היא זו דאינו מצוי שיצאו מעוקץ אחד, אלא כשהם סמוכים זה לזה בעיגול בגובה שווה. כ"פ הר"ן.

ב. ד"מ (ב): ודע כי באלו המדינות פשט המנהג לברך על הדס דקיימי תרי ותרי בחד קינא, ומהרא"י יישב טעם המנהג, וכן הארכת בזה בתשובה, וכן משמע מדברי מהר"ל בהלכות לולב, דאין לחוש.

ג. כ' בכתבי ה"ר איסרלן: אין רוב

העולם מקפידים על הדס שוטה בלולב, וכתב שהרב אפרים כ' – שכך היו נוהגים בזמנו. ואני אומר שאלו דברים בלא טעם

וראיה כלל ואין להם על מה שיסמוכו.

כ"כ מהרי"ק שנשאל על הדס שוטה שרוב מדינות אשכנז יוצאים בו – שאין לעשות מעשה לברך עליו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ענף עץ עבות"

שע"ת (*1): כ' במור וקציעה – הדס שאין עלים שלו ראשו של זה מגיע לעוקצו של זה פסול מק"ו דלולב כו' כ"ש בזה דילפינן מקרא דבעי' ענפים חופים את עצו.

וילקוט יוסף כ' – שיש מכשירים (כן מבואר בדברי רבינו ירוחם, וכן משמע במאירי. וכ"פ בחיים וברכה). ועל כן מצווה מן המובחר ליטול הדס שענפיו חופים את כל עצו. ומכל מקום אפילו הדס שענפיו אין חופין את כל עצו, וראש העלה אינו מגיע לעוקצו של העלה שלמעלה ממנו, כשר, כי די שרוב עצו מחופה בענפיו, שרובו

אר"ח – תרמ"ו

ככולו. והמחמיר תבוא עליו ברכה (חזון עובדיה).

"בנבעול אחד"

משנ"ב (י): ר"ל בכל קן וקן יהיו סמוכים זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו אף על פי שכל אחד בעוקצו.

נקרא הדס שוטה – מפני שאין עליו הולכין כסדר אלא משובשין כשוטה.

הדס מורכב

מו"ק ות' הרמ"א: אם אין בו שינוי כשר. כ"כ ח"צ, ושבו"י, ועוד שאין הרכבה רק בעץ מאכל ולא בעץ סרק. אבל המחב"ר – אם וודאי מורכב פסול.⁷³

וילקוט יוסף פסק: שיש להחמיר לפוסלים. ובפרט דספק ברכות להקל (כ"כ מחב"ר, פמ"ג, שו"ת דבר משה תאומים, בספר בית השואבה והמשנ"ב תרמח ס"ק).

"אפילו צטעת הדחק"

משנ"ב (יג): שאינו בכלל הדס כלל ופסול אפילו בשאר ימים וכן אם היו שנים זה ע"ג זה ג"כ אין זה בכלל עבות האמור

בתורה (ב"י).

ב"י בשם או"ח: הדס שוטה פסול אף בשאר ימים.

ג. **"מאן לאמך בגמרא לכסר"**

משנ"ב (יד): ר"ל דסומכין על אותו מ"ד (רב כהנא שם) דמכשיר בתרי וחד, וה"ה בתרי ע"ג תרי.

ובכורי יעקב – שתמה ע"ז, הא מ"מ אינו בכלל עבות האמור בתורה דהוא דווקא בת תלתא טרפי ולא בתרי ע"ג תרי (דאף המקילים בשעת הדחק הוא דווקא בתרי וחד אבל על תרי ותרי לא).

"ולכן נהגו להקל"

משנ"ב (טו): ביאור הגר"א, ושאר אחרונים מפקפקים מאוד על המנהג שהוא שאין להם שום יסוד, לא בתרי וחד ולא בתרי ע"ג תרי. והרמ"א דחק רק לקיים המנהג ולכן הירא לדבר ה' יטרח למצוא עבות כדין דהיינו ג' עלין בשווה בכל קן וקן.

סעיף ד: יצאו הרבה עלים בקן אחד

סעיף ד: יצאו הרבה בקן אחד (אפילו היה כן בכל הקנים – משנ"ב) ונשרו מהם עד שלא נשארו אלא שלשה בקן אחד, כשר, אפילו נשרו רובם כגון שהיו שבעה ונשרו מהם ארבעה ונשארו שלשה.

בה"ג דזה נקרא הדס שוטה. וגם לא יהיו העלים קטנים יותר מדי.

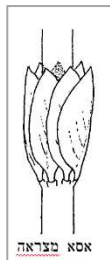
⁷³ ילקוט יוסף: שיעור גודל העלה צריך להיות כציפורן אגודל, אם הם גדולים משיעור זה ורחבים, יש בו חשש פיסול, שיש לחוש לדעת

"אפילו נשרו רובן"

משנ"ב (יז): דכיון דנשאר ג' עדיין עבות קרינא ביה, אבל אם נשאר רק שנים פסול. דאף דבהדס שיש בו ג' בקן אחד ונשר אחד מכל קן ונשאר רק שנים הסכימו כמה אחרונים להכשיר שם? שאני שנשתייר עכ"פ רוב הקן ורובו ככולו, מה שאין כן הכא שנשרו רובם בעינן עכ"פ שישתייר שיעור עבות דעי"ז נוכל להכשירו ונאמר דאף עתה עבות קרינא ביה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (לב:): תנו רבנן נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת. ומפרש בגמרא דמשכחת לה באסא מצראה דקיימי שבעה שבעה בחד קינא דכי נתרי ארבעה פשו להו תלתא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ה': שיעור העבות בהדס

סעיף ה': ^א למצווה בעינן כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות (ג' עלים בכל קן), ולעיכובא ברובו ^ב. (ואפילו אינו זכאסון) (טור).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לעיכובא ברובו"

ביקורי יעקב (יג): מיירי באסא מצראה שיש לו ז' עלים, אבל בהדס שלנו שיש לו ג' עלים, יש פלוגתא בזה בין הראשונים:

■ לדעת הרא"ה – אם לא נשרו רק מיעוט העלים בכל קן, כגון שמשלשה עלים נשר אחד בכל אורך שיעור ההדס – כשר. אכן הב"ח והט"ז (סק"ח) חלקו עליו, כ"כ רי"ו, הריטב"א.

■ אבל הר"ן – וס"ל דלא מקרי עבות פחות מג'. ולכן אם נשר עלה א', עד שלא נשאר

❖ שורשי הלכה (המקורות)

נשרו רוב עליו של שיעור עבות פסול

- הגאונים – צריך שיהיה בכל שיעור ההדס (ג"ט) עבות ואם לאו פסול.
- בעל העיטור – אפ' אין בו רק קן אחד ג' עלון כשר. כ"כ הטור בדעת הרמב"ם (איני מוצא מקום על מה שיסמוך לומר כן בדברי הרמב"ם).
- **✓ הראב"ד** – לכתחילה צריך כל אורך ההדס עבות, בדיעבד מספיק ברוב הקנים, כ"פ הראש וש"ע.

ב.כ' הרא"ש: י"א שצריך שיהיה עבות בראשו כמו לגבי יבש. ולא נראה לי, שיבש פסול בגלל הדר ואין הדר בלי ראש. אבל כאן משום עבות ויש עבות אף בלי ראש.

אר"ח – תרמ"ו

שיטה זו להקל, אם נשתיירו ברוב קנים עוד ב' עלים מהג'.

וכל זה בהדס של ג' עלים, אבל בהדס של ב' עלין במקום שנוהגין להכשירו, אם נשר עלה א' ונשאר א' לבד בזה פסק א"ר לפסול, וכ"כ ג"כ הפמ"ג. כ"ד משנ"ב (יח).

ט"ז (ט): ולעיכובא ברובו – פי' דאם אין הרוב של שיעור הדס מכוסה בעבות פסול, ול"ד ליבש דסגי בג' עלין לחין דשם איתנהו לכולהו אף על פי שאינו כ"כ הדר, אבל בנשרו העבות בצר להו שיעורא אם לא נשאר הרוב.⁷⁴

רוב שיעור ההדס בקנים של ג' עלים, פסול.⁷⁴

כ' הב"י: שכ"ד הרא"ש. אכן הב"ח והט"ז וס"ל דהרא"ש ס"ל כהרא"ה.

פסק ביכורי יעקב – יש להקל דאפילו נשר עלה א' מכל שיעור הדס, אם נשאר שני עלים ברוב קנים של שיעור הדס כשר. כיון ש –

(א). הר"ן הוא יחידאה.

(ב). כ"ש שכשר אם נשאר ג"כ בהדס רק קנה אחד של ג' עלים כדעת הרמב"ם ובעל העיטור, אף שלא פוסקים כהרמב"ם (כמבואר ס"ק ג'), אבל עכ"פ יש לצרף

סעיף ו: יבשו או כמשו עליו

סעיף ו: יבשו עליו – פסול. כמשו (יבשים קצת, שניטלה מהם הלחלוחית) – כשר [שם לא.].

סעיף ז: שיעור היבשות

סעיף ז: שיעור היבשות, אפילו אם נפרך בצפורן, אם עדיין ירוקים הם – כשר. ואינם נקראים יבשים, אלא כשילבינו פניהם.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**
שיעור היבשות

- לר"י – עד שיהא נפרך בצפורן.
- ✓ והראב"ד פירש – אפילו אם נפרך בצפורן אם עדיין ירוקים הם כשרים. כ"כ

שיעור גודל העלה צריך להיות כציפורן אגודל, שאם העלים גדולים משיעור זה ורחבים, יש בו חשש פיסול (שדעת בה"ג דזה נקרא הדס שוטה). וגם לא יהיו העלים קטנים יותר מדי.

⁷⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם נשרו רוב עליו פסול, ולכן לולב של בית הכנסת שנוטלים הרבה אנשים כדאי החליף כל יום את ההדסים.
⁷⁵ ילקוט יוסף: אם הוא עבות ברובו אבל לא במקום אחד: הפרי מגדים הסתפק בזה, ובביכורי יעקב מכשיר.

הר"ן וה"ה.

והרא"ש: לא הכריע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כשילבינו פניהם"

מ"א (ו): אחר שיפרכו בצפורן.

ביאר מחצית השקל: אף דעל פי הרוב כשילבין פניו וודאי נפרך בצפורן, (כמ"ש מ"א בס"ק הקודם), מכל מקום אם יזדמן שיהיה להיפך שילבינו תחלה, כשר עד שיפרוך בצפורן.

משנ"ב (כ): ומי שאינו בקי בזה השיעור משמע בתמים דעים שיכול לשער ע"י שישרה אותם יום או יומים במים דאם יחזרו לכמות שהיו במשמושן ובמראהן עדיין לחים הם ואם לאו הם יבשים (ביכורי יעקב).

כתב הפמ"ג – דביבש עץ ההדס אפי' העלים הם עדיין ירוקים פסול. ובכורי יעקב – משיג ע"ז ודעתו דביבשות העץ לא שייך פסול כלל.

סעיף זז: יבשו רוב עליו

סעיף זז: יבשו רוב עליו ונשתייר בראש כל בד מהג' בדין קן אחד ובו ג' עליון

לחין – כשר. ויש מפרשים שאפילו אם מהג' שבחד קינא יבשו שנים, ולא נשאר כי אם אחד לח – כשר, והוא שיהיה העלה שהוא מורכב על שניהם.

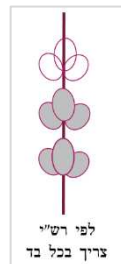
❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (לג.): תנו רבנן – יבשו רוב עליו ונשארו בו שלשה בדי עליון לחין כשר. אמר רב חסדא ובראש כל אחד ואחד.

שלשה בדי עליון

○ - עלה לח. ● - עלה יבש.

✓פרש"י – שלשה בדי (ענפים) עליון לחין

לפי רש"י צריך בכל בד

ובכל בד (ענף) ובד שלשה עליון לחין דבבציר משלשה עליון לא הוי עבות. ובראש כל אחד שיהו עליון הלחין בראשי הבדין אבל באמצעם לאו הדר הוא. כ"פ שו"ע בסתם.

(פ' בג' הבדים, הענפים, ובכל אחד יש קן שבראשו לח).

והרא"ש פ"י – בהדס אחד יבשו רוב עליו,

ונשתיירו בו ג' בדים (קנים) ובו ג' עליון, אלא נשאר לח רק עלה אחד, כשר. ובלבד שהעלה הלח יהיה מורכב על שני האחרים.

כ"פ שו"ע בשם ויש מפרשים

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ונשתייר בראש כל בד"

משנ"ב (כא): דע"י הג' עליון לחין שבראש כל בד חל שם הדר על כל הבד.

"בראש כל בד מהשלשה בדין"

משנ"ב (כב): ולפי המבואר לקמן (תרנ"א) דבשעת הדחק סגי בבד הדס אחד (גם בעניינינו די כשיהיה בראשו קן אחד של ג' עליון לחין). (ר"ן).

"ונשתיירו בראש כל בד"

טז"ו(י): ל"ד לס"ה בעבות דלא בעי שיהא בראשו, דכאן הוא משום הדר ואם אין הלח בראשו לא הוה הדר, אבל התם עבות הוא דבעינן ואף על גב דאינם בראשו קיים מצות עבות.

"העלה שהוא מורכב על שניהם"

משנ"ב (כה): פי' מה דמכשרינן בעלה אחד לח בראשו, דווקא באופן זה שהוא מורכב על שניהם דאז נראה ההידור יותר.

סעיף ט: אם אותם עלים שלא יבשו הם כמושין

סעיף ט: אם אותם עלים שלא יבשו הם כמושין: יש – פוסלין, ויש – מכשירין.

פסק בפמ"ג: ביום הראשון שהוא דאורייתא ראוי להחמיר דהוא ספק תורה, ובשאר הימים שהוא דרבנן ספק דרבנן להקל. כ"כ משנ"ב.

אם יבש ראש ההדס

הר"ן – פסול, כשם שהלח מציל מיבשות, כך היבש פוסל הכל. והטור – כשר, שלא גרע נקטם ראשו שכשר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הטור: ✓ והראב"ד כתב – שאם יבשו כולם ונשארו שלשה בדין כמושין פסול שאין מציל מידי יבש אלא הלח ההדור. ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש, כיון דכמוש כשר הוא הדין נמי אפילו יבש כולו ונשארו ג' בדים כמושין כשר. והר"ן פסק שיש לחוש לראב"ד.

סעיף י: נקטם ראשו או יבש ראשו

סעיף י: א. נקטם ראשו, כשר (ע"ל תחילת הסימן שנתבאר דין זה – ט"ז), אפי' לא

עלתה בו תמרה. ב. וה"ה ליבש ראשו, ג. ויש פוסלין בנקטם ראשו (וה"ה ליבש ראשו לדעה זו – לבוש).

ד. הגה: וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר [המגיד], ולא מקרי נקטם אלא אם נקטמו העללים (אבל נקטמו העליונים לבד לא מקרי נקטם – משנ"ב). [ר"ן].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (לד:): רבי ישמעאל אומר: אפילו שנים קטומים ואחד אינו קטום כשר. רבי טרפון אומר: אפילו שלשתן קטומים.

שם (לב:): הדס שנקטם ראשו פסול.

א"ח – תרמ"ו

בעלי ערבה, דבזה בודאי כשר לכו"ע שהתמרה מכסה על הקטימה ואין הקטימה ניכרת.

ביכורי יעקב (כא): אם נקטם העץ ועלתה בו תמרה כשר לכתחילה, אפילו נקטם מעיו"ט ועלתה בו תמרה ביום טוב, דדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי. אבל נקטם ביום טוב ועלתה בו תמרה פסול, דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה. כ"כ הב"ח.

ד. "וטוב להחמיר"

משנ"ב (לג): ומה שרגיל שיוצאים בין הקנים ענפים קטנים וצריך לקטום אותם כדי שלא יפסיקו בין הקנים (ח"א). נקטם זה כשר לכו"ע אפילו אם נמצא כן בכל השלשה בדים כיון שאינו בראשו.

"צמקום שאפסר"

מ"א (ח): וב"ח כתב דביבש ראשו אפי' אי אפשר באחר אין לברך עליו. וכ' משנ"ב (לד) – והיינו ביבשו העלין העליונים (ח' ר' עקיבא איגר). אפילו אי אפשר באחר אין לברך עליו. אבל יש תקנה שיסיר העלין העליונים ואז כשר לכתחילה לכו"ע (ביכורי יעקב) וביה"ל כ' – שהנחלת צבי והא"ר דחו דברי הב"ח, ודעתם דאם א"א באחר, אין להחמיר ומותר לברך. כ"ד בגדי ישע – יבש בראשו לבד אין לפסול כלל. כן הוכיח א"ר מדברי הראב"ד בתמים דעים.

"העלים"

ביכורי יעקב (כב): הטעם דנקטם ראשו כשר בליכא אחר, כתבו הראשונים משום דענפים שהם העלים העליונים חופין

הילכתא כר"ט שאפילו שלשתן קטומים כשר.

להלכה:

ג. ראב"ד – פסול כסתם משנה, שמחלקת ר"ש ור"פ אינה אלא נקטם ראשי הענפים היוצאים מהבד. כ"פ הר"ן וה"ה.

א. **הר"י** – כשר כר"ט, כ"פ רמב"ם והרא"ש, כ"פ שו"ע.

הרא"ש: טעם הדבר שבהדס ענפיו חופים עצו וקיימתו אינה ניכרת, לאפוקי שאר המינים.

שם (לג): תני עולא בר חיננא נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר. ופרש"י: ועלתה בו תמרה – כמין תמרה כעין הנמצא בעלי ערבה פעמים בעלין דבוק כמין פרי ירוק.

כ' הר"ף והרא"ש – דאיפסיקא הלכתא כרבי טרפון דאמר אפילו שלשתן קטומים. הילכך לא שנא עלתה בו תמרה ולא שנא לא עלתה בו תמרה.

ב. כ' הרא"ש: נקטם ראשו כשר אפילו אם לא עלתה בו תמרים הלכך אם יבש בראשו כשר דלא גרע מנקטם.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. "נקטם ראשו"

משנ"ב (כח): היינו אפילו היו כל שלשה הבדין נקטמו ראשן (דפסקינן כר' טרפון דשלשה קטומין כשר).

"אפילו לא עלתה בו תמרה"

משנ"ב (ל): הוא כמין תמרה היוצאת

ראשו. ולכן אם נקטם הראש ואין שם עלים לחוף ראשו, פסול אפילו בליכא אחר.

סעיף י"א: יש לו רק הדס שענביו מרובים מעליו

סעיף י"א: אם אין לו אלא הדס שענביו מרובים מעליו, ב"ט נוטלו ואינו מברך עליו.

הדס דקיימי תרי ותרי בחד קינא. כן יישב מהרא"י טעם וכ"מ מדברי מהרי"ל דאין לחוש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "נוטלו ואינו מברך"

מ"א (ט): וקשה, שפשיטא שהרי בכל הפסולים דינא הכי. ומשנ"ב כ' – והא דנוטלו כדי שלא תשתכח תורת לולב. ובגדי יש"ע כ' – דקמ"ל שאף שאפשר לתקנו ע"י גוי, אין לתקן אלא נוטלו בלא ברכה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כתוב באורחות חיים בשם בעל ההשלמה: ואם אין לו אלא זה שענביו מרובות מעליו נוטלו ואינו מברך עליו, והדס שוטה לעולם אסור, אבל ענביו מרובות מעליו כשר מיום ראשון ואילך. ובדק הבית: ולא משמע לי הכי אלא כל שלא מיעט ענביו לעולם פסול. אולם ביה"ל כ' – ולענ"ד בעל ההשלמה איננו יחיד בדבר הזה דגם דעת הרה"מ כן הוא בדעת הרמב"ם. ד"מ (ב): הדס שוטה לעולם פסול – ודע כי באלו המדינות פשט המנהג לברך על

הלכות ערבה

או"ז תרמ"ז: דיני ערבה, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 202..... סעיף א: ערבה וצפצה
- 204..... סעיף ב: ערבה שיבשה כמושה נשרו עליה

סעיף א: ערבה וצפצה

סעיף א: * ערבי נחל האמור בתורה, הוא מין ידוע הנקרא כן. (1). עלה שלו משוך כנחל, (2). ופיו חלק, (3). וקנה שלו אדום (ולפי' צעולו ירוק, כסר) [ב"י]. ורוב מין זה גדל על הנחלים, לכך נקראו ערבי נחל, ואפילו היה גדל במדבר או בהרים, כשר.

ויש מין אחד דומה לערבה, אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר (פירוש מגרה סיג"ה בלע"ז) וקנה שלו אינו אדום, וזהו הנקרא: צפצה, והיא פסולה (מן התורה שאיננה בכלל ערבה כלל - משנ"ב. ולכן פסולה בכל הימים).

ב. ויש מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר, אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן, וזה כשר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (לג:): תניא - 'ערבי נחל' שעלה שלה משוך כנחל. ותניא תו (לד.) ערבי נחל פרט לצפצה.

איזו ערבה ואי זהו צפצה?
 ערבה - קנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק
 צפצה - קנה שלה לבן ועלה שלה עגול ופיה דומה

● **רמב"ם והרא"ש** – אף לכתחילה כשר (וערבי נחל הוא סוג הגדל על נחל לאפוקי צפצפה), כ"פ השו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "אדום"

ביכורי יעקב (א): הב"ח והלבוש כתבו דשלשה סימני הכשר הללו דווקא בעינן, ואם חסר אחד מהם פסול.

והא דחשיב לפסול ג' סימני פסול אף על גב דבחדא סגי לפסול. אפשר שידוע היה להם דאין במציאות כלל במין ערבה שיהיה להם רק קצת סימני הכשר, אלא או שיש להם ג' סימני הכשר וזהו ערבה, או ג' סימני פסול וזהו צפצפה. הנפק"מ כשרואה קצת סימני הכשר ולא בדק על האחרים, שיש להתיר. ולכן כשנטל הלולב כבר, ואין ההושענות עוד לפניו שיכול לבדוק אם בהם גם שאר סימני הכשר, יצא.

"ואפילו בעודו ירוק"

משנ"ב (ב): דכל שאינו לבן ממש אדום מקרי, שאע"פ שהוא ירוק מאחר כשהשמם מכה בו הוא נעשה אדום (ט"ז).

"או בהרים כשר"

משנ"ב (ג): י"א דיותר טוב לכתחילה ליקח מאותן הגדילים על הנחל, אכן מדברי הט"ז משמע דאין צריך לדקדק בזה (עיין בשורשי הלכה).

"צפצפה"

פמ"ג מסתפק: אם אין לו רק צפצפה

למגל. והתניא דומה למגל כשר דומה למסר פסול?

ב. אמר אב"י כי תניא ההיא בחילפא גילא.

פרש"י: קנה שלה – עץ שלה. ופיה חלק – חודן של עלין חלק ואינו עשוי פגימות פגימות. והתניא דומה למגל כשר – מגל קציר פגימותיה כולם נוטות לצד אחד עקומות כלפי בית יד שלה. מסר – היא מגירה ופגימותיה הולכות נכחן ולהן שני עוקצין אחד מכאן ואחד מכאן כפגימות הסכין.⁷⁶

ה"ג משכחת לה בחילפא גילא – חילפא גילא מין ערבה כשרה היא ופיה דומה למגל אבל שאר ערבה פיה חלק.

והרמב"ם כ': מגל פגימות גסות, מסר פגימות עדינות. ויש שם מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן וזה כשר, וכל הדברים האלו מפי השמועה ממשה רבינו נתפרשו.

שם (לג:): תניא אידך – ערבי נחל. אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים מניין – תלמוד לומר ערבי נחל, מכל מקום.

להלכה: ערבות הגדלים בהרים

● **תוס' והרא"ש** בדעת הר"ף – אף בדיעבד פסול.

● **רש"י** רמב"ן והלכות – לכתחילה פסול ובדיעבד כשר.

⁷⁶ דקות יהיו הפגימות עקומות לצד אחד כמגל ואז כשרה לכל הדעות.

⁷⁶ פסקי תשובות: ולכן הרוצה לצאת גם דעת רש"י וטור יהדר שגם ערבה בעלת פגימות

הגדלה על הנחל אם יקחנה, ופסק דיטול בלא ברכה. כ"פ ביכורי יעקב.

כשרה יש לה (פוסקים).

"וזה כשר"

משנ"ב (ו): דדרכה ג"כ ליגדל על הנחל כמו שאר ערבות והיא בכלל ערבי נחל.

ב. **"ויש מין ערבה שאין פי"**

משנ"ב (ה): אבל כל שאר סימני ערבה

סעיף ב: ערבה שיבשה כמושה נשרו עליה

סעיף ב: א. ערבה שיבשה (משכלה הירקות לגמרי – ביכורי יעקב) או שנשרו רוב עליה או שנקטם ראשה – פסולה. אבל כמושה או שנשרו מקצת עליה – כשרה. ב. והרמב"ם – מכשיר בנקטם ראשה.

וביאר ה"ח: אף ששנינו במשנה (לג:): נקטם

ראשה פסולה, רבינו סובר שכשם שנדחה פסול קטימת ההדס מההיא דרבי טרפון (לד:), הוא הדין לפסול קטימת הערבה שהוא נדחה שדרך אחד להדס וערבה.

ודעת הרמב"ן – יש לחלק ביניהם, שההדס כל הידורו בעבותו שעליו חופין את ראשו ואין קטימת הראש ניכרת בו, אבל בשאר מינים קטימת הראש ניכרת בהם ופוגמת בהדרם.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. **"או שנשרו"**

משנ"ב (ח): ויש לדקדק בזה, שלפעמים נושרין ע"י תחיבתן לתוך הלולב וגם ע"י נענוע (מ"א).

ובפרט באתרוג ולולב של הקהל. וממילא שאר אנשים שמברכין אח"כ אין יוצאין במצווה גם מברכין ברכה לבטלה. ומן

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א. סוכה (לג:): משנה – ערבה גזולה, שיבשה, פסולה. נקטם ראשה, נפרצו עליה פסולה. כמושה ושנשרו מקצת עליה כשרה.

שיטות הראשונים

הרא"ש – האי נפרצו עליה דהדס וערבה פירוש שנפרצו ממקום חיבורן.

ולפירוש רש"י נפרצו – רוב עליה פסולה, אבל מקצת כשרה.

והרב המגיד לפי דעת רבינו וההלכות נראה – שפירושה שנדלדלו מהקנה שהן מחוברות בו דומה לפירושם בנפרצו עליו של לולב. ולפירוש הראב"ד פי' שנחלקו העלין ונסדקו לארכן ושני הפירושין אמת בעיקר הדין עד כאן.

ב. ערבה שנקטם ראשה

• רמב"ם – כשר (כמו בהדס). כ"פ שו"ע בשם הרמב"ם.

• הלכות והרמב"ן – פסולה. כ"פ שו"ע בסתם.

ודע דיבש ונקטם ראשה הוא מטעם הדר. ונשרו רוב עליה, היא מחלוקת: דעת הריטב"א – שהוא משום שע"ז אין שמו עליו, וע"כ דעתו דבזה פסול כל שבעת הימים. ומדברי רבינו מנוח משמע – דגם זה משום הדר הוא.⁷⁸

"נשרו מקצת עליה"

ביכורי יעקב (ה): אם נדלדלו עליה מהקנה, או שנסדקו עליה או שנחלקו, כתב ה"ה שזה מקרי נפרצו עלי ופסולה. כ' המ"א (ב) – שיש להחמיר כמותו דהערבות מצויות. ופשוט הוא שזה דווקא ברוב עלין שנדלדלו או נסדקו או נחלקו.⁷⁹

"כשרה"

מ"א (ג): משמע דלכתחילה לא יקח אותה. אבל א"ר – מכשיר אף לכתחילה. כ"כ ביכורי יעקב – למה נחמיר בערבה יותר מהדס ולולב, דכשר בהם נשרו מיעוט עליהם אפילו לכתחילה. אבל משנ"ב – אכן כיון דערבות מצויות טוב להדר לכתחילה גם בזה. ב.

"מכשיר"

משנ"ב (יב): ונקטינן כסברא הראשונה

הנכון שעכ"פ ביום הראשון שהוא מ"ע דאורייתא יעמידו מי שיפקח ע"ז. וכ' העט"ז – ואין חילוק בין נשרו ע"י אדם או מעצמן.

שע"ת (ב) בשם בשו"ת פני יהושע: ערבה שקיצצה ביום טוב הראשון של חג שאסור לטלטלה ולהניחה בלולב בו ביום.

"רוב עליה"

ביכורי יעקב (ו): פ"י רוב העלין בשיעור ג' טפחים של ערבה. ואם היא ארוכה יותר מכשיעור ונשרו העלין למעלה, לענין הדס דכשר כה"ג. וא"כ ה"ה לענין ערבה, אם נשאר רוב עליה בצרוף העלין שלמטה כשרה.

"רוב עליה"

משנ"ב (ט): ואם נדלדלו עליה מהקנה או שנסדקו עליה או שנחלקו, כתב הרב המגיד שזה מקרי נפרצו עליה ופסולה. וכ' ביכורי יעקב – וכל זה אם ברוב עליה הוא כך. וכתב המ"א שיש להחמיר כמותו דהערבות מצויות.

ב. "או שנקטם ראשה פסולה"

משנ"ב (י): והיינו שנקטם עצה אבל בנקטם עליה אף שהוא מראשה אין נפק"מ בזה ונחשבת כשאר עלין.⁷⁷

הבלוב לעיכובא, אלא חומר א בעלמא.⁷⁹ ילקוט יוסף: ובשעת הדחק כשאינן נמצא ערבה כשרה אלא ערבה שהלבינו פניה מרוב יובש, נוטל בלי ברכה. וכן בכל הפסולים בארבעת המינים, בשעת הדחק נוטל בלא ברכה. וערבה כמושה כשרה.

⁷⁷ ילקוט יוסף: ולכן כשהערבה ארוכה ורוצה לקצרה, יזהר שלא יקצץ מראש הערבה, אלא מלמטה במקום שהעלין מתחברין לענף.

⁷⁸ ילקוט יוסף: ומכל מקום יש זהירים ומהדרים לקחת ערבה שיש בראשה לבלוב. אך אין

א"ח – תרמ"ז

שנקטם ראשה פסול.

ופמ"ג – מסתפק אם לפסוק כסברה ראשונה. וביכורי יעקב – תמה עליו שהרי הרמב"ם הוא יחידאה בדבר.

"מכשיר"

ביכורי יעקב (י): גם דעת רש"י היא כן, ודלא ככפות תמרים.

ולענין הלכה, יש להחמיר כשיש לו אחר. ובעלתה בה תמרה, כתב בא"ר בשם שבולי לקט דכשר, ומשמע אפילו בדאיכא אחר.

הדס וערבה כבושים

הב"י (תרמ"ה) בשם הרמב"ן: הדס וערבה שכבושים (לרפואה) – פסולים. ולפ"ז, לדעת המ"א שכבוש במים מעת לעת מקרי כבוש, גם בהדס וערבה יהיה הדין כן.

ולא ראיתי מי שנזהר בזה שלא לכבוש הדס וערבה מעת לעת במים. וגם שלא נזכר כבוש במים רק באתרוג.

אפשר דלא שייך פסול כבוש רק היכי שנשתנה המראה דליכא הדר, והדס וערבה אינם משתנים בכבוש מעת לעת במים. אבל בכבושים בחומץ או שאר דבר חריף אפשר דבאמת פסולין. אכן כמדומה שט"ס יש בדברי ב"י.

הלכות אתרוג

או"ח תרמ"ז: דברים הפסולים באתרוג, ובו כ"ב סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 208..... סעיף א: אתרוג היבש, אתרוג משנה שעברה.....
- 210..... סעיף ב: אתרוג שניקב.....
- 213..... סעיף ג: מפולש שני פירושים.....
- 214..... סעיף ד: אתרוג שנימוח בשרו מבפנים.....
- 215..... סעיף ה: אתרוג שנסדק.....
- 216..... סעיף ו: אתרוג שנקלף.....
- 218..... סעיף ז: ניטל דדו, ניטלה השושנא, אתרוג שלא היה לו דד מעולם.....
- 220..... סעיף זז: ניטל העץ (העוקץ).....
- 222..... סעיף ט: עלתה חזוית בגוף האתרוג או בחוטמו.....
- 223..... סעיף י: כמה צריך להתפשט הנימור כדי לאסור.....
- 224..... סעיף יא: במחצה על מחצה.....
- 225..... סעיף יב: שינוי מראה בחוטמו.....
- 226..... סעיף יג: מהו חזוית.....
- 228..... סעיף יד: קלף החזוית.....
- 228..... סעיף טו: תפה, סרח, כבוש, מבושל או מנומר.....
- 229..... סעיף טז: צבע שחור ולבן באתרוג.....
- 229..... סעיף יז: אתרוג הכושי.....
- 230..... סעיף יזז: אתרוג ככדור.....
- 231..... סעיף יט: גדלו בדפוס.....
- 231..... סעיף כ: התיום.....
- 232..... סעיף כא: אתרוג הירוק.....
- 235..... סעיף כב: שיעור האתרוג.....

סעיף א: אתרוג היבש, אתרוג משנה שעברה

סעיף א: א אתרוג היבש – פסול. ושיעור היבשות, כשאינו מוציא שום ליחה, ויבדק ע"י שיעבור בו מחט ובו חוט, ואם יש בו ליחה יראה בחוט.
ב. (ואתרוג שהוא משנה שעברה, וודאי יבש הוא ופסול) [תה"ד מהרי"ל].

כמוש בכולו – כשר דעדיין יש בו מקצת ליחה (מסקנת המ"א). ומ"מ כיון שאנו רואין שהוא כמוש דעת המ"א דצריך לבדקו כמ"ש בשו"ע.

מט"י: יבשות האתרוג אינה נפסלת אלא ברובה כמו לולב והדס.
 וכ' הרא"ש והר"ן – אבל יובש בחתמו אף בלשהו כמו חזזית.⁸⁰

אתרוג הכמוש

מ"א (בהקדמה): אתרוג הכמוש (שקורין וועלק בל"א): כ' הרוקח ומהרי"ל: דפסול. וקשה: שהרי בסוכה (לא.) איתא דכשר. ואפשר לומר דכשנכמש כולו פסול, מקצתו כשר. ועוד מדאמרו שכל הפוסקים דיבש פסול, משמע דכמוש כשר, ובלבד שיבדקנו.

והא"ר – חולק עליו, יש להחמיר כמהרי"ל. אכן הפמ"ג – הסכים עם המ"א.

ביכורי יעקב (ב): ולענ"ד, אפשר לומר דגם מהרי"ל אין דעתו להחמיר בכמוש. דמה שכתב ואפילו כמוש פסול, מיירי כדלעיל (באתרוג יבש משנה לשנה שפסול), גם כאן דווקא אתרוג כמוש שעברה עליו שהנה,

יש מחלוקת אם כשר לנטילה, ולכתחילה ראוי להחמיר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (לה.): 'פרי עץ הדר', דרשו חכמים הדר באילן משנה לשנה והיינו אתרוג.

א. סוכה (לה.): משנה – אתרוג הגזול והיבש – פסול.

שיעור היבשות:

הראב"ד והרא"ש: שיעור היבשות שתכלה הליחה ואינו מוציא שום ליחה, כי הליחה לפרי כמו הדם לבשר החי שכל זמן שהוא לח יוציא ליחה, או בבדיקת סעין או בסחיטתו.

וכיון שאי אפשר לסוחטו או לחותכו שפוסל האתרוג, יכול להעביר בו מחט עם חוט ואם יש בו ליחה יראה בחוט, כיון שנקב שאין בו חסרון כשר.

ב. ד"מ (א) בשם מהרי"ל – אתרוג משנה שעברה וודאי יבש הוא ופסול.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "היבש פסול"

משנ"ב (ב): דאינו הדר.

ואם הוא כמוש [שאינו לח ולא יבש] אפילו

⁸⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אתרוג שהונח תחת המיטה וישנו עליו, כיון שאינו ראוי לאכילה

לבדוק כן דאיך יודע אם לא נכנסה המחט לתוך האתרוג במקום שאינו יבש. ולכן בזה הוי ספק שאי אפשר לברר ופסול ביום ראשון. אבל מיום ראשון ואילך נ"ל דכשר, כיון דבלא"ה הרבה פוסקים מכשירין פסולי הדר מיום ראשון ואילך.

ב. "ואתרוג שהוא מסנה סעצרה"

ביכורי יעקב (ד): כ' הט"ז – אבל בדיקת חוט מהני גם בישן. ומה דאמרינן בגמרא (לא:): דישן פסול, היינו אם נתכוון והופסד נוי שלו, אבל אם אנו רואין שנשאר בנוי שלו מהני בדיקת חוט. אכן דעת הב"ח – דבשל אשתקד לא מהני בדיקת חוט, כ"ד א"ר.

וכ' ביכורי יעקב: ולענ"ד בהראב"ד מוכח כדעת הט"ז (דמהני בדיקה). שלאחר שהביא שם שיעור יבשות דאתרוג שהביא המהרי"ל בשמו, כתב הא דשערו חכמים בחרצנים וזגים של ע"ז, שנקראו לחים כל י"ב חודש. וסיים שם וז"ל, אלמא כל דבר שאין בו השגחה להעמידו בלחותו אינו מתקיים בלחותו אחר י"ב חודש. אבל בודאי אם ישגיח אדם עליהם לקיים אותם בלחותם, כגון שטומנים אותם בדברים לחים, נוכל להעמידם כמה זמנים.

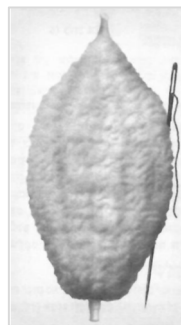
הרי בפירוש שזמן לחוד לא פוסל אם אין לו שיעור יבשות של מחט, רק שמסתמא אם לא ישגיח להעמיד לחותו לא ימצא ע"י בדיקה, אבל אם בדק ומצא לחות כשר.

ובעניי ראיתי אתרוג שכבר עבר עליו יותר משנה תמימה מעת שנתלש מהאילן, שנשמר משליטת אויר, ונשאר לו נוי

אבל תוך שנתנו גם מהריל מודה דכשר.

"ע"י שיעביר בו מחט"

ט"ז (א): כ"כ הרא"ש וטור. וקשה: הא יהיה בו נקב מפולש והוא פסול לדעת הרא"ש והטור, וכ"פ בש"ע בס"ב לדיע' קמייתא?

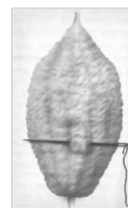

• י"ל דאין פוסל מפולש אלא כשניקב מעבר זה לעבר שכנגדו או לחדרי הזרע אבל אם הנקב בחד צד מפולש דהיינו בעובי שלה וודאי אין פוסל, בלא חסרון.

• המ"א (א) – איירי שתוחב המחט קצת בחווק שעי"ז יתחוב קצת מהחוט ויראה בהחוט, כן פירש דבריו הפמ"ג.

המחה"ש פי' דבריו – דאיירי שתוחב המחט במקום עובי שלה דהיינו במקום הנקב, ועי"ז יכנוס קצת מהחוט עמה, וכשמוציאה יראה בהחוט.

• וביה"ל (ז) – ואם האתרוג עשוי דפא דפא וניקב אחד מן הבליטות מעבר לעבר, יש לומר דלכולי עלמא לא מקרי מפולש וכשר כשאין בו חסרון [פרי מגדים].

• אכן מדברי הראב"ד – משמע שאינו בודק ע"י חוט כלל, אלא שעושה נקב במחט ואם יש שם ליחה יוצא דרך הנקב.

כ' בביכורי יעקב (ג): הבדיקה מהני רק ביבש כולו, אבל ביבש מקצתו, לא שייך

אר"ח – תרמ"ח

ולחותו, ובדקתיו ומצאתי בו לחות הרבה.⁸¹

כבוש.

לקח בידו אתרוג שלא נאה לברך עליו,

והביאו לו אתרוג נאה

שוב"י – יכול לברך על מה שבידו.

וח"צ – יברך על היפה.

שע"ת: מיהו אם כבר התחיל לברך וודאי

לא יפסיק. ואם הוא ביום ראשון עדיך

לברך על שלו מלברך על הנאה של חברו.

"יבש"

באה"ט (ג): כ' הב"ח – הטומנים אתרוג

בדבש כדי שישאר בו לחלוחית אין לסמוך

על זה להכשירו בלא בדיקת מחט ובו חוט.

אבל הט"ז (ז) – כ' דפסול הוא דהוי בכלל

סעיף ב: אתרוג שניקב

סעיף ב: א. אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא, פסול. ושאינו מפולש, אם היה

כאיסר, פסול, ואם חסר כל שהוא, פסול.

ב. וי"א דגם בנקב מפולש בעינן חסרון משהו. ושאינו מפולש, בחסרון כאיסר.

ג. הגה: ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו צאילין על ידי קוליס, אף על פי שיש בהם חסרון,

קזהו דרך גדילתן [תה"ד].

מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב, פסול לסבירא הראשונה אף על פי

שאינו מפולש. ובשעת הדחק יש להקל כסבירא האחרונה להכשיר (אף לברך עליו –

גר"ז), חסרון שאינו כאיסר ואינו נקב מפולש [דעת עצמו].

ובגמ' (לו.) – תני עולא בר חנינא ניקב

נקב מפולש במשהו ושאינו מפולש

בכאיסר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (לד:): משנה – ניקב וחסר כל

שהוא פסול ניקב ולא חסר כל שהוא כשר.

אך שו"ת אג"מ כ' – שיש להחמיר, כיון שיש

פירות הנשמרים זמן רב בקירור ובפרט

במקפאי שכשמוציאים אותם מהמקפאי נשמרים

ימים מועטים בצורה טובה, ואח"כ מתעפשים

לגמרי, שההקפאה גורמת שינוי בעצם הפרי

שגורם לעיפוש וקלקול זמן מה אחרי הוצאתו

מההקפאה.

⁸¹ פסקי תשובות: ומכאן נלמד לעניין אתרוגים

ששמרו בקירור (כמו שרגילים היום לעשות

בהרבה מיני פירות), שאף שהם משנה שעברה,

אם רואים אותם בצורתם הרגילה ויש לו לחות

כשרים הם למצווה (שו"ת שבה"ל ח"א סי'

קע"ו, שו"ת באר משה, כ"פ ילקוט יוסף).

ודווקא כשאוחסנו בקירור ללא שהם כבושים

בתוך מים.

שיטת הפוסקים

● פרש"י – המשנה מיירי בשאינו מפולש ובפחות כאיסר. אם נקב וחסר פסול, ניקב ולא חסר כשר.

עולא מפרש סיפא של המשנה, 'נקב ולא חסר כשר' וקמ"ל עולא שאם מפולש פסול. כאיסר – אם הוא רחב כאיסר פסול ואף על פי שלא חסר כלום, כגון שתחב בו יתד עבה, ומתניתין בפחות מכאיסר ובשאינו מפולש.

כ"ד הרא"ש – דעולא בר חנינא אסיפא קאי.

● והרמב"ם כתב – אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא פסול ושאינו מפולש אם היה כאיסר או יתר פסול. חסר כל שהוא פסול. נראה שהוא מפרש דניקב וחסר כל שהוא תרי פסולי ניהו, חד ניקב וחד חסר כל שהוא, ופירש דניקב דמתניתין היינו נקב מפולש. וסיפא חדא קתני ניקב ולא חסר כל שהוא כשר. ודברי עולא בר חנינא בלא חסר כלל, ואף על פי כן כיון שהוא ניקב בכאיסר אף על פי שאינו מפולש פסול.

ב"י: ואף על פי שפירושו מחולק מפירוש רש"י מכל מקום לענין הדין דבריו ודברי רש"י שוין הם.

● ב.ור"ח פי' – דאפי' נקב שיש בו חסרון אינו פוסל אלא בכאיסר או מפולש. כ"כ הר"ר ישעיה. כ"כ ה"ה שזהו דעת הראב"ד. וכ"ד והר"ן והרי"ף. והרא"ש – פסק כסברא הראשונה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"מפולש"

מ"א (ב): ואם נקבה הקליפה העבה מצד זה לצד זה מקרי מפולש לכו"ע.

ביכורי יעקב – וזה דווקא אם ניקב מצד זה לעבר שכנגדו. אבל אם באותה צד נקבה הקליפה העבה מלמעלה למטה ולא הגיע לחדרי הזרע, לא מקרי מפולש.

משנ"ב (ו): כל שהוא פסול – אפילו אינו חסר מן האתרוג כלל כגון שניקב ע"י מחט.

"ואם חסר כל שהוא"

משנ"ב (ח): ר"ל דאם חסר אז אפילו הנקב כל שהוא פסול. וכ' במאמר – ביום טוב שני שפיד דמי לברך עליו כל שאינו מפולש ואינו חסר בכאיסר.

ביה"ל – ודווקא כשנחסר מגוף האתרוג אבל אם נחסר רק הקליפה העליונה כשר לכו"ע אינו בכלל חסר.

משנ"ב (שם): אם היה כאיסר – אפילו אין בו חסרון כגון שתחב בו יתד רחב, וכ' המ"א (ג) – דאם הנקב מרובע או ארוך רואין אי כד מעגלת לה הוי כאיסר פסול (כ"כ א"ר).

"וי"א"

ט"ז (ג): זו דעת הראב"ד דס"ל דתרתיה לריעותא בעינן, מפולש וחסרון, דבלא חסרון כשר בכל גווני אלא ביש חסרון יש חלוק דאם הוא מפולש פסול אפי' בחסרון כל שהוא ובאינו מפולש דווקא כאיסר, וקיי"ל להחמיר זולת בשעת הדחק (כמ"ש רמ"א אח"כ). כ"כ משנ"ב.

החילוק שבין דעה ראשונה ליש אומרים

"שאינו כאיסר"

ביכורי יעקב (יא): אבל כאיסר אפילו בשעת הדחק פסול. ואם מבחוץ יש נקב קטן פחות מכאיסר, וחטט בתוך האתרוג עד שבפנים יש חסרון יותר מכאיסר, כשר בשעת הדחק, דחסרון מבפנים לא שמיה חסרון (כמו נימוח תוכו שכשר).

ביכורי יעקב (יא): כ' בהג"א – ואי ליכא אחרינא אפילו ניקב נקב מפולש, כשר. ובלבד שלא יהיה חסר אלא משהו, ובלבד שלא מצא אחר לקנות. אבל אם מצא אחר הדר הימנו וסמך על זה ולא קנאו, אסור לכתחילה.⁸³

סעיף ג: מפולש שני פירושים

סעיף ג: מפולש: יש מפרשים – כפשוטו, דהיינו שניקב מצד זה לצד זה (אפי' לא דרך חדרי הזרע). ויש מפרשים – שכיון שניקב עד חדרי הזרע שהגרעינים בתוכו (אפי' לא מצד לצד זה), מקרי מפולש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ט"ז (ו): נמצא שלשה קליפות שייכים באתרוג.
א. הדק מאוד שהוא כמין גליד למעלה בו אין שום פסול רק אם נקלף כולו.
ב. הקרוי קליפה החיצונה היינו כל עובי האתרוג עד חדרי זרע. אם חסר בו קצת דפסול (להרמב"ם אפי' בלא פילוש ולהראב"ד ע"י פילוש).
ג. קליפה פנימי' שהיא בין זרע לזרע בתוך האתרוג עצמו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ירושלמי: התם ניקב ולא פילש מבפנים כשר, כי הא דתנן ניקב ולא חסר כל שהוא כשר.

נקב מפולש

בה"ג – שניקב מצד זה לצד זה (אף שלא עבר דרך חדרי הזרע). כ"כ הרי"ף הרמב"ם והראב"ד.
ר"י – שנקב עד חדרי בית הזרע. כ"כ ב"י שהוא דעת הירושלמי, כ"כ הרא"ש שכ"מ מתוס', וב"י בדעת הר"ן.

להפריש עליו מאתרוג אחר, מ"מ רבו החולקים על סברא זו ופוסלים. ולכן כשאין לו אלא אתרוג טבל, יטלנו בלא ברכה. וכשימצא אתרוג, יחזור ויטלנו בלא ברכה.
מ"מ מותר לתרום ולעשר מאתרוג המורכב על אתרוג שאינו מורכב. וכן אתרוג של ערלה, שהוא אסור באכילה ובהנאה, פסול.

⁸³ ילקוט יוסף: האתרוג שניטל למצווה, חייבים להפריש עליו תרומות ומעשרות (מאתרוג אחר), כדי שיהיה מותר וראוי לאכילה. שאם לא הופרשו עליו תרומות ומעשרות הרי הוא טבל, ופסול למצווה (חזון עובדיה).
ואם אין לו אתרוג אחר להפריש ממנו, אף ש"א שכשר אפילו ביום הראשון, הואיל ויכול

ביכורי יעקב (ו): חמשה דברים.

• **דלדעה ראשונה:** (א). חסר כ"ש אפילו אינו מפולש, (ב). או נקב רחב כאיסור אפילו לא חסר כלום, כגון שתחב יתד עבה באתרוג וגם אינו מפולש, (ג). או נקב מפולש אפילו פחות מכאיסור ובלא חסרון כלל, כגון שתחב מחט עד חדרי הזרע או בהקליפה העבה מצד לצד, פסול.

(ד). וכל שכן במפולש ורחב כאיסור ולא חסר. (ה). או חסר כל שהוא עם נקב רחב כאיסור.

ולא כשר אלא נקב פחות מכאיסור ואינו מפולש ואינו חסר כלום.

• **ולדעת הי"א** בעינן תרתי לריעותא, דהיינו או חסרון ומפולש או חסרון ורחב כאיסור.

וכל מה שפסול לדעה ראשונה כשר לדעה זו, ואפילו רחב כאיסור ומפולש ולא חסר, כגון שתחב יתד עבה עד חדרי הזרע, כשר לדעה זו. ולא פסול אלא בנקב מפולש וחסר משהו, או בחסרון כאיסור אפילו אינו מפולש.

ולענין הלכה פסקינן כדעה הראשונה להחמיר בכולן, רק בשעת הדחק כתב הרמ"א להקל להכשיר חסרון שאינו כאיסור ואינו נקב מפולש.

ג. **"אף על פי שיט' בהס' חסרון"**

משנ"ב (י): פי' שנראה לפעמים באתרוג שהיה בו נקב בעודו במחובר אלא שנקרם

עליו עור ובשר מלמעלה בזה יש להתיר, אבל אם אנו רואים שלא נקרם אלא יש שם נקב וחסרון אף על פי שנעשה ע"י קוצים בדרך גדילתו – פסול, וזהו שסיים מיהו אם רואה וכו'. והמון עם טועין בכך שסוברין שיש קולא כשנעשה הנקב ע"י קוצים (ט"ז ד).

"שאין העור והבשר קיים"

ט"ז (ה): ואם יש ספק בזה אם הבשר קיים אזלינן לקולא כיון שהדעה אחרונה (הראב"ד) ס"ל אפילו בודאי יש חסרון כשר כל שאינו מפולש ואין החסרון בכאיסור שפיר נסמוך ע"ז בספק לכל הפחות.

אבל ניקב עד חדרי הזרע פסול מטעם נקב מפולש. אבל אם ספק לו שמא הגיע פילוש הנקב עד חדרי הזרע ג"כ יש להכשיר, שיש לסמוך על דברי האומרים שאפילו אם הגיע לחדרי הזרע אינו נקרא נקב מפולש ואינו פוסל אלא אם כן יש בו חסרון.

פמ"ג: הט"ז אוסר אף שאין חסרון אם ניקב עד חדרי הזרע. וקשה: שיהיה כשר מטעם ס"ס: שמא הלכה כמ"ד דלא נקרא מפולש רק מעבר לעבר, ואת"ל דעד חדרי הזרע ג"כ נקרא מפולש, שמא הלכה כראב"ד דמפולש בלא חסרון לא פסול, וא"כ יכשר ניקב עד חדרי הזרע בלא חסרון אפילו שלא בשעת הדחק, ואפילו ניקב בתלוש?⁸²

ביכורי יעקב – לדינא צ"ע

אתרוג שרואים בו חסרון ע"י זכוכית מגדלת אין לפוסלו בשל כך.

⁸² ילקוט יוסף: אתרוג שניקב וספק אם חסר, יש להכשיר ואף לברך עליו, מס"ס: שמא לא נחסר, ואת"ל נחסר שמא נחסר כזה כשר.

שיטת הפוסקים

● פרש"י – המשנה מיירי בשאינו מפולש ובפחות כאיסר. אם נקב וחסר פסול, ניקב ולא חסר כשר.

עולא מפרש סיפא של המשנה, 'נקב ולא חסר כשר' וקמ"ל עולא שאם מפולש פסול. כאיסר – אם הוא רחב כאיסר פסול ואף על פי שלא חסר כלום, כגון שתחב בו יתד עבה, ומתניתין בפחות מכאיסר ובשאינו מפולש.

כ"ד הרא"ש – דעולא בר חנינא אסיפא קאי.

● והרמב"ם כתב – אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא פסול ושאינו מפולש אם היה כאיסר או יתר פסול. חסר כל שהוא פסול. נראה שהוא מפרש דניקב וחסר כל שהוא תרי פסולי ניהו, חד ניקב וחד חסר כל שהוא, ופירש דניקב דמתניתין היינו נקב מפולש. וסיפא חדא קתני ניקב ולא חסר כל שהוא כשר. ודברי עולא בר חנינא בלא חסר כלל, ואף על פי כן כיון שהוא ניקב בכאיסר אף על פי שאינו מפולש פסול.

ב"י: ואף על פי שפירושו מחולק מפירוש רש"י מכל מקום לענין הדין דבריו ודברי רש"י שוין הם.

● ב.ור"ח פי' – דאפי' נקב שיש בו חסרון אינו פוסל אלא בכאיסר או מפולש. כ"כ הר"ר ישעיה. כ"כ ה"ה שזהו דעת הראב"ד. וכ"ד והר"ן והרי"ף. והרא"ש – פסק כסברא הראשונה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"מפולש"

מ"א (ב): ואם נקבה הקליפה העבה מצד זה לצד זה מקרי מפולש לכו"ע.

ביכורי יעקב – וזה דווקא אם ניקב מצד זה לעבר שכנגדו. אבל אם באותה צד נקבה הקליפה העבה מלמעלה למטה ולא הגיע לחדרי הזרע, לא מקרי מפולש.

משנ"ב (ו): כל שהוא פסול – אפילו אינו חסר מן האתרוג כלל כגון שניקב ע"י מחט.

"ואם חסר כל שהוא"

משנ"ב (ח): ר"ל דאם חסר אז אפילו הנקב כל שהוא פסול. וכ' במאמר – ביום טוב שני שפיד דמי לברך עליו כל שאינו מפולש ואינו חסר בכאיסר.

ביה"ל – ודווקא כשנחסר מגוף האתרוג אבל אם נחסר רק הקליפה העליונה כשר לכו"ע אינו בכלל חסר.

משנ"ב (שם): אם היה כאיסר – אפילו אין בו חסרון כגון שתחב בו יתד רחב, וכ' המ"א (ג) – דאם הנקב מרובע או ארוך רואין אי כד מעגלת לה הוי כאיסר פסול (כ"כ א"ר).

"וי"א"

ט"ז (ג): זו דעת הראב"ד דס"ל דתרתיה לריעותא בעינן, מפולש וחסרון, דבלא חסרון כשר בכל גווני אלא ביש חסרון יש חלוק דאם הוא מפולש פסול אפי' בחסרון כל שהוא ובאינו מפולש דווקא כאיסר, וקיי"ל להחמיר זולת בשעת הדחק (כמ"ש רמ"א אח"כ). כ"כ משנ"ב.

החילוק שבין דעה ראשונה ליש אומרים

אר"ח – תרמ"ח

ולחותו, ובדקתיו ומצאתי בו לחות הרבה.⁸¹

כבוש.

לקח בידו אתרוג שלא נאה לברך עליו,

והביאו לו אתרוג נאה

שוב"י – יכול לברך על מה שבידו.

וח"צ – יברך על היפה.

שע"ת: מיהו אם כבר התחיל לברך וודאי

לא יפסיק. ואם הוא ביום ראשון עדיך

לברך על שלו מלברך על הנאה של חברו.

"יבש"

באה"ט (ג): כ' הב"ח – הטומנים אתרוג

בדבש כדי שישאר בו לחלוחית אין לסמוך

על זה להכשירו בלא בדיקת מחט ובו חוט.

אבל הט"ז (ז) – כ' דפסול הוא דהוי בכלל

סעיף ב: אתרוג שניקב

סעיף ב: א. אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא, פסול. ושאינו מפולש, אם היה

כאיסר, פסול, ואם חסר כל שהוא, פסול.

ב. וי"א דגם בנקב מפולש בעינן חסרון משהו. ושאינו מפולש, בחסרון כאיסר.

ג. הגה: ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו צאילין על ידי קוליס, אף על פי שיש בהם חסרון,

פזוהו דרך גדילתן [תה"ד].

מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב, פסול לסבירא הראשונה אף על פי

שאינו מפולש. ובשעת הדחק יש להקל כסבירא האחרונה להכשיר (אף לברך עליו –

גר"ז), חסרון שאינו כאיסר ואינו נקב מפולש [דעת עצמו].

ובגמ' (לו.) – תני עולא בר חנינא ניקב

נקב מפולש במשהו ושאינו מפולש

בכאיסר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (לד:): משנה – ניקב וחסר כל

שהוא פסול ניקב ולא חסר כל שהוא כשר.

אך שו"ת אג"מ כ' – שיש להחמיר, כיון שיש

פירות הנשמרים זמן רב בקירור ובפרט

במקפאי שכשמוציאים אותם מהמקפאי נשמרים

ימים מועטים בצורה טובה, ואח"כ מתעפשים

לגמרי, שההקפאה גורמת שינוי בעצם הפרי

שגורם לעיפוש וקלקול זמן מה אחרי הוצאתו

מההקפאה.

⁸¹ פסקי תשובות: ומכאן נלמד לעניין אתרוגים

ששמרו בקירור (כמו שרגילים היום לעשות

בהרבה מיני פירות), שאף שהם משנה שעברה,

אם רואים אותם בצורתם הרגילה ויש לו לחות

כשרים הם למצווה (שו"ת שבה"ל ח"א סי'

קע"ו, שו"ת באר משה, כ"פ ילקוט יוסף).

ודווקא כשאוחסנו בקירור ללא שהם כבושים

בתוך מים.

סעיף ט: עלתה חזוית בגוף האתרוג או בחוטמו

סעיף ט: עלתה חזוית (פ' תרגום או ילפת או חזון) עליו: אם בשנים או בשלשה

מקומות – פסול (דהוי מנומר ולא הוי הדר).

ב. ואם במקום אחד (רצוף), אם עלה על רובו – פסול. ואם על חוטמו, אפי' כל שהוא – פסול.

ג. וחוטמו היינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם: במשנה (לד:) – עלתה חזוית על

רובו פסול על מיעוטו כשר.

ובגמ' (לה:) לא שנו דעל

מיעוטו כשר אלא במקום

אחד אבל בשנים או בשלשה

מקומות מיחזי כמנומר

ופסול.

פרש"י: חזוית כמין אבעבועות דקות (וכ'

פמ"ג – ונולד מעיפוש הפרי, בין תלוש או

מחובר).

וכתב הרא"ש – והוא שיש בהם ממש

שמקומו ניכר במשמוש שהוא גבוה משאר

האתרוג. ובירושלמי – מסיק כל הפסולים

אינם פוסלים אלא ביום טוב ראשון בלבד.

רובו מצד אחד, חוטמו כרובו.

ב. הרא"ש: הא דאמרין רובו מצד אחד

י"ל כגמרא דידן, דהיינו במקום אחד אבל

בשנים או שלשה מקומות אפילו מיעוטו

פסול. ולא כדברי המפרשים דברובו של

צד אחד (ולא רוב האתרוג) מיפסל.

לפי הירושלמי – חזוית חשוב כחסר ולכך

לא מיפסל אלא ביום טוב ראשון ולא

מסתבר כלל.

ואינו נראה, ושמא טעמו משום הדר וסבר

אפילו בהדר לא מיפסל אלא ביום טוב

ראשון.

כ' ה"ה – חזוית פסול מפני שאינו הדר

ולפיכך אפילו שאינו מגיע עד הלבן פסול.

ובארחות חיים כ' – שלרש"י חזוית

אבעבועות דקות אין זה מעין גרב שיש

באתרוגים שלנו.

ג. סוכה (לה:): אמר רבא – ועל חוטמו,

ואפילו במשהו נמי פסול.

פרש"י: ובחוטמו – בעובי גבהו, שמשפע

משם ויורד לצד ראשו, אפילו כל שהוא

פסול – שנראה שם לעינים יותר משאר

מקומות שבו, שבאותו עובי אדם נותן עיניו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "עלתה חזוית"

משנ"ב (לה): בין בתלוש ובין במחובר אלא בעינן שיהיה גבוה משאר אתרוג (פמ"ג).

"ב' ג' מקומות"

ט"ז (יד): צ"ל לפחות רווח של חזוית בן חזוית לחזוית, והיינו 'ב ג מקומות' ר"ל כל ב' כעין ג', אבל רווח פחות אינו פוסל, שאינו נראה כמנומר (פי' כשיש שנים לחוד ויש ביניהם מקום פנוי כשיעור הזה אז מחזי כמנומר).
ובית שואבה כ' – שרווח כלשהו דינו כמנומר.

ב. "על רובו"

מ"א (יב): מדסתם משמע דס"ל היינו רוב כל שטח האתרוג משני הצדדים (דלא כדמשמע מהירושלמי דרוב מצד א' ג"כ פסול). כ"כ משנ"ב.

ג. "וחוטמו היינו ממקום שמתחיל

להתקצר"

מה דין בחזוית על גובהו (שע"ת טו*): מפירוש הרא"ש – משמע שאף על גובהו פסול מ"מ מרש"י – משמע שרק מגובהו ולמטה ולא על גובהו. כ"מ ממרן.
מחב"ר: עובי גבהו בכלל הפסול לפסול חזוית בכ"ש (ששם נראה יותר).
אפשר דגם בשו"ע מ"ש ממקום שמתחיל כו' וגם המקום בכלל דכיון דסתם נקטינין לחומרא. ומ"מ אפשר בשעת הדחק יש להקל בשאר ימים.

סעיף י': כמה צריך להתפשט הנימור כדי לאסור

סעיף י': א"י"א דהא דבב' ובג' מקומות פסול, היינו דווקא כשנתפשט הנימור

ברובו (בשני הצדדים) אף על פי שבשטח החברבורות הוא מיעוט (פי' שמקום החברבורות עצמם היא המיעוט – משנ"ב). אבל במיעוטו, כגון שכולם מצד אחד של אתרוג – כשר. ב. ויש פוסלים אפי' במיעוטו של צד אחד.

א. אבל הראב"ד כתב – דווקא שנתפזר הנימור ברובו (בשני צדדי האתרוג) אף על פי שבשטח החברבורות הוא מיעוט. אבל במיעוטו כגון שכולם מצד אחד של אתרוג כשר. כ"כ הרא"ש והריב"ש.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

פיזור החזויות על פני האתרוג

ב. וכתב הרי"ף גיאאות – אפי' אם הב' או הג' מקומות במיעוטו של צד א' פסול.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שכולם מצד אחד"

מ"א (י): משמע דאם נתפשט מהם גם לצד השני מקרי רובו דהוי רוב הקיפו אף על פי שאינו רובו של כל האתרוג. כ"כ משנ"ב.

ב. "ויש פוסלים חפי' צמיעוטו"

ביכורי יעקב (ל): הלבוש וא"ר פסקו להקל כסברא ראשונה, וכ"מ גם בפמ"ג שאין פסול עד שיתפשט ברובו. כ"כ משנ"ב.

סעיף יא: במחצה על מחצה

סעיף יא: אם הוא מחצה על מחצה במקום אחד: יש מכשירין, ויש פוסלים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הטור: ואם הוא מחצה על מחצה במקום אחד.

- אחי ה"ר יחיאל – כיון שהוא בידי אדם אפשר לצמצם וכשר (וה"ל פרוץ כעומד).
 - והראב"ד כ' – כל הפסולים שפוסלין ברובן מחצה על מחצה נמי פסול, שאי אפשר לצמצם דבעינן רוב הנראה לעינים.
- ט"ז (טז): ולעד"נ לפוסלו מטעם אחר. דקשיין הדיוקים אהדדי, דתנן 'עלתה חזונית על רובו פסול', 'על מיעוטו כשר'. מהרישא משמע שמחצה כשר, ומהסיפא משמע שמחצה פסול. וכה"ג אזלינן לחומרא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם הוא מחצה על מחצה"

משנ"ב (מג): לא מיירי שהיה חצי האתרוג

של צד א' מראשו עד זנבו, דהא בראשו לבד פוסל חזונית במעוטו (וכנ"ל בס"ט), אלא מיירי דהמחצה היא כלפי העוקץ בכל היקף האתרוג (ביכורי יעקב).

"יש... ויש"

משנ"ב (מד): ויש להחמיר כדעה בתרייתא מדנקט אותה המחבר לבסוף (שיש ויש הלכה כיש האחרון). כ"פ הט"ז וא"ר ופמ"ג. וכ' הפמ"ג – דלא סגי אם ימצא רוב בהכשר ע"י מדידה, אלא צריך שיראה לעינים בלא מדידה. ובבכורי יעקב חולק ע"ז.

"ויש פוסלים"

מ"א (טו): וקשה למה כתב בס"י דאם כולם בצד אחד כשר, הא הו"ל מחצה על מחצה? וי"ל דהתם מיירי שאינו מחצה על מחצה של כל האתרוג רק של היקפו כמש"ל ולכן כשר.

סעיף יב: שינוי מראה בחוטמו

סעיף יב: * מחוטמו ואילך, דהיינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא, פוסל

חזונית וכל שינוי מראה (כגון שחור ולב) בכל שהוא.

ב. ויש מי שאומר – דה"ה דיבש פוסל שם בכל שהוא.

הדין יבשות וכל הפסולים משום הדר. כ"ד הר"ן.

ב"י: לכאורה משמע מהרי"ף שרק השיפוע ולא עובי גבהו? וי"ל דעמא דבר לחוש גם לדברי רש"י ולכך פוסלים גם בעובי גבהו.

ב. כ' או"ח בשם הראב"ד: כל הדברים

הפוסלים באתרוג פוסלים בחוטמו בכל שהוא, ה"ה יבש פוסל בכלשהו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא"

ביה"ל: ופיטמא בכלל. כ"מ מהב"י שתפס לחומרא כדעת הר"ח והרי"ף דשפוע ג"כ בכלל חוטם. אבל מ"מ לא הוציא מכלל זה שיטת הרמב"ם והרי"ף גיאות דהדר קרוי חוטם, וכ"מ מלשון הר"ח.

"פוסל חזונית"

מ"א (טז): כמין ב' אבעבועות לפחות, והוא שיהיו נראים לעין כשאוהזו בידו (מבי"ט).

ביכורי יעקב (לב): אכן בכפות תמרים וכנה"ג חלקו על המבי"ט, וס"ל דאפילו אבעבוע א' פוסל. וכן עיקר.

"שינוי מראה"

מ"א (יז): שינוי מראה – משמע דווקא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (לה:): עלתה חזונית על רובו –

אמר רבא ועל חוטמו אפילו במשהו נמי פסול.

פרש"י: ובחוטמו – בעובי גבהו שמשפע

משם ויורד לצד ראשו אפילו כל שהוא פסול שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו שבאותו עובי אדם נותן עיניו.

וכתב הרא"ש: מרש"י משמע שאין כל השיפוע עד הפיטמא נקרא חוטם אלא עובי גובהו שממנו משפע ויורד.

✓ אבל מהרי"ף ור"ח משמע – שהשיפוע קרוי חוטם וכן עמא דבר שמעובי גבהו עד הפיטמא פוסלין חזונית כל דהו. והוא

שמראה האדום יתהפך למראה האתרוג כשישהה.

"ויש מי שאומר דה"ה דיבש"

משנ"ב (מז): כ"פ הא"ר וש"א, ולא דווקא יבש ה"ה שאר פסולין דמשום הדר.

"בכל שהוא"

משנ"ב (מח): היינו במקום חוטמו אבל בשאר מקומות האתרוג דינו כחזונית ושינוי מראה (שבמקום אחד דינו ברובו ואם בשנים או בשלשה מקומות פוסל אף במיעוטו).

"ויש מי שאומר דה"ה דיבש"

ביה"ל: היינו אפילו לדעה קמייתא בס"ה דס"ל שם בנסדק לא פסלינן בחוטמו, הכא לענין יבש חמיר טפי דיבש טעמו משום הדר ובחוטמו שניכר יותר.

ודעת המ"א דגם דעה הראשונה ס"ל כן ולא אתי האי י"א אלא לאפוקי מדעת ש"ג דלדידה אין להחמיר לענין יבש בחוטמו יותר משאר מקומות.

ביה"ל: בכל שהוא – ביאר במשנ"ב דבמקום אחד ברובו או בב' וג' מקומות אף במיעוטו. ולא נ"ל דטעם בחזונית משום דהו"ל מנומר וע"י שנתייבש באיזה מקומות, ויבשות לא חשיב נימור, אלא אם כן רואין שנשתנה מראה האתרוג ע"י היובש וצ"ע.

שינוי מראה אבל לא שאר פסולים, וכ"כ רי"ו והרא"ש, דלא כהר"ן שפוסל גם בנסדק כל שהו בחוטמו. ולדידה אם נסדק בחוטמו פסול כל ז' דאין זה הדר, וה"ה כל פסולי אתרוג, כ"כ הר"ן (מג"א).

והנה להר"ן בין נסדק בין חסר בין נקלף ונשאר גוון האתרוג, הכל פוסל בחוטמו בכל שהו ופסול כל ז'.

ומיהו אין הלכה כן אלא כדעה הראשונה דרק שינוי מראה וחזונית פוסלים בחוטמו בכל שהוא ולא שאר פסולים. ומ"מ ביבש כל שהוא וכן בשאר פסולי הדר דעת הא"ר להחמיר כיש מי שאומר שהובא בשו"ע [בכורי יעקב].

מ"א (יח): דווקא כשנראה להדיא לרוב בני אדם [מבי"ט].

"שינוי מראה"

שע"ת (כא): שו"ת פני אריה – אותן אתרוגים המצויים אצלינו לפעמים נמצא בהם מראה אדום כדם – יש להכשיר כיון שאין לנו ראייה מהתלמוד שזו הוא מראה פסולה, אפילו נחליט שהיא שינוי מראה, לגבי אתרוג פסלו שחור ולבן אבל אדום כיון שלא הזכירוהו לפסול יש לומר דגם מראה זה הדר מיקרי (כמו שבתפוחים מראה יפה הוא וגם כיון שזו דרך גדילתן ורגילין להיות הרבה כן מראית אתרוג), והמחמיר מפסיד ממון של ישראל. כ"כ ביכורי יעקב

סעיף יג: מהו חזונית

סעיף יג: א. חזונית הוא כמו אבעבועות (דהיינו כעין שלפוחית הבולטת על פני האתרוג). [רש"י], ויש בו ממש שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מאתרוג [הרא"ש].

ב. הגה: ולכן יש להכשיר אותו חזוית שקורין בל"א מו"ל (עלים – פסקי תשובות), לפי שאינן גבוהים משאר האתרוג [מהרי"ל].
ג. ויש מי שכתב ליש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג, מאחר דרגילים להיות הרבה כך [תה"ד].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אבעבועות"

מ"א (יט): ודווקא כשהוא נולד מעצמות האתרוג אבל מה שנעשה מקומו עקום ואדום מחמת שעוקצים אותה קוצים כשר [מבי"ט].⁸⁶
כ"כ ש"ג – והוא עולה במחובר, אבל העולה בתלוש אינו אלא מחמת היובש וכשר.
אבל ספר כפות תמרים כ' – שאף העולה בתלוש פסול. כפמ"ג.

ב. "חזוית שקורין בל"א מו"ל (עלה)"

ספר כשרות ארבעת המינים: הבלעטליך (עלים) מצוי מאוד שצבעו כתום בהיר.
כ המבי"ט – והוא נוצר מקוצים שבאילן הפוגעים בפרי, ואז במשך גידולם מקום העקיצה משתנה לצבע הדומה לאדום.⁸⁷

⁸⁶ ילקוט יוסף: מה שמצוי באתרוגים להיות בהם נקודות קטנות, אינם בכלל גרב או ילפת, כי גרב נעשה מעצמות האתרוג, אלא נעשו על ידי קוצים וברקנים שבאילן האתרוג, שעוקצים אותו, וכשהוא גדל באילן נעשה מקום העקיצה כמו אדום, ואינו אלא מצד העקיצה, וכשר. שכל מה שנעקץ האתרוג על ידי קוצים, אין

אם אפשר להסירם בלא שיהיה חסרון בגוף באתרוג – כשר (כמ"ש בסי"ד).

ג. "דנחשבים מראה אתרוג"

משנ"ב (ג): ולפי טעם זה אפילו גבוהים משאר אתרוג כשר (מ"א), ואין נפק"מ בין אם החזוית הוא בחוטמו או בשאר מקומות (דגול מרובה). ובאחרונים שהסכימו דאין להקל בגבוהים משאר אתרוג כי אם בשעת הדחק.

"מראה אתרוג"

ביכורי יעקב (לח): אם אפשר לקלפו עד שישאר האתרוג ירוק לאחר קליפה כשר אף בגבוה משאר האתוג, שהרי חזוית ממש ג"כ כשר כה"ג. ואמנם צריך זהירות רבה שלא יעשה האתרוג חסר ע"י שיחתוך קצת מבשר האתרוג עמו.

"דנחשבים מראה אתרוג"

ביה"ל: כ' בביאור הגר"א – דהיינו אף על פי שאין מראה זה שווה לשאר מקומות

באתרוג שום עיפוש, הילכך אין זו חזוית וכשר (חזון עובדיה).

⁸⁷ וילקוט יוסף כ': אתרוג שיש עליו כעין קרום דק בחוטמו, וכן בשאר המקומות, ואומרים שזה נגרם מהעלים הנוגעים באתרוגים, יש להקל לברך עליהם ולצאת בהם ידי חובה, ואין בזה משום חזוית (חזון עובדיה).

האתרוג מ"מ הואיל והוא נחשב למראה
האתרוג כשר.

"לדגילים להיות הרבה כך"

באה"ט (כג): ואם כן אפי' גבוהים משאר
אתרוג כשר (ת"ה ד"מ מ"א).

סעיף יד: קלף החזוית

סעיף יד: אם עלתה בו חזוית בענין שפסול, או שהוא מנומר, אם כשקולפו חוזר
למראה האתרוג, כשר (לחצר שנקלף ולא חסר כלום) [הרא"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בענין שפסול"

משנ"ב (נא): בין שהיה ברובו או במיעוטו
בכמה מקומות וקלף כל מקומות הפסולין
כשר.

"אם כשקולפו וכו' כשר"

ביה"ל: כ' משנ"ב (נב) שאפילו לכתחלה
מותר. וכ' פמ"ג – מ"מ ביום טוב אסור
לקלפו ולהכשירו דהוי מתקן כמו שאסור
ללקוט ענבי הדס ביום טוב. כ"כ הגר"ז.
וילקוט יוסף – אין לסמוך ע"ז לכתחילה
(חזו"ע עמוד רסב).

סעיף טו: תפוח, סרוח, כבוש, מבושל או מנומר

סעיף טו: נפל עליו מים, בתלוש, ותפח, או סרח, או שהוא כבוש בחומץ, או
מבושל. או מנומר – פסול.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברייתא שם (לו.): אתרוג תפוח סרוח
כבוש שלוק כושי לבן ומנומר פסול.
פרש"י: סרוח – כגון שנפלו עליו גשמים
בתלוש ותפח. וסרח – נרקב. ולישנא
אחרינא יותר מתפוח ויש בו ריח רע מחמת
תולעים שאכלוהו (משמע דאכילת תולעים
לבד לא פסל – מ"א).

ביכורי יעקב (מ): כ המ"א שמשמע
דאכילת תולעים לבד לא פסל.
אבל אנן דקי"ל דחסרון כל שהוא פוסל,
באכילת תולעים פוסל מטעם חסר. ולפ"ז
'סרח' הוא לפי פי' ראשון של פרש"י (דתפח
היינו שנפל עליו מים בתלוש, וסרח היינו
נרקב). והטוש"ע סתמו כלישנא קמא
דרש"י.

"כבוש בחומץ"

מ"א (כב): לדידן דקי"ל כששרו במים
מע"ל הוי כמבושל, ה"נ גבי אתרוג פסול

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ותפח"

ביכורי יעקב (מב): ואם רואה שאינו משתנה האתרוג ע"י כבוש במים מעל"ע ממראיתו א"צ לחוש מטעם כבוש.

"או מנומר"

משנ"ב (נה): י"א שדוקא אם הוא מנומר בגוונין הפסולין (כגון חזזית או שחור או לבן או ירוק כעשבי השדה, שדינו כמו שכתוב לקמיה בסט"ז) וי"א דאפילו אם הוא מנומר בהרבה מראות כשרות ג"כ פסול, דעכ"פ אינו בכלל הדר. (א"ר בשם ספר אמרכל).⁸⁸

(וממה שכתוב הטור ורי"ו). בחומץ קמ"ל אפי' לא שהה אלא כדי שירתיה הוי כמבושל (סימן תע"ג ותקכ"ז). כ"כ משנ"ב.

ביכורי יעקב (מא): כ' הב"ח – יש אנשים שטומנים האתרוגים בדבש שלא יתיבשו משנה לשנה (ואינו פסול), והט"ז (יז) – חולק עליו, שזה פסול מטעם כבוש. והמחצית השקל ביאר – שהב"ח איירי בדבש קרוש, דבקרוש לא שייך כבוש כמו בשמן קרוש (ביו"ד קד-ב).

סעיף טז: בכמה פוסל צבע שחור באתרוג

סעיף טז: אם הוא שחור או לבן במקום אחד, פוסל ברובו. בשנים או בשלשה מקומות, דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אם הוא שחור או לבן"**

ביה"ל: צבע האדום

ח"א – אדום הוא ממראה אתרוג.

ודעת הפמ"ג – דאדום באדמיות הוא מראה פסול – אבל כאהינא סומקא י"ל שמראה כשרה היא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (לו): כושי ולבן פסולים.

כ"פ הרא"ש: ואם הוא שחור או לבן במקום אחד פסול ברוב בשנים, ואם בשלשה מקומות דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו.

סעיף יז: אתרוג הכושי

סעיף יז: מקום שהאתרוגים שלהם כעין שחורות מעט – כשרים (דאורחיהו בכך ולא נפיק מכלל הדר – משנ"ב). ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי – הרי זה פסול

בחו"מ אתרוג כזה, ואכתי הוי הדר, כיון שבאו על ידי מצותו, וזהו הודו והדרו.

⁸⁸ ילקוט יוסף: נוצרו על האתרוג נימורים, מכח משמוש ידים ורוב נענועים, ונעשים מקומות מנומרים, דעת החתם סופר להכשיר

בכל מקום.

כושי פסול וכל שכן כושי הרבה הדומה לכושי שהוא פסול, ולבני בבל שהאתרוגים כושיים, הכושי כשר והכושי הרבה שהוא דומה לאדם כושי פסול. כ"כ הרמב"ם וה"ה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מקום שהאתרוגים שלהם"

משנ"ב (נז): אבל בשאר מקומות אפילו בשחור מעט פסול. ומשמע אפילו הם סמוכין להן.
כה"ח – לפי שיטת מרן (הרי"ף והרמב"ם) אפ' מקומות הקרובים לכוש אם אין רגילות בשחור פסולים. מיהו שיטת רש"י במקומות הקרובים והביאו לשם אתרוג מכוש כשר.⁸⁹

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: אמר מר אתרוג כושי פסול. והתניא כושי כשר דומה לכושי פסול?
אמר אב"י – כי תנן נמי במתניתין דומה לכושי תנן.

רבא אמר – לא קשיא הא לן והא להו. פרש"י: דומה לכושי – שגדל כאן והרי הוא שחור. פסול – שנדמה הוא, אבל כושי עצמו היינו טעמא דכשר דאורחיה הוא. הא לן והא להו – לעולם מתניתין כושי נמי פסול ולא קשיא מתניתין לבני ארץ ישראל שרחוקים מארץ כוש ואינם רגילים בהם, ברייתא לבני בבל שקרובים לכוש ורגילים בהם, ומכל מקום בגדל כאן ודומה לכושי נדמה הוא ופסול. כ"כ הרא"ש.

✓ אבל הרי"ף פירש – לבני ארץ ישראל

סעיף יז: אתרוג ככדור

סעיף יז: העגול ככדור, פסול.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (לו.): אתרוג ככדור (העשוי כמין כדור עגול) – פסול.

ב"י – והרמב"ם השמיט פיסול זה דעגול ככדור

ותמה עליו הרב המגיד.

והתוס' גורסים – העגול כדוד פסול.

לבוש: פסול – שאין דרכו להיות כך. כ"כ משנ"ב.

באה"ט (כה): ככדור –

ולמצווה מן המובחר (יש לחוש

ואדרבה יש באתרוגים אלו מסורת מדור דור שאינם מורכבים (אף שיש בהם הרבה מיץ). ילקוט יוסף: אתרוגים התימנים שדרך בריאתם בלא דד ושושנה כשרים ומברכים עליהם. ואף אם יש ספק אם היה להם ונפלו יש להקל.

⁸⁹ פסקי תשובות: אתרוגים שאין להם גרעינים

כלל (הנקראים אתרוגי מרוקו) הסכימו הפוסקים (ביכורי יעקב) שאין בהם חשש כלל, כי אין הגרעינים תנאי בהכשר האתרוג (שו"ת שבה"ל, שו"ת קנין תורה, תשובות והנהגות),

לגרסת התוס' עגול כדוד) שאפי' אינו עגול ממש ככדור (עט"ז).

סעיף י"ט: גדלו בדפוס

סעיף י"ט: גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת (ל"ד בריה אחרת, אלא כל שאין דמיון אתרוג מ"מ פסול – ביה"ל), פסול, עשאו כמו ברייתו, אף על פי שעשאו דפין דפין, כשר (אפ"ה חשיב שפיר צורתו – משנ"ב).

פרש"י: גידלו בדפוס – שעושה לו דפוס

אתרוג האצבעות

מקורו של אתרוג זה מזרח הודו או סין.

כשהוא קטן ונותנו בתוכו במחובר כמדת הדפוס. דפי דפי – כמין קרשים קרשים כמין גלגל של ריחיים של מים. ורבא אשמועינן דהא נמי ברייתו הוא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: בברייתא – גידלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול. ובגמ' (שם): אמר רבא לא שנו אלא כמין בריה אחרת אבל כברייתו כשר. פשיטא כמין בריה אחרת תנן? לא צריכא דעבידא דפי דפי.

סעיף כ: התיום

סעיף כ: התיום, דהיינו שנדל שנים דבוקים זה בזה, כשר.

סובר דכיון דלא אשכחן מאן דמכשיר בהדיא איכא למימר דליכא מאן דפליג על הי"א אומרים דפסלי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ב' דבוקים זה בזה"

משנ"ב (סב): בערוך בשם רבינו האי פי' התיום שאמרו שני פנים הם שנים דבוקין בברייתן ואחד שהוא שני חצאין חלוקין מלמעלה ומחוברין מלמטה כל שהוא. ביכורי יעקב (מז): ותיום שיש לו שני

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (לו.): אתרוג ככדור פסול. וי"א אף התיום (שנים דבוקין יחד) פסול. ומשמע דתנא קמא מכשיר בתיום. והלכה כוותיה. להלכה:

- רמב"ם – התיום כשר. דס"ל שהי"א חולק על ת"ק.
- אבל סמ"ג פסק – דפסול. ונראה שהוא

אר"ח – תרמ"ח

שיטול בשאר ימים בלא ברכה מטעם ספק, הכא דיש עוד ספק אחר אי הוי הדר, אפילו בברכה יכול לטול מטעם ס"ס (בשאר הימים).

"כשר"

משנ"ב (ג): כיון שנבראו שנים יחד ודבוקין ומעוררין זה בזה שאין אדם יכול להפרידן פרי אחד קרינא ביה ואין בו משום תוספת. וכ' הא"ר – כיון שהסמ"ג פסלו (כ"פ הרוקה ורי"ו וראב"ן) וע"כ יש להחמיר בדאפשר. ובית השואבה: ואם פרידם וודאי פסול משום חסר.

עוקצים או ב' דדים וניטל א' מהם, באופן שלא חסר מבשר האתרוג כלום, צ"ע אם כשר או לא?

ביום ראשון וודאי פסול. מראשון ואילך ניטל עוקצו וודאי כשר, דהא אפילו אין לו רק עוקץ א' וניטל כשר.

אבל בניטל הדר מראשון ואילך, יש להסתפק: שלדעת הרמ"א (תרמ"ט) שהטעם משום חסר וודאי כשר, אבל לטעם המ"א שמשום הדר הוא, י"ל כיון שנשאר עוד דד א' עדיין הדר הוא, או דלמא כיון שניטל האחר לאו הדר.

ומסיק: לפי מש"כ שם בניטל פטמתו

סעיף כא: אתרוג הירוק

סעיף כא: הירוק שדומה לעשבי השדה (ירוק חזק), פסול, אלא אם כן חוזר למראה אתרוג כשמשנהו אותו.

הטעם משום דלא נגמר פריו ולכן כשמוריק קצת ככרכום כשר. אבל הב"ח כ' – דפסול גם משום הדר ולכן בעינן שיחזור כולו למראה אתרוג דלא כמנהג העולם שמכשירים במקצתו. ואפשר שלא עיין במהרי"ל, וגם בתוס' ורא"ש משמע שהטעם משום שלא נגמר פריו. אבל מ"מ מסקנת הגמ' דהדר הוא, וגם י"ל דס"ל למהרי"ל דהתוס' והרא"ש ס"ל דאפי' ירוק ככרתי כשר אי ידעינן שדרכו להוריק, אלא שאין אנו סומכין ע"ז אלא אם כן התחיל, וכ"מ מהשו"ע (שכ' שמשנהו אותו) ולכן אין לסתור המנהג.

"שדומה לעשבי השדה"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (לד:): משנה – הירוק ככרתי: רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל. וידוע דהלכה כרבי יהודה.

כ' התוס': אבל אם הוא ירוק וכשמשנהו אותו חוזר למראה אתרוג כשר. כ"כ הרא"ש, וטעמא משום דאי לאו דנגמר פריו לא היה חוזר למראה אתרוג בתלוש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הירוק"

מ"א (כג): ומהרי"ל היה פוסל הירוק דשמא ישאר באותו צבע, אלא אם כן התחיל להיות מוריק ככרכום. משמע דס"ל

אלא אם כן התחיל במקצת לשוב למראה אתרוג דשמא יהיה נשאר ירוק. משנ"ב (ה): אתרוג המורכב הסכימו הפוסקים שהוא פסול דלא מיקרי אתרוג כלל.⁹¹

סימני אתרוג המורכב (מ"א כג)

יש ג' סימנים לאתרוג המורכב: (א). המורכב חלק, והלא מורכב יש לו בליטות קטנות בכל גופם. (ב). המורכב העוקץ בולט ועוקץ האתרוג הלא מורכב שוקע. (ג). תוך המורכב רחב והמוהל שלו רב והקליפה התיכונה קצרה, ובאתרוג הלא מורכב הוא להפך כי הקליפה רחבה והתוך קצר. וסימנים אלו מובהקים לאתרוגים המורכבים הגדלים אצלנו. והמורכב פסול אפי' בשעת הדחק (ר"י פדואה בתשובת רמ"א).

שהוא ספק מורכב (שמא אינו מורכב, ושמא הלכה כמ"ד המורכב כשר), אין להתיר כיון שבימנו רוב האתרוגים מורכבים (כמ"ש הרב אלפנדרי) ואין הספק שקול. הרב יעקב יוסף זצ"ל: הטעמים שהמורכב פסול: (א). שכ' 'שדך לא תזרע כלאים'. (ב) והלבוש כ': כיון שנעשית בו עבירה. נפק"מ: האם רק הבן (דור ראשון) אסור, או כל הדורות. לפי הלבוש ובית אפרים רק העץ המורכב אסור שנעשה בו עבירה, אבל שאר הדורות שלא נעשה בו עבירה מותר. ולפי טעם הראשון כל הדורות אסורים. כ"פ כפתור ופרח. כ"פ מהר"ם חביב שהמורכב פסול בכל הדורות, שהרי אין טעם עצו (הקליפה החיצונית) וטעם פיריו (קליפה פנימית) שווה.

ביה"ל: כ' בכורי יעקב – האתרוגים הגדלים אצלנו במדינת אשכנז בגנות של שרים כולם מורכבים הם, אבל אותם שבאים מאיטליה והם ספק מורכבים לכאורה יהיו כשרים, דניזול בתר רובא ורוב האתרוגים שבעולם ידוע שאינם מורכבים.⁹⁰ אכן לדינא צ"ע. ועכ"פ ספק מורכב אם אין לו אחר יטלו בלא ברכה.

"אלא אם כן חוזר"

משנ"ב (סה): ר"ל שידעינן טבע האתרוגים שבאותו מקום שדרכן לחזור אח"כ למראה אתרוג, אז אפילו בעודו ירוק כשר דכיון שחוזר למראהו ע"כ נגמר פירו. כ"פ הט"ז (יח) – ואין אנו חוששים לגוון ירוק משום הדר. כ"פ מ"א. כ"פ ילקוט יוסף.

ומ"מ הסכימו האחרונים (ב"ח ומהרי"ל) דאין לסמוך ע"ז למעשה ואין לקנות אתרוגים

⁹⁰ אבל פסקי תשובות כ': שבזמננו רוב האתרוגים מורכבים, ולכן יש להקפיד מאוד על המסורת ולקחת אתרוגים מזנים מסוימים הידועים שאינם מורכבים (שו"ת מהרש"א אלפנדרי). רבים מגדולי הדורות היו נוהגים לקחת כמה אתרוגים לצאת מהספק.

⁹¹ כה"ח: מחלוקת באתרוג מורכב . רוב הפוסקים ס"ל – שפסול אף בדיעבד והמברך ברכות לבטלה (לבוש, שות הרמ"א, שכנה"ג, ט"ז מ"א יחוה דעת יביע אומר ועוד).
 . ושו"ת הרמ"א – מצדד ללמוד זכות על המכשירים, כ"פ שו"ת הב"ח, שע"ת ופנים מאירות.
 כ' ביחוה דעת (ב, עד): אף שיש ס"ס באתרוג

כשאין את הסימנים וודאי מורכב הוא. עוד בחתם סופר (ער) – אך ביום טוב שני שהוא דרבנן יש לסמוך על הסימנים אף למאן דס"ל דגם ביום טוב ב' פסול מורכב.⁹²

וביה"ל בשם ביכורי יעקב: בדיעבד כשכבר קנה או שאין לו מקומות הידועים למחזקים נראה דיוכל לסמוך על שתי סימנים שמבחוץ וגם לברך.

סיים ביה"ל – ודע שהסכימו האחרונים דיש להחמיר לענין אתרוג המורכב אפילו בשאר ימים. ואם אין לו אחר בעיר יש ליטלו כל שבעה בלא ברכה. ויש מחמירין (ט"ז ופמ"ג) – דאפילו ליטלו בלא ברכה ג"כ אין כדאי, דילמא אתי למסרך לצאת בו תמיד.⁹³

משנ"ב (סה): ואם הרכיב משני אילני אתרוג ביחד כגון ענף אילן שפירותיו דקים וקטנים לתוך אילן שפירותיו גסים כשר (א"ר בשם הב"ח). כ"כ ביכורי יעקב.

מעבירות את אבקת פרחי הלימון אל פרחי האתרוג, אין דינו כמורכב.

⁹³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: יש מתירים המורכב בשעת הדחק מס"ס: הרי בוודאי יש אתרוג אחד שאינו מורכב, וכל הקבוע הוא מחצה על מחצה. וא"ת שהוא מורכב שמא הלכה כפנים מאירות שהמורכב כשר, ועוד דשמא רק דור ראשון אסור אבל שאר דורות מותר.

ויש חולקים על ס"ס זה: שהרי יש חזקת חיוב נטילה, והס"ס הזה סותר חזקת חיוב. ועוד ספק שאינו מורכב הוא ספק לא שקול, שהרי רוב האתרוגים בימנו מורכבים. ועוד שאין אומרים ס"ס בברכות. ולכן יש להחמיר.

ד). והע"ש כתב עוד סימן – שהאתרוג הלא מורכב הגרעין זקוף לאורך האתרוג ובמורכב הגרעין מושכב לרוחב האתרוג (ובביכורי יעקב כ' – מצאתי באתרוגים הכשרים, לפעמים הגרעין זקוף ופעמים שוכב).

ומשנ"ב (סה) – הביא חולקים

ת' חתם סופר (רו) מפקפק מאוד בענין הסימנים, כיון שאינו בש"ס. ולכן למעשה אין לסמוך על סימנים כלל להקל, ודינן של אתרוגים כדין עוף טהור שנאכל רק במסורת (דהיינו שאותו המקום יהיה מוחזק מימים קדמונים שאתרוגיהם אינם מורכבים). וכעין זה כתב ג"כ בספר שנות חיים.

ובפרט שבדורות האחרונים אין לסמוך על סימנים אלו כי השתכללו אמצעי ההרכבה, שאפשר להרכיב ויצא פרי שיהיה לו כל סימני אתרוג (פסקי תשובות בשם שו"ת תורת חסד). כ"פ ילקוט יוסף.

ועוד שבימנו יש שיטות של הזרקה שפסולות.

כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אבל ברור

⁹² פסקי תשובות: ואם ע"י בדיקות מעבדה המשוכללות מאד בימינו יתברר שיש באתרוג חלק של לימון – אין זה הוכחה לפסול את האתרוג, כי מצוי שהדבורים מעבירים אבקה מעץ הלימון לעץ האתרוג ואין בזה דין מורכב, כי איסור מורכב הוא רק כשמרכיבים יחור מסוג אחד על השני, מה שאין כן כשאין בכוחו של כל מין כשלעצמו להצמיח (כשרות ד' מינים בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל). ולפ"ז אם נזריק לאילן האתרוג או לאתרוג עצמו מיץ מלימון או מכל תרכובת הורמונלית אחרת לא יהא על האתרוג דין מורכב. כ"פ ילקוט יוסף – אף שהדבורים המוצצות את צוף הפרחים

"שדומה לעשבי השדה"

משנ"ב (סד): משום שבזה ניכר שלא נגמר

הפרי עדיין, ומשמע דאם לא היה ירוק כ"כ כשר, דמסתמא נגמר פרו. 94.

סעיף כב: שיעור האתרוג

סעיף כב: א. שיעור אתרוג קטן, פחות מכביצה – פסול. אבל אם כביצה,

ב. אפילו אם הוא בוסר שעדיין לא נגמר פרו – כשר. ג. ואם היה גדול כל שהוא, כשר.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

סוכה (לד:): משנה – שיעור אתרוג קטן: ר"מ אומר – כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה. והגדול כדי שיאחו שנים בידו דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו.

ופסקו הרי"ף והרא"ש – שהלכה כרבי יהודה בקטן (ככביצה, 57.6 גרם. ולחזו"א 100 גרם), וכרבי יוסי בגדול. כ"פ הרמב"ם.

ב. שם (לו.): אתרוג הבוסר: רבי עקיבא פוסל וחכמים מכשירים.

ופסק הרמב"ם כחכמים דמכשירים. פרש"י: הבוסר קטן כפול הלבן. והתוס' חלקו עליו. אתרוג שהוא פרי גדול אפילו יותר מכביצה בוסר הוא כשסופו ליגדל יותר.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"פחות מכביצה פסול"

עטרת צבי (יז): אף על פי שאין סופו

לגדול יותר, אפילו הכי בוסר קרינן ליה ולא פרי, כיון שדרך רובן להיות יותר גדול.

"שיעור אתרוג קטן"

שע"ת (כ"ד*): וכתב בברכ"י שנסתפקו באתרוג כביצה בצמצום, שבודאי בימים אחרונים של חג יתקטן שיעורו, ונפיק בימים שיש בו כשיעור (האם מדמים לסכך שעלול להתייבש, שצריך מתחילה שיעור שיהא צילו מרובה כל ז'?)

ולי נראה – דל"ד לסכך, דהתם דרך לסכך שיהיה ראוי לשבעה וכיון שעתידי להתייבש יש להחמיר. משא"כ בזה שהרבה פעמים הוא מניח אתרוג זה ולוקח אחר, הלכך אין לך בו אלא שעתו. כ"פ ילקוט יוסף.

מ"מ בשיעור מצוצמצם לפעמים נדמה שהוא כשיעור והוא פחות משיעור שאי אפשר לצמצם. לכן יש להיזהר.

ילקוט יוסף: אתרוג דק וארוך (רחבו פחות מרוחב הביצה ואורכו

אתרוג של ערלה – פסול. ואם נתערב באתרוג כשר, אין ראוי לצאת בו י"ח אף שיקח שניהם.

94. ילקוט יוסף: אתרוג טבל: י"א שהוא כשר כיון שאפשר לעשר עליו מאתרוג אחר. ויש חולקים. והמקל יש לו ע"מ לסמוך.

אר"ח – תרמ"ח

אחר יטלנו בלא ברכה ואפילו ביום ראשון
(בכורי יעקב).

ב. "שעדיין לא נגמר פריו"

מ"א (כ"ד): ובלבד שלא יהא ירוק ככרתי.
ט"ז (יט): שעדיין לא נגמר פריו כשר.
הטעם כיון שעתה הוא גדול כביצה חשוב
כפירי, כיון שסופו להיות גדול יותר (פמ"ג
גורס בט"ז: אף על גב שסופו להיות גדול
יותר, ולא 'כיון').

ג. "כל שהוא"

משנ"ב (ס): היינו אפילו הוא גדול
שמביאו על כתיפו ג"כ יצא. כיון
שהארבעה מינים כשיש לו כולם אין
מעכבין זה את זה יכול ליטול הלולב
ואח"כ האתרוג.⁹⁵

יותר מאורך הביצה) שיש בו משקל
כביצה:

ילקוט גרשוני – אין זה הדר.

ר' חיים נאה בדעת מהרשד"ם – כשר.

ביה"ל: כ' ת' חתם סופר – אף בימינו
שנטקנו הבצים (כמ"ש הצ"ח) כשר
בכביצה. כי הכל לפי הזמן, שאם הביצים
נשתנו גם גידול האתרוגים נשתנו.
ולפי הבכורי יעקב – נכון לבעל נפש
להדר לכתחלה אחר אתרוג שגדול כשני
ביצים.

"פסול"

ביה"ל: פסול כל שבעה שלא נגמר פריו
ולא נקרא פרי. ואפילו אם היה בו כשיעור
ובימי החג נצטמק ועמד על פחות מכביצה
פסול משום שאינו הדר (ח"א). ואם אין לו

⁹⁵ שאינו נקוב של מתכת. ואם נופן יוצא לחוץ,
יש להתיר בשופי (חזון עובדיה).

⁹⁵ ילקוט יוסף: אתרוג שגדל בעציץ שאינו
נקוב, אפשר לברך עליו, וכן הדין בעציץ

עוד הלכות ארבעת המינים

או"ז תרמ"ט: דברים הפוסלים בארבעה מינים, ובו ו'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 237..... סעיף א: אתרוג הגזול
- 243..... סעיף ב: שאול והמודר הנאה מלולב חבירו
- 245..... סעיף ג: של עיר הנדחת ושל אשרה
- 247..... סעיף ד: ד' המינים מגנות של עכו"ם
- 248..... סעיף ה: מה פסול גם לשאר ימים
- 250..... סעיף ה: הפסול והכשר בשאר ימים
- 256..... סעיף ו: בשעת החק האם אפשר ליטול הפסולם

הקדמה: מה פוסל רק ביום א', ומה פוסל בכל הימים

- (א). כל מה שפסול משום הדר כשר בשאר ימים: כגון – יבש, נקטם ראש ההדס וערבה, חזזית באתרוג, עלים באתרוג.
- (ב). כל מה שפסול כיון שהוא ממין אחר פסול בכל ז' ימים: כגון – הדס שוטה, צפצפה, אתרוג המורכב.

סעיף א: אתרוג הגזול

סעיף א: א. כל ארבעה המינים פסולים בגזול ובגנוב, בין לפני יאוש בין לאחר

יאוש. ^ב אבל גזול וקנאו בלא סיוע המצווה, כגון גזל לולב ושיפהו, כשר (אפי' ביום הראשון, כ"מ מהתוס' – מ"א), דקנייה בשינוי מעשה ומיהו לא יברך עליו.

^ג ויש מי שאומר דלא נפסל גזול וגנוב אלא לגנב ולגזול עצמו, אבל לאחרים כשר בשאר הימים (דהוי שינוי רשות), חוץ מיום ראשון.

^ד הגה: ומשום זה יש לזוהר שלא יקח הישראל בעלמו (מקרקע הגוי) אחד מארבעה מינים שצולב לצורך לולבו, דקרקע אינה נגזלת, וסתם כותים גוזלי קרקע הם ויבא

בגזילה לידו. אלא יקלענו כותי ויקנה מהם [תשובת הרשב"א הגהות אשיר"י]. ואין חילוק בזה בין ארץ ישראל או חו"ל לארץ [א"ז].

ה. לולב שאגדו כותי ועשאו, כשר כמו סוכת כותי. [מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (כט: , לב: , לג: , לד:): גזול ויבש פסול בכל ארבעת המינים.

ובגמ' (כט:): לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא ביום טוב שני. בשלמא יבש הדר בעינן וליכא אלא גזול בשלמא יום טוב ראשון דכתיב 'לכם' משלכם, אלא ביום טוב שני מאי טעמא?

• אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי משום דהוה ליה מצווה הבאה בעבירה.

• ופליגא דרבי יצחק דאמר ר' יצחק בר נחמני אמר שמואל – לא שנו אלא ביום טוב ראשון אבל ביום טוב שני מתוך שיוצא בשאול יוצא נמי בגזול.

פרש"י: לא שנא ביום טוב הראשון – דחיוביה מדאורייתא. לא שנא ביום טוב שני שחיוביה מדרבנן.

להלכה:

• הרי"ף – פסול בכל המים (מדסתם המשנה כצורה, ולא חילק) כ"כ הרא"ש בדעתו. כ"פ בה"ג, רב פלטוי גאון, הר"ן ראב"ד והרמב"ן.

• אבל הרמב"ם – פסק לפסול רק ביו"ט ראשון. כ"כ ה"ה בשם הגאונים והר"ן בשם

הרו"ה. כ"פ שו"ע בסעיף ה.

ב. כ' הר"ן: הגזול פסול – ה"מ שלא קנהו עדיין בקניין, או שהמצווה מסייעת בו (עיי' בענפי הלכה משנ"ב ס"ק ג, ביאור העניין), אבל אם קנה בלא סיוע המצווה שוב אין בו 'מצווה הבאה בעבירה'. וכ' הירושלמי (סוכה ג א) – אם גזלו ושיפהו (קנאו בשינו מעשה) ודמים הוא חייב לו.

ג. כ' באו"ח: לולב הגזול והגנוב יש פוסלים אותו כל שבעה, מיהו דווקא לגנוב ולגזולן עצמו אבל לאחרים כשר בשאר הימים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה נאה:

מדרש: אם נוטל אתרוג גזול, המצווה הולכת לפני הקב"ה ואומר "גזול אני", ומלכאי בשרת אומרים או לו לזה שסגרו נעשה לו קטגור. כ"כ ש"פ. 96.

הזוהר: אין לברך על אתרוג שנלקח בחינם, שהקלי' יונקים מאותן מצוות הבאות חינם.

א. "פסול בגזול וגנוב"

שע"ת (א*): בשער המלך שנסתפק בגזול

מהעבירה (דאורייתא). מ"מ יש חלוקים, לכן יטול בלא ברכה.

96 הרב יעקב יוסף זצ"ל: גזל מדבריהם בשאר ימים: לפי הרמב"ם – כשר, דלא הוי דבר הבא

ב. "בלא סיוע המצווה"

ט"ז (א): פי' שהקנין שקנה אותו הוא נעשה קודם קיום המצווה. לאפוקי אם הוא על ידי המצווה של נטילת הלולב נעשה אז קנין זה לא מהני דה"ל מצווה הבאה בעבירה (לבושי שרד). כ"כ משנ"ב

"גזל לולב ושיפהו... שינוי מעשה"

משנ"ב (ד): פי' דבעת שגזלו לא היה עדיין מתוקן כראוי שנוכל לקרוא עליו שם לולב, והוא תקנו בשיפוי שלו דעל ידו נקרא שמו לולב.

"כגון גזל לולב ושיפהו – כשר"

ביה"ל: המחבר סיים, דלגנב וגזלן עצמו פסול הלולב (אפילו בשאר הימים דלא בעינן לכס) משום מצווה הבאה בעבירה, כיון שהחפץ עתה בשעה שיוצא בו אינו שלו. הכא מודה המחבר שכשר, כיון שקנאו בשינוי מעשה ואינו מחוייב להחזיר החפץ אלא דמים בעלמא, לא מקרי מצווה הבאה בעבירה. ורק לענין ברכה דאית ביה הזכרת ש"ש מחמרינן טפי כיון דמיעקרא בא החפץ לידו בגזילה.

"ושפהו קנה"

ביכורי יעקב (א): דין זה הוא מהירושלמי.

והקשו פמ"ג ומחה"ש – הרי בחו"מ (ש"ס – ה' ו) מבואר דשינוי לבד לא קנה רק אם

מדבריהם כגון מציאת חרש שוטה וקטן. ודעתו נוטה דלא יצא משום מצווה הבאה בעבירה והביאו המחב"ר.

ביכורי יעקב (ה) – לפמ"ש דמה שאסור מטעם מצווה הבאה בעבירה לבד כשר לאחרים מיום ראשון ואילך, הגזול מציאת קטן ונתנה לאחרים, אפילו ליכא יאוש, יוצאים בו האחרים בשאר הימים.⁹⁷

"בגזול ובגנוב"

ביה"ל: בין מישראל ובין מנכרי, ולכן מי שגנב אחד מהמינים מהנכרי פסול ואינו יוצא בו עד שישלם הדמים לבעליו.

ביכורי יעקב (תרנח ס"ק כ"ד): וכתב בברכי יוסף בשם משאת משה – מדין הרשד"ם יש ללמוד מי שגזל אתרוג מגינת חבירו ונטלו ביום טוב, ובתוך המועד שב ופייס לבעל הגינה ומחל לו, תהני ליה מחילה למפרע ויוצא ביום טוב ראשון דלכם קרינא ביה.

מ"מ – מדברי הרמ"א משמע דלא מהני מחילה למפרע. וכן משמע ג"כ מדברי התוס' (גיטין עה. ד"ה אלא אמר רבא)

"לאחר יאוש"

משנ"ב (ב): דיאוש לבד לא קני. והנה ביום הראשון בודאי לכו"ע לא יצא מן התורה ולענין שאר הימים יבואר לקמיה (משנ"ב סקי"ח).

⁹⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן יש להיזהר לא לקנות ערבות מילדים, שמצוי שקוטפים משדות אחרים בלא רשות והוי גזול. ועוד שהילד יכול לקנות ולא יכול להקנות. ונמצא שהערבות

נשאר ביד הילד ואינם שלו.

ואף בשאר ימים שיוצא בגזול, ה"מ עניין קיום המצווה, מ"מ לא יכול לברך משום סב"ל.

שכבר היה יאוש מקודם ושלכם קרינא ביה (מההוא מעשה דאונכרי).

"שיפוי... כשר"

ביכורי יעקב (ב): אף למ"ש (א) דשיפוי לא מקרי שינוי לקנות בלולב, מ"מ איכא נפקותא בזה לענין שינוי גמור שקונה דאז אפילו ביום ראשון יוצא בו. רק דאין למצוא בקל שינוי גמור בלולב, כיון שראוי לנטילה כמו שגדל באילן בלי מעשה כלל.

"ומיהו לא יברך עליו"

משנ"ב (ו): כיון שמתחילה בגזל בא לידו מחמרינן לענין ברכה דאית בה הזכרת שם שמים. דעת מ"א (ג) – שדווקא בלא יאוש אבל אם היה יאוש עם השינוי מעשה או עם שינוי השם או עם שינוי רשות מותר אף לברך. אכן דעת הט"ז (כה) והגר"א – דבכל גווני לא יוכל לברך.

ביה"ל – ואם עבר ונטלו א"צ ליטול שוב לולב אחר, וכ"ש שלא יברך עליו דכיון דמדינא יצא בנטילה ראשונה שוב הוי ברכה לבטלה (בכורי יעקב ג).

ג. "אלא לגנב ולגזולן עצמו"

משנ"ב (ז): מכאן שדעת המחבר דהגזולן אינו יוצא אפילו בשאר הימים דלא בעינן בהו לכם, והטעם דהו"ל מצווה הבאה בעבירה. ואין נפק"מ בזה בין לפני יאוש ובין לאחר יאוש.

"ולגזולן עצמו"

כ' פמ"ג: גזל ערבה, במדינותינו שמצויות ולית שווה פרוטה, י"ל דליתא

נשתנה שמו ע"י שינוי, והכא לא נשתנה? = ואפשר לומר, למ"ש המחבר (שס"א-ס"ב) דיאוש עם שינוי (אף החזור לברייתו) קנה. ולכן כאן רק עם יאוש קאמר דכשר כששפחו.

= אכן מדברי המ"א (יא-י) משמע בפ"י דס"ל דאיירי הכא בלא יאוש ואפילו הכי קנה? והמחצית השקל תירץ – דהכא אפשר דמיירי ג"כ בנשתנה שמו, כגון שקודם שיפוי אין שמו לולב. ולפ"ז אצלנו דליכא שינוי השם אינו כשר אפילו שפחו בלא יאוש, אבל עם יאוש אפשר דקנה.

"ושפחו קנה"

ביכורי יעקב (שם): וכ"ה בירושלמי לענין שופר. ופירש ראב"ד שהירושלמי מיירי גם לענין לולב. כ"ד הרמב"ן (מלחמות), והר"ן ושו"ע.

ולענ"ד דוחק גדול לפרש כן (עיין שם בביכורי יעקב טעמו). וגם שיפוי זה בלולב לא ידעתי מהו (דלא שייך שיפוי בלולב), וגם הירושלמי לא מיירי שיפוי בלולב אלא בשופר. גם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא הביאו דין זה דהירושלמי. ולכן דין זה צ"ע ג.

ב. "כשר דקנייה בשינוי מעשה"

משנ"ב (א): ומהני אפילו בלא יאוש, ואפילו ביום ראשון כשר לצאת בו, 'דלכם' קרינא ביה כיון שקנאה ודמים בעלמא הוא חייב לו (מ"א). וה"ה היכא דהוי יאוש ושינוי רשות, כגון שהגזולן מכרו או נתנו לאחר, אותו אחר כשר לצאת בו אפילו ביום ראשון דקנהו ע"י שינוי רשות כיון

אר"ח – תרנ"א

הרמ"א כתב ומנענעים בכל הודו שיאמרו וכדעת הרא"ש וכן הוא מנהיגינו (ד"מ).¹¹⁶

"אנא ה' הושיענא"

הרד"א: אבל לא ב'אנא ה' הצליחה נא' שהנענוע בר לעצור רחות וטללים רעים ולגעור בשטן, וזה לא שייך ב'אנא ה' הצליחה נא'. כ"כ א"ר וכה"ח.

"שְׁהַשׁ"ץ מְנַעֵנֵעַ"

משנ"ב (מא): היינו שהש"ץ מנענע בהודו ויאמר נא, אבל ביאמרו נא בית אהרן ויאמרו נא יראי ד' לא מנענע (דכשאומר יאמר נא ישראל הוא כמו הזכרה לצבור שיאמרו הודו ע"כ מנענע עמהם משא"כ ביאמרו נא שאין מדבר על כלל ישראל). והקהל מנענעים בכל פעם שעונים הודו. הרי: ד"פ בהודו, ובאנא הושיעה נא. הש"ץ והקהל מנענעים ב"פ. ובהודו שבסוף ג"כ הקהל והש"ץ מנענעים ב"פ (ט"ז).

ואם מתפלל ביחידי אינו מנענע אלא בהודו שבתחלת ההלל ובסוף ההלל ובאנא ד' הושיעה נא.

אם ובאמצע הלל הביאו לו לולב מותר לברך עליו בין הפרקים דהיינו בין מזמור למזמור (ח"א).

• ובשו"ת בית יעקב כ' – דהא דאמרינן ביבמות קיבל עליו מלין אותו מיד, לאו דווקא אלא כל שעושה אותו היום נקרא מיד. וכן ובת' צ"צ – הנשבע לשלם מיד זמנו כל היום.

ולענין מילה נהגו עתה כזריזין להקדים מצפרא ומ"מ אם כוונתו לעשות מצווה מן המובחר מותר לשהות אפ"י זמן מרובה כל שודאי לו שיבא לידי מצווה מן המובחר דזה ג"כ זריז ועומד היא לעשות מצווה מן המובחר.

ולכן אם יודע בודאי שיביאו לו אתרוג מהודר יותר יש להמתין על מצווה מן המובחר.¹¹⁵

ב. "וכן ינענע בהודו לה"

משנ"ב (לח): דכתיב אז ירננו עצי היער וכתיב בתריה הודו לד'. וכתיב בתריה ואמרו הושיענו וע"כ מנענעים גם באנא ה' הושיעה נא (ט"ז).

"פעם אחת"

משנ"ב (לט): עיין בב"י שדעתו כהר"ן שאין מנענעים אלא בהודו הראשון שאומרים, אבל לא בהודו שאומרין הקהל אחר שאמר הש"ץ יאמר נא ישראל. אבל

¹¹⁶ ילקוט יוסף: ינענע בהלל ארבעה פעמים, (א). בהודו לה' כי טוב (הראשון), ב, ג). אנא ה' הושיעה נא, ב' פעמים, ד). בהודו (האחרון), פעם אחת.

¹¹⁵ ילקוט יוסף: כל שמונת ימי החג גומרים את ההלל בברכה. השומע ברכה באמצע ההלל יכול לענות אמן, כ"ש קדיש קדושה וברכו.

סעיף ט: איך מנענע

סעיף ט: א. הנענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו והלאה (ומביא, פי' ג"פ מוליך ומביא),

ב. וינענע שם ג' פעמים בהולכה וג' פעמים בהובאה, ג' (טורף הלולב ומכסכס העליון בכל ניענוע) [ר"ן]. ואח"כ מטה ידו לצד אחר ועושה כן, וכן לכל צד מארבע צדדין ומעלה ומטה.

ד. הגה: וההולכה וההבאה היא עכמה הנענוע (וא"צ כיסכוס), כי מוליך ומביא ג"פ לכל רוח [טור בשם גאון].

ה. ומטין ראש הלולב לכל צד שמנענע נגדו, וכשמנענע למטה הופכו למטה, ומקרי דרך גדילתן (ב"י), הואיל ומחזיק אותן בידי דרך גדילתן [ב"י]. ויש מדקדקין שלא להפך הלולב כשמנענעין למטה [מהרי"ל וב"י בשם אביו, וכן שמע ממהר"ר שכנא שראה כן ממהר"ר יעקב פולק, וכ"כ בכתבי האר"י, כ"פ הט"ז]. והמנהג כסברא ראשונה, וכן נ"ל עיקר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מנחות: שתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד הוא עושה מניח שתי הלחם על גבי שני הכבשים ומניח ידו תחתיהם ומניף מוליך ומביא מעלה ומוריד, שנאמר אשר הונף ואשר הורם. אמר רבי יוחנן – מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. במערבא מתנו הכי: מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים. אמר רבא וכן ללולב. פרש"י: וכן ללולב מוליך ומביא מעלה ומוריד.

ב. יוכ' הרא"ש: י"א שצריך לנענע ג"פ בהולכה ובהובאה חוץ ממוליך ומביא מעלה

ומוריד. ולמד כן מירושלמי – דבעי זירא: הולכה חד והבאה חד או דילמא הולכה והבאה (שניהם) חד. ופרש"י: לכל רוח שמוליך הלולב צריך לנענע שלש פעמים חוץ ממוליך ומביא. כלומר אין מספיק לו ההולכה וההובאה עד שינענע שלש פעמים בכל הולכה והובאה. התוס' כ' – כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא, כ"כ הר"ח בשם רב האי שצריך לנענע בהולכה ג"פ ובהבאה ג"פ.

✓ והטור סתם דבריו כדעת הרא"ש, שכתב: והנענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו להלאה וינענע שם שלש פעמים בהולכה ושלש פעמים בהובאה (פי' מוליכה מכנגדו ושם מנכנע ג"פ, כמו כיסכוס, ומביאה ווב מנמנע ג"פ).

ואחר כך מטה ידו לצד צפון ועושה כן שלש פעמים וכן לצד דרום וכן לצד מערב

אר"ח – תרנ"א

מה שיכול, ובעוד שזרועיו פשוטות יעשה לשם ג' הולכות והבאות קטנות, דהיינו שימשך מעט אליו ויחזור ויוליך מכנגדו. ולאחר שסיים ג' הולכות קטנות יביא הלולב אליו, ויעשה ג"כ כן ג' הולכות והבאות קטנות. כן יעשה ג"פ. כ"ד הב"ח ורש"ל וט"ז – שבעל נפש יחמיר לעצמו כן.

באה"ט – והמ"א העלה שדי כשטורף העלין בשעת הולכה וכן נוהגין. והמחב"ד כ' – שמנהג בעולם כאר"י לעשות ג"פ הולכה והבאה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"בהובאה"

ביכורי יעקב (לד): וכ' הט"ז (י"א) דבהבאה יקריב אליו יותר ממה שהיה תחילה לפניו.

ג. "ומכסכס העלין"

משנ"ב (מג): ר"ל כסכוס מעט. ויש המנענעין בכח עד שכמעט שהלולב נשבר עי"ז, והוא טעות (ח"א).

ד. "ההולכה וההבאה היא עכמה הנענוע"

משנ"ב (מד) ההג"ה חולק על המחבר ודעתו דצריך להוליך ולהביא ג"פ כמו שכתב לקמיה

מ"א (כ): קשה, דהכא משמע שא"צ כיסכוס. ולעיל פסק כדעת הר"ן שטורף הלולב? ובאמת כ' כבר הב"י – שהם דיעות חלוקות.

ובד"מ – משמע דס"ל דה"פ, שא"צ לנענע שם במקום שהוליכו ג' נענועים, אלא

ומעלה ידו למעלה ועושה כן שלש פעמים ומורידה לצד מטה ועושה כן שלש פעמים סך הכל ל"ו פעמים.

ג. כ' הר"ן: שיש מן הראשונים שאמרו שבנענועו של לולב אינו צריך אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד וא"צ טירוף (כיסכוס). אבל אין זה נכון, וצריך טירוף הלולב ולכסכסו. כ"מ מהרמב"ם, כ"כ הרי"ף והרא"ש.

ד. אבל בעל העיטור כ' – ההולכה והבאה הוא הניענוע וא"צ לנענע שדרה ועליו.

ה. ב"י: חכמי ספרד מדקדקים, שמטה הלולב לצד מערב ולא מטה ראש הלולב לצד מערב ולא למטה כמו שאר צדדים, אלא מביאה אליו מהמזרח לצד חזהו. אבל דרך העולם – להטות ראש הלולב לכל רוח, ואף כשהוא מוריד הלולב מטה ראשו כלפי מטה.

ואבא מרי ז"ל היה אומר – שאין להטות ראשו כלפי מטה משום דהוי שלא כדרך גדילתו וכיון שנטלו שלא כדרך גדילתו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הנענוע"

א. ביכורי יעקב (לג): בדין זה דנענוע רבו השיטות של הראשונים והאחרונים. ומנהגנו כשיטת השו"ע – שיוליך לכל צד ג' פעמים ויביא ג"פ, ובעוד שמוליך ומביא יכסכס וינענע העלין.

אכן – הרוצה לצאת כל השיטות יעשה בדרך זה, שיעשה בתחילה הולכה גדולה, דהיינו שיוליך הלולב מכנגדו להלאה כל

אר"ח – תרנ"א

להפוך – משום חשש שהוא שלא כדרך גדילתו. וע"כ לא יהפכנו אלא ישפיל הלולב למטה אחר העלאה ג"פ.

"שלא להפך הלולב כשמנענעין למטה"

ביכורי יעקב (לה): אף בשאר רוחות לא אין להפוך הראש הלולב לצד שמנענע נגדו (שלא יהא ראש הלולב מכוון לצד → אלא זקוף ↑) אלא לעולם היה ראוי להיות ראש הלולב למעלה דרך גדילתו ולהוליד ולהביא שם. כ"ד האר"י.

"וכן נ"ל עיקר"

משנ"ב (מו): והט"ז כ' דיותר טוב שלא יהפכנו כון שיש בזה מחלוקת. וכ"כ דה"ח ח"א שכן הוא נכון.

מוליך ומביא ג"פ ועם ההולכה והובאה טורף הלולב. כ"כ משנ"ב.

ובת' רש"ל כ' – והמחמיר יעשה ג' הולכות וג' הובאות וגם ינענע שלשה כחות בהולכה ובהובאה ראשונה, והמוסיף נקרא הדיוט (משמע שבמקום שמוליך שם ינענע ג' כחות).

ודעת הב"ח – שדי כשטורף העלין בשעת הולכה וכן נוהגין.

ה'. **"הופכו למטה... ומחזיק אותם בידו"**

משנ"ב (מה): פי' הואיל שהנטילה שנטל אותם מתחילה בידו היה דרך גדילתו שוב אין מקפידין על נענועין שיהיה דרך גדילתו.

וסיים הרמ"א המדקדקין מחמירין שלא

סעיף י: כיון ההקפה

סעיף י: יקיף דרך ימין בנענועו: מזרח, דרום, מערב, צפון (על הסדר). [ת' מרי"ל].

ואח"כ יטה ראש הלולב לדרום ויעשה ג"כ ג"פ הולכה והבאה הכל כמו במזרח אבל א"צ להפוך פניו להצד שמנענע רק יטה ראש הלולב לצד שמנענע.

וכן לצד מערב יטה ראש הלולב על כתפו ומוליך ומביא ג"פ.

ואח"כ לצד צפון מוליך ומביא ג"פ ואח"כ למעלה ואח"כ למטה הכל מוליך ומביא ג"פ כמו במזרח.

ביכורי יעקב (לו): לפי המהרי"ל נשאר עומד במקומו ופניו למזרח בכל הנענועים, רק הפך ידיו כנגד הרוחות, ונגד מערב מרים את הלולב על כתפו מאחוריו. כ"ד

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"יקיף דרך ימין"

משנ"ב (מז): כ"כ דה"ח וח"א דכן הוא המנהג הפשוט במדינותינו. והטעם דהחכמים הזהירו אותנו תמיד שתמיד תקח את הדרך שהוא בימין שלך. ואין חילוק בין איטר לאינו איטר (מ"א).

משנ"ב (מז): סדר הנענועים לרוחות (לפי הסדר, כשיטת מרן) לפי מנהגינו:

יחזיר פניו למזרח ושדרו של לולב לצד פניו ויעשה ג' הולכות למזרח ושלשה הבאות.

אר"ח – תרנ"א

מ"א בשם מ"ק.

אכן ממ"ש בכתבים, דבכל הנענועים יביא סוף הלולב נגד החזה, לא משמע כן אלא דיהפוך פניו לכל רוח שמנענע (כ"ה מנהג ספרדים ע"פ האר"י). וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו ואנשי מקומו.

ובכתבים הזהיר ג"כ שלא ליגע בראש הלולב בכותל בשעת נענוע, וטעמו ע"פ נסתר. אכן גם מצד הדין יש להיזהר בזה,

דבכל יקטום ראשו או תחלק התיומה בנגעו בכותל.

(ראה בסוף הסעיף שיטת האר"י וכן מנהג הספרדים).¹¹⁷

"דרום"

ביכורי יעקב (לח): ובלבוש כ' – סדר אחר, דהיינו מזרח צפון מערב דרום. אכן כל האחרונים הסכימו עם סדר השו"ע.

סדר נענועים והכוונות לפי האר"י

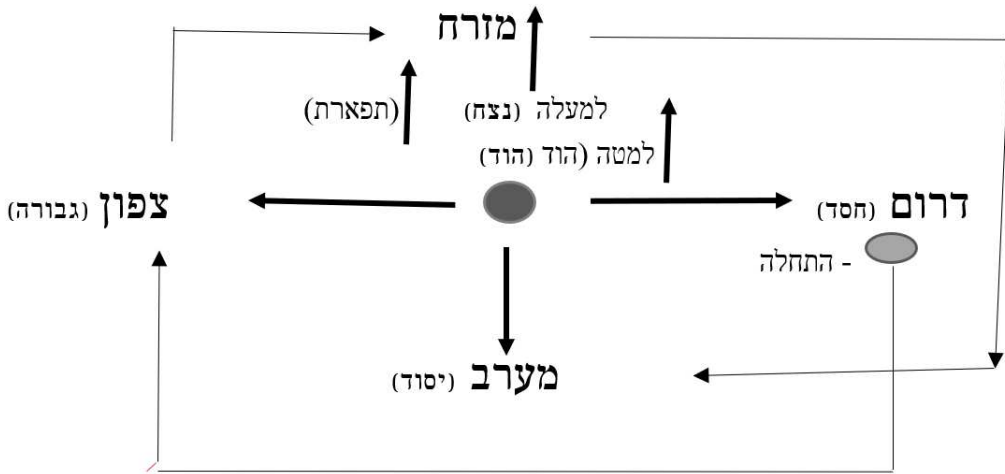
בהודו: מתחיל לנענע לצד דרום (שהוא החסד), פי' ששעומד ופניו לדרום. ואומר 'הודו'. ואומר שם השם בלא נייענוע. ואח"כ מפנה פניו לצד צפון (שהוא גבורה) ואומר 'כי', ואח"כ מפנה פניו לצד מזרח (תפארת) אומר 'טוב', ואח"כ למעלה (נצח) ואומר 'כי' ואח"כ למטה (הוד) ואומר 'לעולם'. ואח"כ מפנה פניו למערב (יסוד) ואומר 'חסדו'. כנ"ל באנא ה' הושיענא: אומר: א, נא, הו, שי, ע, נא. ראשית: בכל יום יכוון לספירה של אותו היום (יום א-חסד. ב-גבורה, ג-תפארת, ד-נצח, ה-הוד, ו-יסוד)

שנית: בכל נענוע יכוון לספירות (חסד גבורה תפארת נצח הוד) כבציוור.

לעשות הנענועים לפי סדר רוחות העולם ולא יתחילו לפי צד ימינם דווקא, ונכון שלפני תחילת הנענועים יסובבו עמידתם לצד מזרח העולם וכך צד דרום יהיה גם צד ימינם. ולאלו הנוהגים כשיטת המחבר יתחילו לנענע לפנייהם וסובב והולך לימין.

¹¹⁷ פסקי תשובות: טעם סדר הנענועים של האר"י ז"ל הוא משום שדרום מרמז לחסד, צפון לגבורה, מזרח – תפארת, מעלה – נצח, מטה – הוד, מערב – יסוד. ולפי"ז בתי כנסיות הנמצאים בדרומה או בצפונה או במזרחה של ירושלים שאינם מתפללים לצד מזרח, יקפידו

אר"ח - תרנ"א

סעיף י"א: לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו

סעיף י"א: * צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד.
 ב. (וכל הנענועים אינן מעכזין, וצאיזה דרך שנענע ילא צדיעצל).

רק הלולב ומיניו בלא אתרוג והבנתי פתרון חלומי, וחזר בו. כי כל המינים רומזים לשי"ת כדאיתא בויקרא רבה (שכל הד' מינים רומזים בו ית'): אתרוג זה הקדוש ברוך הוא הוד והדר לפניו. לולב זה הקדוש ברוך הוא שנאמר צדיק כתמר יפרח, והדס זה הקדוש ברוך הוא שנאמר והוא עומד בין ההדסים, וערבה זה הקדוש ברוך הוא שנאמר סולו לרוכב בערבות תראה. שכל המינים האלו רומזים בשם יתברך. ¹¹⁸

א. ה"ר מנחם מרקנט: צריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפרידה מן הבנין. וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יום טוב הראשון של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי (שמו הרב ר' יצחק) ראיתי בחלום שהיה כותב שם הוי"ה ומרחיק ה' אחרונה מן השלש אותיות הראשונות. ואמרתי לו מה זה עשית? והשיב כך נוהגים במקומינו, ואני מחיתי בו, ואשתומם על המראה ואין מבין. למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע

השם שלם, ולכתיחלה ישים לב שגם אצבעותיו לא יפרידו ביניהם. והמזלזל בזה עתיד ליתן את הדין, מ"מ אם לא חיברן יחד, יצא ידי חובה. ואין קפידא שהאתרוג יגע בדווקא

¹¹⁸ ילקוט יוסף: בשעת הנענועים יחבר הלולב עם האתרוג. וד' המינים שבלולב הם כנגד שמות השי"ת, ולכן כאשר נוטלן יחבר האתרוג והלולב היטב לבל יהא פירוד ביניהם, ויהא

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "צריך לחבר האתרוג"

משנ"ב (מח): אף דאינו עמהם באגודה עכ"פ צריך להיות מחובר עמו.¹¹⁹נטל לולב והאתרוג ביד אחת (ט"ז סקי"ד).
ב"י בשם א"ח בשם הר"ר שלמה – לא יצא.

ואין דברים אלו ברורים, שאף שנטלן ביד אחד שיצא. כ"פ ט"ז וא"ר.

ביכורי יעקב (לט): אגד האתרוג עם הלולב באגד א':

• דעת הט"ז – פסול, מדכתיב כפות ולא

וכפות.

• ולענ"ד לדין דא"צ אגד מדאורייתא, האגד דאתרוג אינו מזיק דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי.

ב. "ובאיזה לרך שנענע ילא זדיעבד"

מ"א (כב): ואף אם לא נענע כלל ג"כ יצא, דהנענועים אינם מעכבים, ומדאגביה לאתרוג נפק ביה (ומה מחדש בזה). מ"מ קמ"ל דטוב לחזור וליטלו ולנענע. מה שאין כן בזה. כ"כ משנ"ב. ופי' ביכורי יעקב – יש חילוק, דאם לא נענע כלל טוב לחזור לטלו ולנענע, אבל אם נענע בכל ענין א"צ לחזור ולנענע.

סעיף יב: ד' מינים מעכבים זה את זה

סעיף יב: א. ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך

על השאר.

ב. אבל נוטלן לזכר בעלמא (שלא תשתכח תורת לולב),^א (בין ביום א' בין בשאר ימים) [הרא"ש ורבינו ירוחם].

ד. ואם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד – יצא. הגה: וכלזל שיהיו כולם לפניו [רמב"ם].

ה. ויטול הלולב תחילה ויצרך על הלולב ודעתו גם על האחרים [הרא"ש ור"ן הרשב"א].

א. ואם סח ביניהם, לריך לצרך על כל אחד בפני עצמו [הגהות מיימוני].

חיים בשם יפה ללב).
אך בשם הגה"ק מוהר"ש מבעלזא – מנהג העולם שאין מקפידים בכך, ואדרבה יש הידור בכך שההדסים והערבות יהיו נוגעים באתרוג (שהרי אף בשם ה' יש רוח בין כל אות ולא מחוברים ממש).

בלולב, אלא די שיגע בהדסים או בערבות שבלולב (חזון עובדיה).

¹¹⁹ פסקי תשובות: ויש הכותבים שיש לחבר את האתרוג אל גוף הלולב ולא יהיה במקום החיבור הפסק ע"י ההדסים והערבות (אורחות

או"ח – תרנ"א

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מנחות (כו.): תנן ארבעת מינין שבלולב מעכבין זה את זה. טעמו: 'ולקחתם' לקיחה תמה. ופרש"י – לקיחה תמה – ארבעה כאחד. כ"פ הרי"ף והרא"ש.

ב. כ' הרא"ש בשם הראב"ד: כשם שאמרנו ביבשים שנוטלין אותם לזכרון בעלמא כדי שלא תשתכח תורת לולב הכי נמי במקום שיש לו רק לולב מצווה ליטול את הלולב לבדו בלא אתרוג לזכרון בעלמא כדי שלא תשתכח תורת לולב.

ב"י: ה"מ לשיטת הראב"ד שסובר שאין מברכין על לולב יבש אפילו בשעת הדחק אלא שנוטלין אותן בידים כדי שלא תשתכח מהם תורת לולב. אבל לשיטת הרא"ש דבשעת הדחק מברכין עליו, אם כן אין ראיה לומר דכשחסר מין אחד יטול שאר המינים מפני כך השמיט הטור דין זה.

מהר"י קולון: כ' בעל ההשלמה – שאם אין לו אחד מהמינים יביא השאר ויברך עליו. ותמה עליו, ודעתו שלא יברך אבל יטלם כדי שלא תשתכח תורת לולב.

ג. כ' בהגהות אשירי: ארבעה מינין מעכבין זה את זה – דווקא ביום טוב ראשון אבל ביום טוב שני אין מעכבין, ואפילו אין לו אתרוג יטול שאר מינים ויברך. כ"כ המרדכי בשם רבינו תם מאורליינ"ש. לאפוקי ראבי"ה שחולק.

ד. ב"י: ואין דעת הפוסקים כן – שהרי סתמו דבריהם ולא חילקו בדבר זה בין יום טוב שני לראשון. כ"כ מהרי"ל בשם הרא"ש.

ד. שם: אמר רב חנן בר רבא לא שנו אלא שאין לו (ארבעת המינים) אבל יש לו אין מעכבין.

אין מעכבין:

• **✓ הרי"ף** – אף דנוטל כל חד וחד לחודיה נפיק ידי חובתיה, דקי"ל לולב אין צריך אגד כ"כ הרא"ש בשם בה"ג.

כ' הרא"ש: מייר שמונחין כל ארבעתן לפניו שמברך ונוטלן זה אחר זה. ומסתבר שמגביה הלולב תחלה שמזכירין אותו בברכה. כ"פ הרמב"ם, הר"ן, כ"מ מרש"י.

• והרמב"ן – יש להקל אף שלא היו ברשותו ביחד כל שנטל כולם יצא (וא"צ שיהיו מונחים לפניו). מ"מ אין בריך אלא אם כן ברור שיביאו לפניו.

• ולפי ר"ת – כיון שהם מצווה אחת לא מסתבר שיועיל בזה אחר זה (אלא צריך לתפוס כולם כאחד).

ה. כשנוטל כ"א לבדו

או"ח בשם הראב"ד – מברך על כ"א לבדו, מאחר שאינם אגודים יחד.

✓ אבל לפי הרמב"ם – מברך על הלולב לבדו ופוסק השאר. כ"פ הרא"ש, הר"ן והרשב"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מעכבין זה את זה"

משנ"ב (ג): דבעינן לקיחה תמה וכולן מצווה אחת הן, ולא יברך על השאר. אפילו אם יודע בבירור שלבסוף יבואו לידו כולן כיון שאין מצוים לפניו בשעת ברכה לא יברך.

אר"ח – תרנ"א

וקמ"ל יותר רבותא דאפילו אם הלקיחה לא היה בבת אחת רק בזה אחר זה ג"כ יצא.

"כולס לפניו"

ביכורי יעקב (מב): כולם לפניו – טעמו: שלא יצטרך להפסיק ביניהם (מ"א), משום הפסק ברכה. והפמ"ג כ' – שבב"י משמע דהטעם שמא לא ימצא המין החסר כשאינן לפניו, והוי ברכה לבטלה.

נפק"מ בין הטעמים: כשיודע בודאי שיש לו בבית אחר. דלדעת פמ"ג – מותר לברך, אבל לטעם המ"א – גם בזה אסור.

ד. "ויטול הלולב תחלה ויברך"

משנ"ב (נד): דכיון שמזכירין אותו בברכה צריך שיהא סמוך לברכה (הגר"א).

ודעתו גם על האחרים – ובזה פוטר את כולן אף על פי שנוטל כ"א לבד (הגר"א).

י. "ואס סח" (הגמ"י)

מ"א (כה): פירוש ששח בין מין למין שחוזר ומברך (רבי' שמחה).

ור' שמחה לשיטתו שפסק בשופר שאם סח חוזר ומברך, אבל לדידן קי"ל (בסי' תקצ"ב) דאינו מברך משום דחדא מצווה היא, א"כ גם כאן אינו חוזר ומברך דהא חדא מצווה. ואפשר (לתרץ שיטת הרמ"א) דכיון שהראב"ד ס"ל דאפי' לא סח מברך על כל אחד בפ"ע לכן פסק רמ"א לברך עכ"פ אם סח בנתיים.

כ' בא"ח – מעשה בהר"מ שנטל לולב ובירך, ואח"כ ראה שלא היה בו ערבה וחזר ונטל הכל עם הערבה ובירך על

ב. "נוטלן לזכר בעלמא"

ט"ז (טו): נראה לי דאינו צריך לנענע כיון דאינו אלא לזכר בעלמא. והרש"ל בתשו' הורה שהש"ץ ינענע כדינו בשעת הלל ולא בשעת הברכה. כ"כ בת' מהרי"ל דינענע כדרכו בשעת הלל בלא ברכה כל הימים (אבל אחרים לא יטלו דחיישינן שיבא ליטול ג"כ בשנה אחרת ולברך). כ"כ מ"א.

ובא"ר כ' – שאף אחרים יטלו, דהא יש פוסקים בב"י דס"ל דכל א' יברך גם בחסר מין. ואף דלא קיי"ל כוותייהו, מ"מ אין לעשות גזירה מזה. כ"כ פמ"ג – דגם הקהל יטלו בלא ברכה. ואדרבה אם לא יטלו כלל רק הש"ץ יוכל לצאת מכשול לשנה הבאה דיסמכו על הש"ץ ולא יקחו כלל (משנ"ב).

כ' ביה"ל: נוטלן לזכר בעלמא – וצריך ליזהר שלא יכוין לשם מצווה דיש בזה משום בל תגרע, כמ"ש הט"ז (סקי"ז), כן הוא מפורש בהדיא בספרי פרשת ראה.

כ' הט"ז – דאפילו בעת שהוא נוטל הלולב אחר שכבר קיים המצווה ורק משום חיבוב מצווה בעלמא, יזהר ליקח דווקא כל הד' מינים שלא לגרוע ממנו ולא להוסיף עליו כדי שלא יעבור על בל תוסיף ובל תגרע. כבר השיגו עליו כל האחרונים [הא"ר והחמד משה, והנהר שלום ומט"י] ודעתם כיון שכבר קיים המצווה אין שייך בזה בל תוסיף ובל תגרע.

ד. "ונטלם אחד אחד יצא"

משנ"ב (נב): דאגד שאנו עושין בלולב הוא רק למצווה בעלמא ולא לעיכובא,

אר"ח – תרנ"א

ולכן נ"ל דהא"ח וראב"ד לשיטתם אזלי דס"ל דצריך לברך על כל א' בפ"ע, אבל לדידן א"צ לברך אלא אם כן סח בנתיים. ולכן השמיטו בשו"ע.

וביה"ל תירץ – לקיחה תמה עכ"פ בעינן, שיהיו בזה אחר זה בלא הפסק בינתיים דאל"ה ס"ל דזה בודאי לא מקרי לקיחה תמה.

"אם סח כריך לצורך"

ביכורי יעקב (מג): ובברכ"י כ' שמהרמב"ן שמשמע שלא יברך, וכ"כ בפ"י הריטב"א. ולכן נראה לו שלא יברך דספק ברכות להקל.

"על כל אחד צפ"ע"

משנ"ב (נו): דהיינו על הדס על נטילת עץ עבות ועל ערבה על נטילת ערבה וכן על אתרוג. ומ"מ טוב שאח"כ ג"כ יחזור ויקחם כולם ביחד (א"ר).

נטילת ערבה, ושהיינו משום ערבה. ונהי שא"צ ליטול אלא הערבה בלבד מ"מ מצווה מן המובחר ליטול הד' מינים בבת א'. וכ"כ הראב"ד והובא בב"י. כ"כ הט"ז.

כ"כ משנ"ב (נו) – דווקא שהיה לו ההדס או הערבה בביתו באופן שא"צ להפסיק בינתיים כדי ליקח אותם.

אבל אם לא היה לו בביתו ערבה אחרת בשעה שבירך ואח"כ הביאו לו צריך לברך על ארבעתם יחד פעם שני על נטילת לולב, כיון שלא היו מצויין אז אצלו בבית לא יצא גם על הלולב, ואם היה זה ביום א' צריך לברך גם שהיינו פעם שנית (דרך חיים וא"ר).

עוד כ' במ"א (שם): וצ"ע, דבסי' תרע"ב כ' בשם א"ח אם לא הדליק בליל ד' אלא ג' נרות יחזור וידליק א' ולא יברך, כי הברכה שעשה בתחלה על חיוב כל הנרות עשה, א"כ גם כאן א"צ לברך שנית?

סעיף יג: חסר מין אחד לא יביא מין אחר

סעיף יג: אם חסר לו אחד מהמינים, לא יקח מין אחר במקומו.

גמ' (לא:): ול"א דלא תשתכח תורת אתרוג, דזימנין דנפיק חורבא. כ' הרא"ש – מה שאין כן כשחסר מין א' ולוקח ג' מינים ליכא למטעי שהכל יודעים שצריך ד' מינים. כ"כ מ"א.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

סוכה (לא:): ארבעה מינים שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן. לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר.

סעיף יד: לא יוסף מין אחר על ד' המינים

סעיף יד: לא יוסף מין אחר על ארבעת המינים, משום בל תוסיף.

אר"ח – תרנ"א

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: ארבעת מינין שבלולב, כשם שאין פוחתין מהן – כך אין מוסיפין עליהן. כ"פ הטור: ולא יוסיף על ד' המינים מין אחר אפ' לא אגדו, כל שאוחזו בידו לשם מצוות לולב עובר על כל תוסף. והב"י כ' – שעובר אף שלוקח סתם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"משום כל תוסף"

מ"א (כז): בטור כתוב דווקא אם נטלו לשם מצווה. והרב"י ס"ל שעובר אף בלא כוונה. ולכן סתם פה בשו"ע לומר דאפי' לא נטלו לשם מצווה עובר. ולא ראה הב"י מ"ש רי"ו דהנפק"מ אליבא דמ"ד מצוות א"צ כוונה, אבל לדידן דצריכים כוונה אינו עובר עד שיכוין. ודעת המ"מ והר"ן – דאין עובר משום כל

תוסף משום דהאי לחודיא קאי והאי לחודיא קאי, אלא דלכתחילה לא יעשה כן דנראה כמוסיף.

ביכורי יעקב (מה): בטור כתב ג"כ ולא יפחות מהן. והקשה עליו בב"י, כיון שכבר כ' מינים מעכבים זא"ז למה צריך שוב לכתוב שלא יפחות? ומטעם זה השמיט ג"כ בשו"ע.

י"ל דהטור קמ"ל אפי' כשאין לו ד' מינים, ונוטל ג' מינים לבד לזכר בעלמא, לא יכוון לשם מצווה דא"כ עובר על כל תגרע.

כ' באה"ט (כד): הצובע את הלולב בצבע ירוק כדי שיהא נראה לח אין בו משום כל תוסף (שבות יעקב). לאפוקי הא"ר – שמפקפק בזה.

כ' המרדכי: הנוטל לולב כמה פעמים ביום, אינו בכלל כל תוסף.

סעיף טו: להוסיף כמה מאותו המין

סעיף טו: א. לא יטול יותר מלולב אחד ואתרוג אחד. אבל בערבה והדס מוסיף

בה כל מה שירצה.

ב. ויש מי שפוסל להניח הדס שוטף בלולב, נוסף על השלשה בדין עבות, ויש מתירין.

ג. והמדקדקים אינם מוסיפים על שתי ערבות ושלושה הדסים עבות.

מהם אבל להוסיף יכול ואין כאן משום כל תוסף (אפ' באתרוג ולולב). וכ"ד הראב"ד.

• אבל הרמב"ם – בהדס רשאי להוסיף אבל שאר מינים שהוסיף פסל. מ"מ חזר בו בתשובה – והכשיר אף בערבה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (לד): רבי ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד.

• כ' הרא"ש: וכל הני שיעורי שלא לפחות

"כדי לחנכו במצות"

ביה"ל: ופשוט דצריך שיהיו ד' מינים כשרין כמו בגדול.

חיוב נשים בנטילת לולב

(ביכורי יעקב ה)

ר"ה (כ.ט.): נשים ועבדים פטורים (משופר) מטעם מצות עשה שהזמ"ג, וחציו עבד וחציו בן חורין חייב. וממנו דן הרמב"ם לענין סוכה (הביאו השו"ע לעיל תר"מ). ופשוט שה"ה לענין לולב.

ומ"מ נשים שלנו נוהגין לטול לולב ומברכים עליו, ויש להם רשות לזה כיון

שמכניסין עצמם בחיוב, וכמו שכתב שם הג"א בשם ר"ת. כ"כ התוס', ט"ז מ"א. אכן פשוט שאינה רשאית לברך אלא כשמקיימת המצווה כתקונה כמו שכשרה באיש, דאל"כ הוי ברכה לבטלה.

וילקוט יוסף פסק – שאישה פטורה מלולב כיון שהוא מצוות עשה שהזמן גרמא, ואם נוטלת אסור לה לברך. לכן אם יודע שהאישה מברכת לא יתן לה לולבו. ואף ברכת שהחיינו על הלולב לא תברך (יביע אומר ד, ג).

ולכן ספרדי ששומע אישה שמברכת על מצוות עשה שהזמן גרמא לא יענה אמן.

או"ז תרנ"ז: דיני לולב ביום טוב ראשון, ובו ט' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 308..... סעיף א: מצוות לולב חוץ למקדש.
 309..... סעיף ב: ליטול ארבע המינים בשבת.
 311..... סעיף ג: ביו"ט ראשון לא יוצא בלולבו של חברו.
 313..... סעיף ד: נתנו ע"מ להחזיר.
 316..... סעיף ה: דין נתן לחברו סתם, העביר המקבל לחבריו.
 318..... סעיף ו: לא יתנו לקטן ביו"ט ראשון.
 320..... סעיף ז: שותפים בלולב ואתרוג.
 321..... סעיף זז: האחים שקנו אתרוגים.
 322..... סעיף ט: קהל שקונים אתרוג בשותפות.

סעיף א: מצוות לולב חוץ למקדש

סעיף א: מן התורה אין מצות לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון, וחכמים תקנו

שיהא ניטל בכל מקום כל שבעה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סוכה (מא.): בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש.

ופרש"י: במקדש שבעה כדדרשינן בתורת כהנים (אמר פט"ז ט) "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים", ולא בגבולין שבעת ימים. כ"כ הט"ז.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ירושלים בימנו האם דינו כמקדש

▪ **לפי רש"י** (סוכה דף מא. ד"ה במדינה) – אין דינו כירושלים.

▪ **אכן הרמב"ם** (בפני המשניות שם) כ' – שיש לו דין מקדש.¹³⁰

ילקוט יוסף: הדרים בעיר העתיקה בירושלים:

כ' ביכורי יעקב – שצריכים להיזהר גם בזמן הזה, בכל שבעת הימים, בדין שאול או חסר.

אולם בשו"ת כפי אהרן – כ' שא"צ להיזהר אלא ביו"ט ראשון. וכ"ה בחזון עובדיה.

סעיף ב: ליטול ארבע המינים בשבת

סעיף ב: א. ביום שבת אינו נוטל, אפי' אם הוא יום ראשון.

ב. הגה: ואסור לטלטל הלולב בצצת (וה"ה הערבות וההדסים – משנ"ב), להוי כלאזן [ר"ן והמגיד וכל בו].

ג. אצל האתרוג מותר לטלטול, לראוי להריח בו. ואסור ליתנו על הצגד, אפי' זי"ט, דמוליד כיחא [מהרי"ל].

דחי שבת. ושאר כל הימים. שחל בהם שבת לולב לא דוחה שבת.

ובגמ': אמאי טלטול בעלמא הוא ולידחי שבת? אמר רבה גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. אי הכי יום ראשון

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. סוכה (מב:): יום טוב ראשון של חג שחל להיות בשבת לולב שבעה ושאר כל הימים ששה.

ופרש"י: לולב שבעה – דיום טוב ראשון

יתכן שיקיים מצוות עשה דאורייתא גם בשאר הימים. כ"פ ילקוט יוסף – וינענע שם בלא ברכה.

¹³⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: וה"מ לירושלים שבין החומות, ואם יטול הלולב קרוב לכותל המערבי

אר"ח – תרנ"ה

לגופן ומקומן אם לא יחדום לכך וצ"ע.

"אצל אתרוג מותר בטלטול"

פסקי תשובות: ויש הכותבים (הגרש"ז אויערבך זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל) שבזמננו שאין נוהגים להריח אתרוג ואין הוא עומד לכך ואדם מקפיד עליו, יש לו דין מוקצה מחמת חסרון כיס.

ג. **"האתרוג מותר... לראוי להריח בו"**

ט"ז (ד): והא כ' בסימן תרנ"ג שכ' דיש למנוע מלהריח בו, שם עיקר האיסור שם מטעם דאינו יודע איזה ברכה לברך, וממילא אם יש לפניו מידי אחרינא שראוי לברך עליו ברכת הריח או יברך על אותו דבר ויוכל אחר כך להריח גם בזה ולכן אינו מוקצה. כ"ד משנ"ב.

וביכורי יעקב (ג): כ' – דהמ"א (סק"א) פי', דבשבת לכו"ע מברך על אתרוג לבד, ולשיטתיה אזיל (דעכ"פ עתה לאו למצווה עביד, ועוד ג"ל דדווקא כשמריח בו בשעת נטילתו לצאת בו אז י"א דאינו מברך, אבל אם נוטלו באמצע היום להריח בו לכ"ע מברך). אכן יש להחמיר כדעת הט"ז (כמ"ש שם), וא"כ לא יטלטל אתרוג בשבת אם אין לו פרי אחר שיכול לברך עליו ברכת הריח, כדי שלא יהא ספק ברכה.

"ואסור ליתנו על הבגד"

משנ"ב (ו): אבל מותר ליתנו על הבגד או מוכין שהיה מונח בו מעיו"ט שכבר קלט הריח (מ"א).

"דמוליד"

משנ"ב (ז): מוליד ריחא בבגד והוי כתיקון מנא.

נמי? ראשון דאיתיה מן התורה בגבולין לא גזרו ביה רבנן הנך דליתנהו מן התורה בגבולין גזרו בהו רבנן. אי הכי האידנא נמי? אנן לא ידעינן בקביעא דירחא אינהו דידעי בקביעא דירחא לידחוו? ✓ אין הכי נמי (שבת דוחה אף יו"ט ראשון).

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

ב. **"דהוי כלאזן"**

לטלטל לצורך גופו או מקומו

משנ"ב (ד): ואפילו לצורך גופו ומקומו אסור, ולא דמי לשופר (בתקפ"ח) דשרינן לטלטלו לצורך גופו ומקומו דשאני התם דהוי כלי וראוי לאיזה דבר כלשאוב בו מים, מה שאין כן הכא דעץ בעלמא הוא (מאמר מרדכי ובגדי ישע וחמד משה ותוספת שבת) ודלא כהט"ז בסמוך. כ"פ ילקוט יוסף.

והט"ז (ג) כ': שלצורך גופו ומקומו שרי (כמ"ש הרמ"א תקפ"ח לעניין טלטול השופר בשבת לצורך גופו ומקומו).

[**סיכום: לטלטל לולב בשבת לצורך גופו או מקומו:**

הט"ז – מתיר, כ"כ א"ר.

אבל המאמר – מלשון 'כאבן' משמע שאף לצורך גופו או מקומו אסור, ול"ד לשופר שהוא כלי. כ"כ פמ"ג, נה"ש, בגדי שיע, ב"מ, מ חצית השקל, מ"א ומשנ"ב.]

והפמ"ג הקשה עליו: ולא הבנתי, דשופר בשבת לא הוקצה למצווה, משא"כ לולב בשבת תוך ז'. ואפשר אפילו בשבת יום טוב ראשון הוקצה לכל ז' דאסור גופו ומקומו, שדווקא כלי שמלאכתו לאיסור התירו למקומו, משא"כ אבנים אסור אף

אר"ח – תרנ"ח

מכוין (שלפי מהרש"ל ל"א פסיק רשיה באיסור דרבנן כאינו מתכוון – מחצית השקל). ובשעת הדחק שאין לו מקום משומר להניח האתרוג שמה אפשר דיש לסמוך אמקילין.

ומשמע דאפילו אינו מכוין לזה ג"כ אסור מפני שאי אפשר שלא יקלוט והוי פסיק רישא (מ"א וא"ר כמהרי"ל). ויש מקילין בזה (ט"ז בשם מהרש"ל, ונזירות שמשון ומאמר מרדכי והגר"ז) היכי דאינו

סעיף ג: ביו"ט ראשון לא יוצא בלולבו של חברו

סעיף ג: א. אין אדם יוצא ידי חובתו ביום ראשון. בלולב של חברו שהשאלו,

דבעינן 'לכם', משלכם.

ב. ואפילו אמר לו: יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחלה – לא יצא, דהוי כמו שאול (דאין זה לשון מתנה כיון שפירש שהוא רק לזמן – משנ"ב).

ג. ואם נתנו לו במתנה, מותר [שם].

למה לי למימר והחזירו? מילתא אגב אורחיה קא משמע לן מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. וכדאיתא (ב"ב קלז:), קידושין ו: דאמר רבא הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירנה לי נטלו ויצא בו, החזירו יצא לא החזירו לא יצא.

ב. כ. הרא"ש: וכן היתה מתנת רבן גמליאל, ולהכי תנא והחזירו לרבן גמליאל, דאם לא החזירוהו לו לא יצאו, אף על פי שכל אחד לא החזירו לרבן גמליאל כן היתה המתנה שכל אחד יתנהו לחבירו ויחזירוהו לבסוף וצריך שיתנהו לו במתנה גמורה על מנת שיחזיר, ואחר שיצא בו צריך לחזור וליתנו לו במתנה בשעת חזרה.

✓ **אבל אם אמר לו יהא שלך עד שתצא בו** ואחר כך יהא שלי כבתחלה לא יצא בו, דהוי כמו שאול. (שהרי לקמן מו: – לא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מגילה (מא:): יום טוב הראשון של חג אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו. ובגמ' – מנא הני מילי? דתנו רבנן 'וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' (ויקרא כג מ) משלכם להוציא את השאול ואת הגזול, מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו אלא אם כן נתנו לו במתנה.

ומעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהיו באים בספינה ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד שלקחו באלף זוז. נטלו רבן גמליאל ויצא בו ונתנו לרבי יהושע במתנה, נטלו רבי יהושע ויצא בו ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה, נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו ונתנו לרבי עקיבא במתנה, נטלו רבי עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל.

אר"ח – תרנ"ח

לחזור וליטול.

והאר"ח כ': דאפילו לא זילא בי' מלתא למכרו מ"מ יצא אותו שנתנה לו האשה, דמסתמא אין הבעל מקפיד בזה, ומכ"ש כשהיא נושאת ונותנת תוך הבית, וכ"כ הפמ"ג.

"ביום ראשון"

ביכורי יעקב (ה): כ' ברכ"י בשם הרב מחנה אפרים – לדעת הרמב"ם וסייעתו דסברי דאף דקני מדרבנן (משיכה) לא מהני לצאת י"ח דאורייתא.

אלו שקונים (במשיכה) אתרוג למצווה ופרעי לאחר החג לא יאות עבדי, דכל כמה דלא יהיב דמי לא קנאו אלא מדרבנן, ואנן בעינן לכם דאורייתא. כ"כ ברכ"י ושע"ת.¹³¹

הוסיף שה"צ (יג) – ישנם אנשים המקפידים על לולב אתרוג והדסים של עצמם, מ"מ בערבות אינם מקפידים להכין מבעוד יום, אלא למחר בבוקר כשבאים לבית המדרש מבקשים מן השמש שיתן להם ערבות, ובאמת בכל הד' מינים צריך ליהזר לקיים בהם לשלמות.¹³²

¹³² ילקוט יוסף: אף שזו מידת חסידות, מ"מ

לכתחילה נכון שיפרע קודם החג. אבל המקבל מתנה מחברו קנה במשיכה לבד, וא"צ להביא לרשותו, ויוצא בו י"ח מהתורה. על פי המקובלים אין ראוי לברך על האתרוג שלוקחו בחינם, דהקל"י יונקות מאותן מצוות הבאות לאדם בחנם.

והוסיף פסקי תשובות – אף למי שיכול להשיג ערבות מן ההפקר, נכון שלא יקחם אלא יקנה ערבות כדי שיוציא עליהם מעות.

ליקני אינש לולבא לינוקא, דינוקא מיקני קני אקנויי לא מקני. ואם אינו צריך להחזיר לו במתנה, ליקניה ליה עד שיצא בו ויחזור לו ממילא, אלא וודאי צריך לחזור וליתנו לו במתנה וקטן לאו בר אקנויי הוא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין אדם יוצא"

משנ"ב (ח): כ' המ"א – ואם אין האיש בביתו ונתנה האשה הלולב לאחד מאוהביו או קרוביו במתנה – לא יצא, דשמא לא ניחא ליה כ"א במכירה (דווקא אם דרכה למכור בלא רשות בעלה – נהר שלים), אם לא שהוא אדם חשוב דזילא ביה מלתא למכרו שרי דאז אמדינן דעתה דניחא ליה, והביכורי יעקב הקשה – הרי קי"ל דניחא ליה לאינש לקיים מצווה בממוניה? ומ"מ לא מהני סברא זו רק לענין שאר הימים דהוי כאלו שאלו בעצמו ולא לענין יום הראשון דבעינן לכם. ומאי מהני מה דנאמר דניחא ליה הלא מ"מ אינו שלו ממש.

וע"כ אפילו שמע בעלה אח"כ ונתרצה לא מהני, דבעת הלקיחה לא היה שלו וצריך

¹³¹ פסקי תשובות: ואם שילם פרוטה כמקדמה

והשאר זקף במלוה מועיל לכו"ע שיהיה 'לכם' (אור שמח).

ואם משלם בש"ק שפרעונו מאוחר יש להסתפק אם יועיל כקנין מן התורה לענין זה (שו"ת קנין תורה). ובש"ק שפרעונו עוד לפני החג פשוט שמועיל (כשרות ד' מינים).

מ"מ כבר האריכו הפוסקים לישוב מנהג ההמונים שאין מקפידים על תשלום לד' מינים במזומן (אסיפת הפוסקים ובשד"ח).

אר"ח – תרנ"ה

שלו שיוכל לקדש בו. א"כ ה"ה באתרוג אם השאילו לצאת בו הו"ל כאלו נתנו לו במתנה (ע"מ להחזיר) כדי שיצא בו, ויצא. וכ"כ ב"ש (באהע"ז שם).

אבל הט"ז (לעיל בסימן י"ד) ובשו"ת בית יעקב – פסקו דלא יצא, דבעינן שיאמר בפירוש לשם מתנה ולא לשם שאלה. וכ"כ הר"ר מנוח – דמאחר דלולב שאול פסול ביום ראשון אין ראוי לומר השאילני לולבך דהא בתורת שאלה נטלו ואין יוצא בו. אלא צ"ל תן לי לולבך. וע"כ צריך לחזור וליטול ובלי ברכה.

בית עובד: לא יתן לולבו לאישה נשואה ביו"ט ראשון במתנה ע"מ להחזיר (שהאישה קונה והבעל זוכה בה) אלא בתנאי שאין לבעלה רשות בה. ואם היה בנוכחות בעלה שרי שהבעל מקנה לו הלולב חזרה.

שע"ת (ה): בהגהת בנו מהר"י גאון כ' דלפמ"ש הרמב"ן (הביאו בשע"ת ב"ח) דאף מתנת מטלטלין אינה נקנית אלא בחליפין או בחצר או באגב. אם כן גם במתנה יש לחוש כל שלא הביאו לרשותו.

וכ' במ"א (סימן ש"ו): הא דנותנין האתרוג במתנה ביום טוב (אף שאסור לתת מתנה ביו"ט), משום דאינה מתנה גמורה אלא ע"מ להחזיר לאחר שיצא בו, וגם דלצורך מצווה מותר.

כ' ברכ"י: מוצל מאש נסתפק מי שאמר בלשון הודאה 'לולב זה של ראובן' האם ראובן יצא י"ח, ול"נ דלא יצא.

"בלולב של חברו שהשאילו"

משנ"ב (ט): המ"א הוכיח מהא דשואל כלי מחבירו לקדש בו אשה דאמרינן שהיא מקודשת [באהע"ז כ"ח-י"ט], משום דאמרינן מסתמא נתן לו במתנה ע"מ להחזיר שיהיה

סעיף ד: נתנו ע"מ להחזיר

סעיף ד: נתנו לו על מנת להחזירו, הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו, שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, ואם לא החזירו – לא יצא (וה"ה כשנפסל בידו והחזירו דלא יצא – משנ"ב).

ב: אפילו נתן לו את דמיו (לא יצא), ואפילו נאנס מידו. וכן אם החזירו לאחר זמן מצותו, לא יצא.

ג: הגה: ומותר לתת לו אתרוג במתנה על מנת שלא יקדישנה, ללא גרע ממתנה על מנת להחזיר (שתחזירהו לי. דאז ג"כ אינו יכול להקדישו – מ"א). [ר"ן].

אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו. ובגמ' – מנא הני מילי? דתנו רבנן ולקחתם לכם משלכם להוציא את השאול

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א: סוכה (מא:): יום טוב הראשון של חג

אר"ח – תרנ"ח

קיים עדיין תנאו, דכל האומר על מנת כאומר מעכשו דמי וקני, אם לא שיעבור התנאי, דאז בטלה המתנה למפרע – שה"צ).¹³³

"ואם לא החזירו"

עולת שבת: ראובן קנה אתרוג גדול ויפה להידור מצווה בדמים יקרים ובא שמעון ואבדו או פסלו, אינו חייב לשלם לו אלא אתרוג קטן שיוצא ידי חובתו. ומיהו מה ששווה האתרוג הגדול יותר מן הקטן לאחר החג, חייב לשלם לו (הר"ם מינץ). ומי שלא היה לו לולב עד יום השביעי יאמר שהחיינו ביום השביעי (כנסת הגדולה, והגהות טור).

ב. "אפילו נתן לו את דמיו"

ביה"ל: כיון שצריך לו לצאת ידי חובה בודאי הקפיד על הלולב גופיה. ולפ"ז אם יש לו עוד לולב לצאת בו מסתברא דמהני נתינת דמים עכ"פ היכי דאין החפץ בעולם. וכן במחזיר לו לולב אחר כשר ומהודר דמהני. טעמו –

(א). דשוב ליכא אומדנא אף דאפשר לומר דרוצה אדם בשלו.
(ב). ובלא"ה יש פוסקים דבנשרף או נאבד וכדומה דנותן דמיו ויוצא (כל בו).
(ג). ועוד שדעת רבינו ישעיה – דבנאנס פטור לגמרי ויוצא בו, שלא כיון בעל מנת

ואת הגזול, מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו אלא אם כן נתנו לו במתנה.

כ"ה כי הא (ב"ב קלו:), קידושין ו: דאמר רבא הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא.

כ"ו הרא"ש בשם בעל העיטור: מסתברא אף על גב דחזרת דמים הוא חזרה בגזול, אבל אתרוג כי אמר החזירהו לי, דווקא אתרוג קאמר לצאת בו ידי חובתו ואם לא החזירו לא יצא.

טור – ואפי' נאנס מידו בענין שאינו יכול להחזירו ורוצה להחזיר לו דמיו לא יצא. כ"כ הרא"ש.

כ"ז הרא"ש: מסתבר שצריך להחזיר לו בזמן שיוכל עדיין לצאת בו, שאל"כ לא יצא. כ"כ הר"ן, ריטב"א, ב"י בשם העיטור, לבוש ומשנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שמה מתנה"

ביאר משנ"ב (יב): דכשאמר חפץ זה נתון לך נפקע כל כחו ממנו, ומה שאמר ע"מ שתחזיר לי הוא רק תנאי כשאר תנאים שאדם יכול להתנות במכירתו ובמתנתו (ויוצא בו ידי חובתו אף על פי שלא

¹³³ פסקי תשובות: י"א (ס' כפות תמרים)

המקפידים כשמקבלים ביום טוב ראשון הלולב מחבריהם להגביהו ג' טפחים או לכל הפחות טפח לשם קנין ואח"כ מניחים אותו על השולחן, ושוב חוזרים ונוטלים אותו לשם מצות

'ולקחתם לכם'.

אך מנהג העולם לא להקפיד על כל זה ויש להם על מי לסמוך (אשל אברהם בוטשאטש). כ"פ ילקוט יוסף – שקנייתו מחבירו על ידי משיכה ויציאיתו ידי חובה, נעשים בבת אחת.

אר"ח – תרנ"ח

להחזיר אלא כשהחפץ בעין (הובא ברא"ש). ואף דהמחבר לא סמך עלייהו, ומשמע מניה דאפילו דמים לא מהני ואפילו באונס, מ"מ במחזיר לו לולב אחר כשר ומהודר אפשר דכו"ע מודי.

"ואפילו נאנס מידו"

משנ"ב (טו): ואף על גב דלדעת המחבר (בחו"מ סימן רמ"א) במתנה ע"מ להחזיר ונאנס פטור מתשלומין, היינו משום דאין עליו דין שומר שהרי בתורת מתנה באה לידו, אבל עכ"פ התנאי לא נתקיים ואינו אלא כפקדון בידו ולהכי לא יצא.

סיכום: האם החזרת דמים מועיל כשנאנס

בידו

משמע מרוב הפוסקים – שגם בנאנס לא מהני חזרת דמים.

בח"א שמסתפק אם אמר הריני כאלו התקבלתי האם מהני, מיהו ובספר מאירי כת"י דעתו בהדיא – דיכול הנותן למחול תנאו ולאמר הריני כאלו התקבלתי ויצא זה ידי חובה אף על גב שלא החזיר.

ד "וכן אם החזירו לאחר זמן מצותו"

מ"א (ד): ודווקא כשאמר ע"מ שתחזירהו לי, אבל אמר סתם ע"מ שתחזירהו אפי' החזיר לאחר זמן מצותו יצא (ד"מ סי' רמ"א ס"ו). כ"כ משנ"ב – כן הוא בחו"מ סימן רמ"א ס"ו בהג"ה שם בשם הרשב"א.

ביה"ל – ומ"מ למעשה צ"ע דכמה אחרונים מפקפקין על סברא זו (בקרוב נתנאל בסוגיא זו וכן בבכורי יעקב) ודעתם דבעל העיטור שסובר דאפילו בסתמא כוונתו שיחזירנו בזמן מצותו, כ"ש כשמתנה ע"מ שתחזירהו אף שלא אמר לי וחולק על הרשב"א.

משנ"ב (טז): לאחר זמן מצותו – ר"ל אפילו באותו היום אם הוא שעה שאי אפשר עוד לצאת בו דהיינו בערב לא יצא. ואם בשעה שנתן לו כבר יצא צריך להחזיר לו עכ"פ ביום המחר בשעת מצותו, דאומדנא דמוכח הוא שכונתו היה שיחזירנו לו לשעה שיוכל לצאת בו.

הוסיף ביה"ל – אפילו כבר בירך הנותן אם לא בירכו עדיין בניו הסמוכין עליו נמי לא יצא אם לא החזיר, דאומדנא דמוכח הוא שאין אדם מניח בניו בלא מצווה ונותן לאחרים. וכ"כ במור וקציעה.

באה"ט (ו): לאחר זמן – מי שמכר לולב לחבירו בתנאי שלא יטלוהו הקהל ונטלוהו, אפי' לא היה אלא גלוי דעת לא יצאו י"ח (תשו' מהרשד"ם).

ושערי תשובה (ו) – ומשאת משה כ' שאם הלוקח חזר ופייס למכרו בדמים יצאו הקהל. ולמד מזה לגזול אתרוג מן חבירו ונטלו ביום טוב ובמועד פייסו ומחל לו מהני המחילה למפרע. כ"כ ברכ"י והביא ראייה לזה.

בשיורי ברכה ובמחבר"ר כ' שבגבעת פנחס ובגט מקושר השיגו על המשאת משה בזה.

"לא יצא"

ביכורי יעקב (יא): לפי המבואר בטור וב"י, איירי כל זה אפילו לא כפליה לתנאו. דאף שתנאי שאינו כפול בעלמא אינו תנאי, מ"מ הכא לא גרע מסתמא, דלא יצא אם לא החזירו.

ג. **"שלא יקדישנו"**

משנ"ב (יז): פי' שאם התנה במתנתו שלא

או"ח – תרס"ב

דס"ל דמברך זמן על לולב בשני ג"כ. (שדווקא שם, דע"פ עיקר הדין צריך לברך זמן בלא פרי, יכול לעשות כן דליכא הפסק. אבל בלולב דע"פ עיקר הדין אינו מברך זמן, אם יברך זמן על בגד חדש אז עיקר זמן הוא רק על זה, והוי הפסק בין ברכה לנטילה, ועיין פמ"ג, א"א סק"א).

"אא"כ חל יום ראשון בשבת"

משנ"ב (ג): דאז צריך לברך זמן בשני שהוא פעם ראשון שנוטלו כיון שלא אמרו בראשון. וה"ה אם לא נטל הלולב עד יום השביעי דמברך זמן בשביעי (רש"ל כנה"ג).

בשביל הסוכה. מ"מ על הלולב לא מברך, דממ"נ יצא בזמן שאמר בראשון, אף אם הוא חול דלא גרע מאלו אמרו בשעת עשיית הלולב שיצא.

ואף על גב דגבי שופר מנהגינו לומר זמן אפילו ביום שני, שאני התם דלפעמים עיקר הקדושה הוא ביום שני (כמ"ש שם בסימן ת"ר). כ"כ משנ"ב.

"אינו מברך"

ביכורי יעקב (א): ול"א דיניה בגד חדש כמו בשופר (בסי' ת"ר סעי' ב'), כדי לצאת גם שיטת הר"ש מאיברא שהביא הטור

סעיף ג': קריאת התורה בחול המועד

סעיף ג': מוציאים שני ספרים וקורין בהם פרשיות שנקראו אתמול, ומפטיר במלכים: 'ויקהלו', עד: 'בהוציאי אותם מארץ מצרים' (מלכים א, ח). (על שם שחנוכת הבית היתה באותה אסיפה, ובחג הסוכות – רשי). [מגילה לא.].

השני' אף על פי שגמר ובירך יחזור ויקרא מן 'ובחמשה עשר' בברכה לפני ולאחריה (שערי אפרים).¹⁴³

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"אתמול"

משנ"ב (ד): אם התחיל במפטיר מן 'וביום

באותה שעה], ומניחים הספר תורה על התיבה, ומקיפים התיבה פעם אחת בכל יום, ואחר ההקפות אומרים קדיש תתקבל. ואחר כך עושים הגבהה ומראים הכתב לצבור, וקוראים ד' גבר, ואחר הקריאה אומרים אשרי ובא לציון, בית יעקב ושיר של יום, ואומרים שובה למעונך, וחצי קדיש, ומתפללים מוסף.

¹⁴³ ילקוט יוסף: סדר תפילה בחול המועד: מתפללים שחרית כמו בכל יום, ומזכירים יעלה ויבוא בעבודה, אח"כ מברכים על הלולב, ואין מברכים שהחיינו, ומברכים לגמור את ההלל, וגומרים את ההלל, ומנענעים בהלל. ומוציאים ספר תורה [ואין עושים הגבהה

או"ח תרס"ג: סדר תפלת זול המועד, ובו ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 334..... סעיף א: סדר הקריאה
 336..... סעיף ב: קריאה בשבת חול המועד
 336..... סעיף ג: מוצאים ב' ס"ת

סעיף א: סדר הקריאה

סעיף א: א. בחה"מ מוציאים ס"ת וקורין בו ארבעה בקרבנות החג שבפרשת

פנחס (ואומרים חצי קדיש אחר הרביעי – משנ"ב).

ב. וביום הראשון של חול המועד קורא כהן: וביום השני. ולוי: וביום השלישי. וישראל חוזר וקורא: וביום השלישי. והרביעי קורא ספיקא דיומא: וביום השני, וביום השלישי, ועל דרך זה קורים בשאר ימים.

ג. הגה: וי"א ששנים הראשונים קורין בספיקא דיומא, והשלישי קורא זיוס המחרת, והד' חוזר וקורא כל ספיקא דיומא, דהיינו מה שקראו שנים הראשונים, וכן אנו נוהגים, וזיוס הז' הכהן קורא: זיוס החמישי, לוי: זיוס הששי, ישראל: זיוס השביעי, והרביעי קורא: זיוס הששי וזיוס השביעי, וכן אנו נוהגין [רש"י בשם רבותיו ומהרי"ו ומנהגים].

ד. ובארץ ישראל, שאין שם ספיקא דיומא, אין קורים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום ב', הוא א' לחש"מ, קורא כהן: וביום השני, והג' העולים אחריו חוזרים וקורים אותה פרשה עצמה, ועל דרך זה בכל יום משאר הימים [ב"י].

בחו"ל עושים שני יו"ט מספק. ולכן יום א' דחיה"מ הוא ספק יום ג' של ימי החג (אם יו"ט ראשון עיקר) או יום ב' של ימי החג (אם יוט ב' העיקר), וזה מקרי ספק של יום (ולכן קוראים גם של יום ב' וגם של יום ג').

א. מגילה (לא.): תנו רבנן: בפסח קורין בפרשת מועדות. ובמגילה (כא.): ובחולו של מועד – קורין ארבעה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן.

ב. הקדמה: ספקו של יום (שייך רק בחו"ל).

או"ח - תרס"ג

שלישי רביעי	חמישי	שלישי רביעי	שלישי רביעי	ב
			
שישי שביעי	שמיני	שישי שביעי	שישי שביעי	ה

• ותוס'

ביום ראשון של חול המועד - יקרא הראשון וביום השני, והשני וביום השלישי, וחוזר שלישי וביום השני, ורביעי וביום השלישי. וכיוצא קורין בספיקות בכל יום ויום.

יום בחו"מ	כהן	לוי	שלישי	רביעי
א	ביום השני	ביום השלישי	ביום שני שלישי	ביום שלישי
ב	שלישי	רביעי	שלישי רביעי	רביעי
....				
ה	שישי	שביעי	שישי שביעי	שביעי

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "וישראל חוזר וקורא וביום השלישי"

משנ"ב (ב): ולא ס"ל כדעה שניה שיקרא וביום הרביעי, כי היא שלא מענינו של יום. שאם תמנה מיום ראשון של יום טוב הוא יום שלישי ואם תמנה מיום שני של יום טוב הוא יום שני (הגר"א).

"ספיקא דיומא"

משנ"ב (ג): אבל ביום השני של יום טוב אף דאנו עושין אותו ליו"ט ג"כ משום ספיקא דיומא אין קורין בו וביום השני דגנאי לקרות ליו"ט ספק חול (רש"י).

ג. "טשננים הראשונים קורין צספיקא"

סוכה (נה.): אתקין אממר בנהרדעא דמדלגי דלוגי.

ג' פירושים - מדלגי דלוגי

• ✓ הרי"ף והרא"ש לפי גאון - ביום הראשון של חוה"מ: קורא כהן וביום הב', ולוי וביום הג', וישראל חוזר וקורא וביום הג', והד' קורא ספיקא דיומא שהוא וביום הב' וביום הג'.
וביום השני: קורא כהן וביום הג', ולוי וביום הד', וישראל חוזר וקורא וביום הרביעי, והרביעי חוזר וקורא וביום הג' וביום הד'. וכן כל הימים עד יום שביעי והוא בכלל. כ"כ הטור וכן יש נוסחה ברמב"ם. כ"פ שו"ע.

יום בחו"מ	כהן	לוי	שלישי	רביעי
א	ביום השני	שלישי	שלישי שני	שלישי שני
ב	שלישי	רביעי	רביעי שלישי	רביעי שלישי
....				
ה	שישי	שביעי	שביעי שישי	שביעי שישי

• ג. ✓ רש"י כתב - שנים הראשונים (כהן ולוי) קורין שתי ספיקות היום. והשלישי בפרשת יום המחרת שאינה מספיקות היום כלל. והרביעי חוזר מה שקראו שנים הראשונים. כ"פ הרמ"א.

יום בחו"מ	כהן	לוי	שלישי	רביעי
א	שני שלישי	שני שלישי	רביעי שני שלישי	שני שלישי

או"ח – תרס"ג

משנ"ב (ד): ואם קרא הלוי ביום השלישי וברביעי יקרא ביום השני וביום הרביעי, יקרא להשלישי וביום השלישי.

סעיף ב: קריאה בשבת חול המועד

סעיף ב: א. שבת של חולו של מועד, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל של שבת ואומר יעלה ויבא בעבודה.

ב. ובמוסף אומר: אתה בחרתנו, ומפני חטאינו, את יום המנוח הזה את יום חג הסוכות הזה, וחותרם: מקדש השבת וישראל והזמנים [כמו בהלכות פסח – ת"צ סעיף ט]

ג. הגה: ונוהגין לומר קהלת צצת של ח"ה (ג) קהלת. בקהלת כולי עלמא מודים שאין מברכין – משנ"ב, או צמניני עלרת אס חקלע צצת [מהרי"ל], וע"ל סימן ת"כ.

סעיף ג: מוצאים ב' ס"ת

סעיף ג: מוציאין שני ספרים: באחד קורין: 'ראה אתה אומר אלי' (שיש בה שבת רגלים וחזה"מ – רש"י), ומפטיר קורא בקרבנות של ספיקא דיומא ומפטיר ביחזקאל (לח, יח): 'והיה ביום בוא גוג' (לפי שלעתיד תהיה מלחמת גוג ומגוג בתשרי – משנ"ב). [מגילה לא.].

ביכורי יעקב (ה) – ומכל מקום אם לא הזכיר יום טוב ולא סיים והזמנים אין מחזירין אותו, דכל שלא נזכר בתלמוד אין מחזירין עליו.

פמ"ג (ב): אם קרא במפטיר שבת חול המועד רק וביום השני וגלל ס"ת ובירך, יחזור ויקרא וביום השלישי בלא ברכה. כ"כ שע"ת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ומפטיר קורא"

משנ"ב (ט): וחותרם בהפטרה מקדש השבת וישראל והזמנים (כ"כ מ"א), וכן מזכיר של סוכות באמצע הברכה כמו ביום טוב ראשון של סוכות (פמ"ג בסימן ת"צ).

או"זו תרס"ד: סדר יום הושענא רבא, ובו י"א סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 337..... סעיף א: שמיני עצרת (הושענא רבה)
- 340..... סעיף ב: נטילת ערבה
- 342..... סעיף ג: להקיף ביום השביעי גם בערבה
- 342..... סעיף ד: שיעור ערבה זו. היכן חובט
- 344..... סעיף ה: נטילת בפני עצמה
- 345..... סעיף ו: לחבוט בערבה שבלולב
- 345..... סעיף ז: נטילת הערבה עם הלולב
- 347..... סעיף זו: אין לפסוע על הושענא שבלולב
- 348..... סעיף ט: דין הערבה שבלולב אחר גמר מצוותה
- 349..... סעיף י: לא יקוץ ישראל ערבה משדה הגוי אפילו ברשות
- 350..... סעיף יא: קצץ הגוי הערבה בשבת והביאו ליהודי

סעיף א: שמיני עצרת (הושענא רבה)

סעיף א: * ביום שביעי, שהוא הושענא רבה, נוהגים להרבות במזמורים כמו ביו"ט.

ב. הגה – מנהגים: וא"א נשמת, ואומרים: מזמור לתודה, ואומרים: אין כמוך, שמע ישראל וכו', כמו ביו"ט (ר"ל בניגון של יום טוב – משנ"ב). ואומרים קדיש שלאחר תפלת מוסף בנגון יום טוב.

ג. ואין רגילין לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מזה"כ.

ד. ויש לומר פזמון זכור ברית כשיש מילה בהושענא רבה, ואומרים אותו קודם אנא אזור חין כו'.

ה. כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בכל הלבנה כליל הושענא רבה מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה. ^א ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזליה, גם כי רבים אינם מבינים הענין על זוריו, ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות כנ"ל.

א. ומרבים קצת בנרות כמו ביה"כ, לפי שבחג נדונים על המים. [טור].
 ב. הגה: והמדקקים נוהגים לטבול עכמן קודם עלות השחר, כמו צעיה"כ [מנהגים]. ט. ויש נוהגים ללבוש הקיטל כמו ציו"כ.

יא. ונוהגים להתיר בו אגודו של לולב [מרדכי], יב. ומקיפים זו פעמים, ומרבים תחנונים על המים [סוכה מה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ביום השביעי"

וביכורי יעקב (א) – ויש מקומות שאין אומרים מזמורים של יום טוב, ואין משנין דבר משאר ימי חוה"מ. ובקצת קהלות אשכנז נוהגין שאין משנין אפילו במוסף מבשאר ימי חוה"מ. כ"כ כה"ח מנהג בית אל.

ב. "ואין אומרים נשמת"

משנ"ב (ג): אלא ישתבח דבאמת הוא חול.

וכ' הלבוש – לפי שאין הנשמה מתאמצת בשמחה בים זה כמו בשאר יו"ט.

ג. "מלאכה של חול"

מ"א (א): ויש שמסירין אפי' הכיס המעות [לבוש] ועכשיו נהגו בקצת מקומות לגבות מעות אתרוג בבה"כ ואינו נכון.

מ"מ משנ"ב (ה) בשם פמ"ג כ' – שמה שגובין כן, מפני שרוב הקהל מתאספין בהו"ר ויש ריוח לצדקה מזה.

ה. "שיש סימן כלל הלצנה"

ראקנטטי: מעשה באדם א' שנסתכל באור הלבנה ולא מצל צל לראשו, וחזר בלילה והתפלל ובכה ושב בתשובה,

שע"ת (א): כ' מזבח אדמה בשם שולחן מלכים – מי שמת לו מת תוך החג התירו רבני ירושלים עה"ק שיכול לקרות תיקון ליל הושענא רבא.

כ' בא"ר – משכימים לבה"כ (והוא אחד מה' השכמות ר"ה יה"כ והו"ר פורים וט"ב).

"הושענא רבה"

למה נקרא כן?

כה"ח: לפי אומרים בו כמה פעמים הושענא. ועוד שמר"ח אלול עד הושענא רבה ישנם נ"א ימים, וע"ז אומרים הושע ביום נא, שהוא הסיום.

עוד כ' כה"ח: וצריכים להיות ערים כל הלילה שאז נידונים כל הנבראים. כי בהושענא רבא נמסרים הפתקים

"כמו ביום טוב"

משנ"ב (ב): לפי שבחג נידונין על המים והוא גמר החתימה ואומרים למנצח מזמור השמים מספרים ושאר מזמורים וקדושת מוסף נעריצך כמו ביום טוב (והספרדים נוהגים לומר כתר כמו שבאר ימי חוה"מ).

א"ח – תרס"ד

ותורה, חוץ מברכת על נטילת ידיים.¹⁴⁶

ואין לברך ברכות התורה קודם עמוד השחר.

"כדי שלא ליתרע מזליה"

משנ"ב (ה): דלמא חלשה דעתיה ואתרע מזליה (בהוריות יב.) פ' דאתרע מזליה הוא ע"י שחלשה דעתו ודואג בדבר. ולכן לא בלבד שלא יחקור עתידות לבדוק בצל, אלא אפי' ראה בצל שלא ברצונו ונחסר צל צלו, אל ידאג אלא יחשוב שאינו מבין הדבר על בריו.

"כמו ביה"כ"

ט"ז: לפי שבחג נידונין על המים וכל חיי האדם תלויין במים והכל הולך אחר החיתום.. כ"כ משנ"ב. ביכורי יעקב (ו) – ונהגו להדליק שיורי נרות של יוה"כ (א"ר).

ח. **"לטבול קודם עלות השחר"**

וחזר וראה בלבנה וראה הצל במקומו.¹⁴⁴

ילקוט יוסף: מנהג ישראל להיות נייעורים בליל הושענא רבה, ועוסקים בתורה, וטוב שיקראו הסדר המתוקן בספר קריאי מועד, כל הפרשיות של משנה תורה, ומדרש רבה פרשת וזאת הברכה, ואחר חצות יקראו בספר תהלים. ויש נוהגים לומר עמו סליחות עם שבעה כורתי ברית. (מנהג זה נזכר בשבולי הלקט. וכ"כ רבינו האר"י בשעה"כ). כ"כ ביכורי יעקב.¹⁴⁵

ביכורי יעקב (ד): ומי שלא יישן כל הלילה כלל לא יאמר בבוקר ברכת על נטילת ידיים. אבל ברכת התורה ושאר ברכות השחר יברך, רק ברכה אלקי נשמה וברכת המעביר שינה יאמר בלא שם ומלכות, כמש"כ מ"א וא"ר. סק"ג) שאין נוטלין לולב ומתפללין י"ח קודם נץ החמה.

וילקט יוסף כ' – אחר עלות השחר יטול ידיו כמו בכל יום, אך בלי ברכה, ויברך כל ברכות השחר עם ברכות

¹⁴⁵ ילקוט יוסף: מי שמת לו מת בחג, הורו רבני ירושלים להתיר לו להשתתף בלימוד של הושענא רבא כדרכו.

¹⁴⁶ כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – לפי מרן מברך אף ברכות התורה, וכ"ה ע"פ האר"י, וכן המנהג במקום מנהג ל"א סב"ל. לפני חצות לילה יאמר ק"ש שעל המיטה, מלבד ברכת המפיל.

¹⁴⁴ ד"מ (ב): כתב אבודרהם אופן הבדיקה: כורכין עצמן בסדין ויוצאים למקום שמגיע שם אור הלבנה, ופושטין מעליהן הסדין ונשארים ערומים, ופושטים איברייהם ואצבעותיהן. אם מצאן כולם שלם סימן טוב הוא. ואם יחסר צל ראשו בנפשו הוא, ואם יחסר צל אחד מאצבעותיו סימן לאחד מקרוביו, יד ימין סימן לבניו הזכרים ויד שמאל סימן לבנותיו.

שמיני עצרת ניתן לשלוחים רשות לעשות הדין שנמסר להם.

יא. "להתיר בו אגודו של לולב"

ביכורי יעקב (י): טעמו, כדי לנענע בו ביותר (ב"ח). ומ"מ משמע במהרי"ל שלא היה מתירו רק עד חציו, ופשיטא שלא יתיר אגד שלמטה שהוא מצווה לאוגדו משום זה אלי ואנוהו.

יב. "ומקיפים ז' פעמים"

משנ"ב (י): כמו במקדש שהיו מקיפין המזבח בזה היום ז"פ.

משנ"ב (ח): וטוב יותר לטבול מבערב כדי ללמוד כל הלילה בקדושה (אחרונים).¹⁴⁷

י. "על המים"

ביכורי יעקב (ט): כ' הטור – וכל חיי אדם תלוי במים, והכל הולך אחר החתום, כ"כ בטור.

ולפי הזוהר ע"פ האר"י – בליל הו"ר קודם חצות הוא עת חתום הפתקין של פסק דין בני אדם, ביום הו"ר נמסרין הפתקין לשלוחי ב"ד של מעלה, וביום

סעיף ב: נטילת ערבה

סעיף ב: א. ונוטלים ערבה ביום זה, מלבד ערבה שבלולב, ואין מברכין עליה.

ב. הגה: ונהגו שקמט זב"כ מביא ערבה למכור, כמו שהיה המנהג בזמן שצית המקדש קיים [ר"ן].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"י: הטעם שקבעו יום שביעי לערבה יותר מיום אחר, נראה שהוא מפני שאותו היום היה מיוחד במקדש משאר הימים שאם חל יום שביעי להיות בשבת היה ערבה דוחה שבת.

עוד שם (שם): עשר נטיעות, ערבה, וניסוך המים הלכה למשה מסיני.

איתמר: ר' יוחנן אמר – ערבה יסוד נביאים (פ' מביאים אחרונים, חגי זכריה

א. סוכה (מד.): לולב דאית ליה עיקר מן התורה (שהרי יום ראשון הוא מן התורה) אף בגבולין עבדינן ליה שבעה זכר למקדש, ערבה דלית לה עיקר מן התורה, בגבולין לא עבדינן שבעה זכר למקדש.

אורבך זצ"ל – א"צ להעירו שהישן פטור מהמצוות.

¹⁴⁷. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שנרדם חוץ לסוכה:

בן א"ח – צריך להעיר אותו. אבל הרב

אר"ח – תרס"ט

הפוסקים חולקים על המרדכי, ומפרשין יחיד קורא אותן שאין קורא אותם רק אחד ולא שנים.

והרמב"ם – מפרש יחיד קורא, שקורין אותן אפילו יחיד ולא דווקא בצבור כשאר תורה.

י"מ – יחיד קורא, אותן המיוחד שבהן דהיינו הגדול שבכולן, מפני כבודו של משה כשמזכירין פטירתו.

ה. "ובצנניה בראשית"

ביכורי יעקב (טז): ואומרים חצי קדיש אחר שקראו בראשית (לבוש). וכתב בא"ר – נראה דאם טעו ואמרו קדיש אחר ס"ת הראשון חוזר ואומר קדיש גם אחר שני, (שהרי יש פוסקים במהרי"ל לכתחלה כן).

כתב בפמ"ג: אם טעו ופתחו ראשונה אותה שעומדת על בראשית או מפטיר, ועדיין לא ברכו ולא התחילו לקרות, יגלו לזאת הברכה ואח"כ יקחו שניה לבראשית, וראשונה יגלו בעוד שקורין למפטיר וכדומה.

משנ"ב (יז): ואין נוהגין לעלות כהנים לדוכן מפני דשכיחי שכרות (לבוש). ובא"ר כ' – שבפראג נוהגין לעלות במוסף, ויש עולין בשחרית וכל מקום לפי מנהגו ויזהרו שלא ישתו. באיסרו חג אין נופלין על פניהם. וכ' המ"א בשם סדה"י כ' – שיש אין נופלין על פניהם עד חשוון.

ב' בבת אחת קורין בתורה, א"ר זעירא מפני הברכה. משמע דאסור לשנים לברך, וצ"ע שעושין כן בשמחת תורה והא"ר – מיישב המנהג. ומ"מ כ' הפמ"ג שראוי שאחד יברך והשאר ישמעו ויצאו בברכתו. וכן כשקורין גדול עם כל הנערים, הגדול יברך והנערים ישמעו ויצאו בברכתו.

ובתשובת גינת ורדים – מערער על מנהג זה.

"פרקה אחת הרבה פעמים"

משנ"ב (יג): הרב הפעמים – עד מעונה אלקי קדם, אבל משם והלאה אין כופלין ששם מתחילין לקרות לחתן תורה [לבוש]. והמנהג שקודם שקורין חתן תורה קורין לכל הנערים כדי לחנכם במצות קה"ת מ"ולדן אמר" עד מעונה. וכ"כ מהרי"ל.

והספרדים נוהגים לעלות הנערים ב"ולאשר אמר".

ד. "שחזן קורא אין לחוש"

קשה למ"א – איך הקטן מסיים התורה, הרי י"א שדווקא תלמיד חכם צריך לסיים? ומתריך שבזמן הזה שהחזן קורא אין לחוש (דהוי החזן מסיים).

ובד"מ כ' עוד טעם אחר, שהאוסרים הוא דעת המרדכי (כ"פ והכל בו). שמפרש מה דאמרינן בגמרא ח' פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן, דיחיד היינו המיוחד וגדול שבכולם. אבל רוב

קונטרס הלימוד והשכחה

לימוד תורה

לכתוב על מעלת התורה וכוחה של התורה וכו', יכלה הזמן והם לא יכלו. הבאתי כאן מעט מזער בקיצור נמרץ, אולי יביא לי הדבר לחשק ללמוד עוד ועוד תורה.

✍ החיוב בלימוד תורה

ישנם כמה פסוקים בתורה המורים על חיוב תלמוד תורה:

"וְלַמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלֶכְתְּכֶם בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּכֶם וּבְקוּמְכֶם".
(דברים י"א, י"ט).

"וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וְלַמְדַתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לְעִשְׂתֶּם". (דברים ה', א')

"לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לְעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בּוֹ כִּי אַז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאֶז תִּשְׁפִּיל". (יהושע א', ח')

כ' רמב"ם (הלכות תלמוד): כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים.

עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח.

✍ מעלות לימוד תורה

• מבטל פורענויות: משל על הכנר של המלך, שהיה מנעים למלך בשעות הפנויות, דבר שהיה מרגיע את המלך להמשיך בהנהגת המדינה. התחיל הנגן לגנוב מכל מיני חנויות. כשנתפס, המלך אמר לשחררו, וכן המשיך הכנר בדרכו הרעה. עד שפעם כשגנב והיה מרדף ונקטעה ידו של הנגן, כששמע המלך, אמר: "הוציאוהו להריגה". נמק המלך: כל זמן שהיה מנגן לפני, הדבר היה מרגיע אותי ועזר לי להנהגת המדינה ולכן מחלתי לו שהרי זו טובת המדינה, עכשיו שנקטעה ידו שוב אין בו תועלת.

הנמשל: אדם בדרך חייו חוטא פה ושם והקב"ה מוחל לו, שהרי האדם מנגן בלימוד התורה, דבר שעושה נחת רוחה גדולה לפניו יתברך. כשמפסיק לנגן, מיד מידת הדין גוברת והאדם נענש.

● רמב"ם הלכות תלמוד תורה (ג, א): בשלושה כתרים נכתרו ישראל: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. כתר כהונה – זכה בו אהרון, שנאמר (במדבר כה יג) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות – זכה בו דויד, שנאמר (תהלים פט לו) זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי. כתר תורה – הרי הוא מונח ועומד ומוכן לכל, שנאמר (דברים לג ד) מורשה קהילת יעקב, כל מי שירצה, יבוא וייטול. שמא תאמר שאותן הכתרים גדולים מכתר תורה? הרי הוא אומר (משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק, בי שרים ישורו. "הא למדת, שכתר התורה גדול מכתר כהונה וכתר מלכות.

עוד כ: תחילת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואחר כך על שאר מעשיו. ואמרו חכמים ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ שנאמר יקרה היא מפנינים, מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. אין לך מצווה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום.

● קיום העולם: על שלשה דברים העולם עומד, על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים. ועוד אמרו חז"ל: "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמיים וארץ לא שמת", ללמדנו שאילולא התורה הקדושה לא נתקיימו שמיים וארץ, והכל היה חוזר לתוהו ובוהו. ● אמרו חז"ל על התורה, "יקרה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה" (משלי ג טו). פשט הפסוק התורה יקרה יותר מכל יהלומים שבעולם, וכן הון שבעולם לא משתווה לתורה. אבל חז"ל פירשו אחרת, "יקרה מפנינים" שהתורה יקרה יותר מכהן גדול (שהוא אדם המורם מעם) שנכנס לפני ולפנים (במקום המקודש מכל המקומות) ביום כיפור (יום המקודש מכל ימות השנה), עם כל זאת התורה מעולה ממנו. "וכל חפצים לא ישוו בה" אפ' חפצי שמים, פי' מעלת התורה גבוהה יותר מקיום כל המצוות. וקשה: למה לא פירושו חז"ל הפסוק כפשוטו. למה לפרש פירושים שלא נשמע כן מהפסוק?

להבין הדבר מספרים משל: לאדם שהגיע לסוחר יהלומים עם שתי אבנים, ושאל לסוחר למחירן. בדק הסוחר את האבן הראשונה והנה היא יהלום שכמעט שאינו בנמצא, ונתן לו הצעת מחיר של רבע מליון, שמח האדם ומיד הוציא את האבן השנייה, והראה לסוחר, אבל הפעם צחק הסוחר בקול גדול, זהו רק זכוכית שאין להשוותו ליהלום, שאפילו שקל לא שווה.

הנמשל: התורה גבוהה יותר מכל הגבוהים, ולא שייך כלל להשוותה לחפצי העולם הזה. שהרי לפי המדרש תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם היה יושב הקב"ה ומשתעשע עם התורה, איך אפשר להשוותת עם דברים גשמיים. אם רוצים להשוותה, צריך להשוותה עם דברים רוחניים גבוהים, כמו כהן גדול וכו' שהיא גבוהה אף מהם.

• אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והקבאת שלום בין אדם לחברו, ותלמוד תורה כנגד פלם (פאה א, א).

כוחה של לימוד תורה

• אמר ר"ל: תורה "אגוני מגנא ואצלויה מצלא" שהתורה הקדושה מגינה ומצילה הצלה גדולה ונוראה.

• את כח התורה רואים במה הגמרא מספרת על ר' פנחס בן יאיר שהלך לפדות בשבויים. בדרך פגע בנהר, ציווה הרב לנהר להיפתח כדי שיעבור לקיים מצוות פדיון שבויים, ונבקע הנהר. אמר לו אדם שנתלווה אליהם: כך עושים לבני לוי, ציווה שוב לנהר ונבקע, היה איתם סוחר ישמעאלי וגם לו ציווה שיבקע ונבקע.

ונשאלת השאלה: למשה רבינו בבקיעת ים סוף, היה צריך תפילות, התערבות הקב"ה לשנות מעשי בריאה, ומסירות נפש (של נחשון בן עמינדב). ואילו ר' פנחס בן יאיר בקע 'בקלות' ג"פ את הנהר?

ומפרשים – שר' פנחס בן יאיר היה אחר מתן תורה, והיה לו כח התורה לבקוע הנהר, מה שאין כן משה רבנו היה לפני מתן תורה שלא היה לו כח התורה.

עוון ביטול תורה

• דרש רבא: "וְדַבַּרְתָּ בָּם – ולא בדברים בטלים, וכידוע חז"ל הפליגו בחומר עוון ביטול התורה.

• אמר רבא (ברכות ה.). אמר רב חסדא: אם רואה אדם שייסורין באין עליו – יפשפש במעשיו, שנאמר "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד השם"; פשפש ולא מצא – יתלה בביטול תורה, שנאמר: "אשרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו". ואם תלה ולא מצא – בידוע שייסורין של אהבה הם, שנאמר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח".

• בעוון ביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא, ובני אדם אוכלין ואינן שבעין ואוכלין לחמם במשקל דכתיב (ויקרא כו, כה) והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית וגו' (שבת לג).

• כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו שנא' (תהלים לט, ג) נאלמתי דומיה החשיתי מטוב (לימוד התורה) וכאבי נעכר (ברכות ה).

- רבי שמעון אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה, ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאילו התחייב בנפשו (אבות ג, ז).
- אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילין לו גחלי רתמים שנאמר: הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם (ע"ז ג:).
- תנו רבנן בעון נדרים בנים מתים, ר' יהודה אומר – בעוון ביטול תורה (שבת ל:).
- תנו רבנן שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום, על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק, ועל פרנס המתגאה על הצבור (חגיגה ה:).

סיפורי צדיקים בשמירת ביטול תורה:

- מספר ב"עליות אליהו" לרבי יהושע השיל לוי, כי הגר"א לא היה ישן יותר משתי שעות במעת לעת, ומימיו לא היה ישן יותר מחצי שעה רצופה, ובאותה מחצית השעה היו שפתותיו מרחשות הלכות ואגדות. וככלות מחצית השעה התגבר כארי, נטל ידיו והתחיל ללמוד בקול רם, והיה ישן שוב חצי שעה, וכך היה שיעור שנתו: שלוש מחציות שעה בלילה ומחצית שעה ביום.
- סיפרו על צדיק אחד, שהיתה לו שקידה עצומה בתורה, ומיד פעם היה עושה סיום מסכת. פעם עשה סיום מסכתה והיה שמח בה ביותר, שאלוהו מה פשר לשמחה, א"ל: דעו שמסכת זו סיימת בתור לנטילת ידיים. שהתור לנטילה היה ארוך, כל פעם היה לומד כמה שורות עד שמגיע לברז יטול ידיו (פ' אפי' רגעים בודדים לא ביטל תורה).
- סיפרו על הרב עובדיה יוסף זצ"ל: שפעם המתין לביקורו של ראש הממשלה נתניהו בביתו. אך לא הפסיק ללמוד גם בזמן ההמתנה, ובסוף הגיע ראש הממשלה והרב לא שם לב והמשיך ללמוד, אף שראש הממשלה עמד לפניו. התפלא ראש הממשלה על הריכוז של הרב בלימוד, ואמר ראש הממשלה אל תפסיקו אותו, וכך עמד כמה דקות עד שהרב שם לב לבואו של ראש הממשלה.

שקידה בלימוד התורה

- השקידה בתורה וניצול הזמן של מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל: סיפר הג"ר שמריהו אלפא שליט"א שזוכר עוד מתקופה שלמד בישיבת חפץ חיים בכפר סבא אצל רבינו, ראינו שהיה בא בבוקר עם עיניים אדומות מאד, וזולגות דמעות מרוב חוסר שינה, החלטנו פעם אחת נבדוק ונראה מתי הוא הולך לישון, חדרו היה סמוך לחדר שלנו, התארגנו כמה בחורים וחיכינו עד שעה אחת, שתים, שלוש בלילה והרב ממשיך ללמוד. לא החזקנו מעמד, נפלנו ונרדמנו, והוא עדיין המשיך להיות ער ולשקוד בתורה.
- בחזרה מחו"ל: ביום ו' כ"ט סיון תש"ע בשעה ארבע (לפנות בוקר) נכנס רבינו לביתו בבואו ממסע חיזוק בחו"ל וזכיתי לקבל פניו, מיד נכנס רבינו לחדרו לבוש בכובע ומעיל,

והתיישב במקומו, ואמר לי שחבל על הזמן וצריך להתחיל ללמוד, מיד הבאתי לרבינו הגמ' שבת, ומיד שאל היכן אוחזין, והראיתי לרבינו היכן אוחזין בשבת דף קי"ט ב' והחל מיד בלימוד השיעור.

היה פעם במוצ"ש שרבינו לא חש בטוב, ואחד מבני הבית ניסה לומר לרבינו שאולי יוותר על אמירת השיעורים, אמר רבינו כמה זמן כבר נשאר לי לחיות, צריך לנצלם ללימוד התורה.

סיפרה הרבנית ע"ה, שפעם באו קרובי משפחה מחו"ל והמתינו שרבינו יחזור, וכשחזר קיצר עמם בדברים, והיה לפלא, הלא הם אורחים מחו"ל, וכששאלה אותו לפרש הדבר אמר, בשביל מה ה' השאיר אותי בחיים מכל המשפחה אם לא בשביל ללמוד, ולא לשבת ולדבר דברים בטלים עם אורחים.

פעם בשיעור קודם תפילת שחרית. אמר רבינו, נשארו עוד שתי דקות עד התפילה נו בשתי דקות אומר הח"ח שאפשר להספיק ארבע מאות מילים, ולכן נמשיך ללמוד. ליל ש"ק פרשת וירא תשס"ט כבה האור בבית רבינו, ורק היתה תאורת חירום. אמר לו רבינו הנה אתה הרי לומד בדף היומי קידושין בא נדבר בע"פ. אולי תוכל לקרוא לאור מנורת חירום, נו תתחיל קידושין בדף י"ב ב', התחלתי לקרוא מתני' דעבד עברי, אין לתאר איך שבמשך כשלוש שעות זכינו לשבת עם רבינו ולשמוע ממנו הרבה דברים שרובם נכתבו לאחר שבת ע"י רבינו עצמו.

צָרוּר עוֹבְדוֹת מֵרַתְקוֹת אֹדוֹת שְׁקִדְנוֹתוֹ הַגֵּר"ע יוֹסֵף זצ"ל – מֵתוֹךְ רִשִּׁימַת אֶחָד

מתלמידיו הקרובים:

לבש כמה זוגות גרביים: סיפר אחיו רבי נעים ז"ל: "בימי בחרותו של מרן אירע שקם בשעת בוקר מוקדמת, ומיהר ללימודו עוד קודם לתפילה, אך לא מצא את נעליו וחש להעיר את בני הבית, ובעיקר חשש על זמנו שלא יאבד לריק. "מה עשה? גרב הנער כמה זוגות גרביים זה על זה מן הבא לידו, ויצא לביהמ"ד, ולאחר מכן הלך רגלית עד לישיבת 'פורת יוסף' בעיר העתיקה על אף שהיה זה בימי החורף הגשומים.

עד 5 לפנות בוקר: סיפר הג"ר בניהו שמואלי שליט"א: לפני כשישים שנה קרא עליו הגר"ע עטיה זצ"ל: 'ראש ממשלת התורה, כל רו לא אניס ליה, בקי בכל מכמני התורה' הוסיף הגר"ב וסיפר: "פעם באו לקחת את מרן לעצרת באשדוד, אך קודם צאתו אמרה הרבנית ע"ה: 'אני מסכימה שתיקחו אותו לשיעור, אולם בתנאי שתחזירו אותו עד השעה 11 בלילה'. שאלו אותה המארגנים מדוע? הרי יש שעה הלך ושעה חזור ואיך נספיק? ענתה להם הרבנית: 'אתמול הלך הרב למסור שיעור וחיכיתי לו עד שעה מאוחרת, וכשנכנס אמר לי לפתע 'חכי כמה דקות, אני חייב לכתוב איזו הלכה שצצה לי בראשי'. השבתי לו בחיוב, והוא התיישב לכתוב, ובנתיים הכנתי לו כוס תה וחיכיתי לו, והוא

כתב וכתב, ובנתיים נרדמתי. קמתי בשעה חמש לפנות בוקר והוא עדין כותב וכותב, וכוס התה במקומה עומדת מלאה. אמרתי לו: 'מה קרה?' השיב לי: 'אמרתי לך כמה דקות', אבל עכשיו חמש לפנות בוקר, ענתה לו הרבנית... כך היה שקוע בלימוד התורה ולא שם לב מה הולך לפניו ולאחריו."

התמדה בבית החולים: סיפר אחד ממשמשינו: "כשהגענו בלילה הראשון לבית החולים הבחנו שהרב היה מוטרד. הוא התהפך במיטתו ונראה חסר סבלנות לחלוטין. ניסינו לברר מה מפריע לו. אך השיב לנו 'הכל בסדר'."

"אולם ראינו שהכל לא בסדר, ושאלנו שוב ושוב מה מפריע לך? עד שהסכים להשיב: 'אני בלי ספרים, איך אתם רוצים שאהיה בסדר?'. ירדתי מהר והבאתי מלמטה גמרות כבקשתו, ועד הבוקר הוא ישב ולמד."

ביום מושלג: סיפר חתנו הגר"א אבוטבול שליט"א: "דוגמא קטנה לאהבת תורה שבערה בו כאש מלהטת. היה זה חורף גשום ומושלג במיוחד (תשנ"ב). באחד מהימים הקשים קרסו עמודי החשמל בשכונת רחביה שבה התגורר מרן. התקינו חוטי חשמל מתחת לאדמה, ולפני שחיברו אותם לשנאי המרכזי, הודיעו כי לא יהיה חשמל 24 שעות. במהלך היום הצליח מרן ללמוד ללא החשמל, אך בשעה 4 כשהחל להחשיך, נבוך מרן – איך ילמד בשעות הקרובות, הרבנית ע"ה שראתה בצער הציעה לו ללכת לבית בתו הרבנית אבוטבול תחי' בשכונת רמות. מרן קיבל את הצעתה ועד מהרה ניצבו בביתו ומיד נכנס לאחד החדרים והחל בשקידתו בלימודו."

"בשעה 7 בערב כשעמדתי לצאת למסירת שיעורי הקבוע, סגר מרן את ספרו ואמר: 'אני בא אתך'. הופתעתי וניסיתי להניא אותו בכך שיש רק עשרה אנשים בשיעור, אך מרן בשלו, הוא התלווה אלי, וכאשר הופענו בביהכ"נ נדהמו הלומדים מהופעתו של מרן. הוא ישב בביהמ"ד והקשיב לשיעורי ושמה על עצם העובדה שיש בשכונתנו שיעור תורה ואור."

"כשהגענו לבית קיבלה זוגתי את פניו ואמרה לו: 'אבא, מוכנה עבורכם ארוחת ערב', אך מרן סירב לאכול, הפצירה בו בתו: 'הן לא אכלת מהצהרים!' אך מרן עמד בסירובו, בטענה: 'היום לא למדתי טוב', שח בצער, 'לכן אין לי תאבון. מי שלא למד טוב לא מגיע לו אוכל'."

לילות כימים: סיפר מרן הגר"ד יוסף שליט"א: זכורני, בהיותי בחור צעיר הייתי שב הביתה משיבת 'חברון', שם למדתי עד מאוחר בלילה, והייתי מתחיל ללמוד עמו בחברותא עד שתיים או שלוש בלילה. אירע פעם שאבא המשיך ללמוד עמי עד השעה ארבע לפנות בוקר, ובשבע בבוקר הוא כבר העיר אותי לתפילה, כבחור צעיר ביקשתי מאבא שיאפשר לי לישון עוד קצת, אולם הוא נענה לי: 'הרי ישנת כבר שלוש שעות, ואילו אני כבר 48 שעות לא עצמתי את עיניי', שאלתי אותו: 'אבא, האם קרה משהו

שלא ישנת 48 שעות? אבי ענה לי שלא קרה דבר, אלא שהיה עסוק באיזו סוגיא קשה ופשוט מרוב עיונו שכח ללכת לישון, זו היתה מהותו הפנימית כל חייו, ועד החודש האחרון טרם נפל למשכב.

כולו תורה: עוד סיפר הג"ר דוד יוסף שליט"א: כאשר אאמו"ד זצוק"ל היה מתקשר אלי לקבוע עמי ללמוד עמו בחברותא, היה פותח את פנקס הטלפונים ומחייג אלי, כך נשנה הדבר פעם אחר פעם. פעם כאשר הגעתי לביתו ראיתי את אמא ע"ה צוחקת ושואלת אותו: 'מדוע אתה צריך כל פעם לעיין מחדש בפנקס ולחייג אליו? הרי הנך יודע כ"כ הרבה ספרים בע"פ, ואילו מספר טלפון רגיל אינך יודע, עד שכל פעם הנך צריך לחפש בפנקס?

צחק וענה לה, שמהיום הוא יזכור את המספר שלי, וכך פתח על אתר את הפנקס והחל לחזור על מספר הטלפון שלי לפחות עשרים פעם! אולם למחרת הוא שכח את המספר שלי ונאלץ לפתוח שוב את הפנקס ולחייג אלי, ואז ענה לי אאמו"ר, שדבר שחשוב לו כמו התורה הק' הרי הוא זוכר זאת בקריאה אחת דפים על גבי דפים בע"פ, אולם דבר שלא מעניין אותו כמו מס' טלפון הרי גם שיחזור על כך עשרות פעמים למחרת הוא ישכח זאת כליל.

שכיזת התורה

אחד הבעיות בלימוד התורה, שאדם עמל מאוד בתורה, לא פוסק בלימוד יומם ולילה, ולבסוף אחר כמה שבועות או חודשים משכח לימודו. איך אפשר לשמר תורתו לבל ישכח. מעבר לסגולות שיובאו בהמשך, הדבר העיקרי הוא לחזור על הלימוד עוד ועוד.

עצות שיסייעו בעדכם לזכור את לימוד התורה:

1. עצת העצות – ללמוד בהתלהבות, בחשק ובשמחה. דוד המלך אומר: "בְּדֶרֶךְ עֲדוֹתַיִךְ שִׁשְׁתִּי כָּעַל כָּל הַיּוֹן... בְּחֻקֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשֶׂע, לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרְךָ" (תהילים קי"ט). מובא במסכת אבות כי רבן יוחנן בן זכאי שיבח את תלמידו, רבי אליעזר בן הורקנוס, על שהוא "בור סוד [סיד] שאינו מאבד טיפה. לפי שהייתה לו השתוקקות אדירה לכל דבר תורה וע"י הכמיהה וההתפעלות לדברי התורה הוא זכה שלא תשכח ממנו טיפה אחת מתלמודו – זהו שבחו.

2. לייקר ולהחשיב את דברי התורה הנלמדים: אדם שלומד לימוד מסוים מתוך אמונה כי אין בדבר חשיבות אמיתית ונצרכת – ישכח אותו בקלות. המלב"ם מפרש את הפסוק בתהילים "בְּחֻקֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשֶׂע, לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרְךָ" (תהילים, קי"ט, ט"ז) – "ולא אשכח דברך: שלא יהיו אצלי כדבר שאין לו טעם שדרך לשכחו, כי יהיו יקרים וחשובים

בעיניו עד שיזכרם תמיד".

3. ללמוד תורה לשם שמים: כאשר לומדים תורה מתוך כוונה טהורה של עשיית רצון ה' החפץ בלימודה של התורה, ומתוך מטרה להגיע לחיבור ודבקות עם הקב"ה – אז מקבל האדם סיוע משמים בלימודו.

4. לומר בקול את דיבור הלימוד: כאשר מוציאים בדיבור את הלימוד, הטמעת החומר הנלמד מתבצעת לא רק דרך חוש הראייה, אלא גם דרך חוש השמיעה, ואז נוצרת הטמעה טובה יותר של הלימוד.

5. לומר את הלימוד דרך ניגון: מומלץ לא לומר את המילים בצורה יבשה ומונוטונית, אלא להכניס בהן ניגון המחיה את המילים הנאמרות.

6. בהירות בחומר הנלמד: במידה והחומר הנלמד אינו מובן די צורכו, אחסון המידע בזיכרון לא יתבצע כראוי ואותו מידע יישכח, לכן חשוב ליצור בהירות בחומר הנלמד כך שיהיה מובן, ברור ומסודר. הרב אלישיב זצ"ל היה נוהג לסכם בע"פ כל דבר מיד לאחר שלמד על מנת להביא עצמו לידי בהירות מושלמת בלימוד שנלמד.

7. לרשום בקצרה את עיקרי הדברים: מומלץ לרשום בתמציתיות או בנקודות קצרות את עיקרי הדברים של החומר הנלמד, מכיוון שהרישום עצמו מסדר את הדברים, יוצר בהירות ומסייע בזיכרון החומר.

8. לעשות חזרות על הלימוד תוך הוצאת הדברים מהפה בעל פה: דאמר רבי יהושע בן קרחה כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר" (מסכת סנהדרין, צ"ט). כ' הגר"ע יוסף זצ"ל: ההתמדה והשקידה הם ערובה שהאדם יוכל לזכור את הדברים.

9. יראת שמים היא סגולה לזיכרון: עצת החזון-איש לבחור שביקש את עצתו לזיכרון לימוד התורה הייתה: "יראת שמים היא סגולה לזיכרון". כמו שכתוב במסכת אבות (ג,

ט): "רְבִי חֲנִינְא בֶן דֹּסָא אָמַר: כָּל שְׂיָרְאָת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת לְחֻכְמָתוֹ, חֻכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת" (10). ללמוד עם ענווה ולהתרחק מן הכעס: בעת לימוד תורה, על האדם להרגיש את קטנותו למול התורה הניצחת והאינסופית. כמ"ש המאירי, "אין התורה שורה עמה בכפיפה אחת" (תענית ז. ד"ה ויזהר).

11. הימנעות מהסחות דעת והפרעות בזמן הלימוד: על מנת שניתן יהיה לתת את הדעת ללימוד בצורה האופטימלית על האדם להיות מיושב בדעתו ולא להיות מוטרד או מוסח, אחרת לימודו יהיה לוקה. פיזור הדעת מפריע הן ללימוד עצמו והן ליכולת הזיכרון לפעול באופן מיטבי.

12. ללמוד את סיבת טעם הדברים: כאשר צורת הלימוד היא לימוד "מלמעלה" ולא עמוקה מספיק, אזי הלומדים לא מחוברים מספיק לדברים. לעומת זאת, כאשר לומדים

את הדברים לעומק ומבינים את הדבר מהשורש ואת הטעם והסיבה לכל דבר ודבר – אז הדברים מתיישבים ונחרטים.

13). להתפלל לקב"ה שיייע בעדנו לזכור את לימוד התורה: כמו שהתפלל דוד המלך "סעדני ואושעה" (תהילים, קי"ט, קי"ז), ומפרש בספרי (פרשת קרח) שכוונת תפילתו של דוד המלך הייתה: "שלא אהיה לומד תורה ושוכח". ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן נ"ז) כתב - העצה העיקרית להינצל משכחה טבעית היא לשפוך שיח ותפלה ולבכות הרבה ב'האר עינינו בתורתך' וגם במסתרים תבכה נפשו שיאיר הקדוש ברוך הוא עיניו במאור התורה" (קובץ אגרות).

 הרב קנייבסקי: מסכם 28 הדברים שמסייעים לשיפור הזיכרון, ואת 37 הדברים שעלולים לגרום לאדם לשכוח דברים.

● הדברים המסייעים לשיפור הזיכרון

17. האוכל פת אפויה כל צרכה.	1. תפילה.
18. האוכל ביצה מגולגלת בלא מלח.	2. יראת שמים.
19. הרגיל בשמן זית.	3. ענווה.
20. הרגיל ביין ובשמים.	4. מיעוט תענוג.
21. השותה מים של שיורי עיסה.	5. שקידה וחזרה.
22. הטובל אצבעו במלח ואוכל.	6. להוציא בפה וללמוד בקול רם.
23. המסתכל בפני צדיק.	7. להבין מה שלומד.
24. המחזיק עצמו שכחן.	8. לחדש חידושים.
25. לומר "אהבה רבה" עד "וליחדך באהבה".	9. ללמוד מרב אחד.
26. לומר עשרה בני רב פפא אחר סיום המסכת.	10. ללמוד בצנעה.
27. גירסא דינקותא.	11. ללמוד עם תלמידים.
28. הנוהר שלא להרהר דברי תורה במקום שאסור להרהר או בתוך התפילה.	12. ללמוד בבית הכנסת.
	13. ללמוד מתוך הספר.
	14. לעשות סימנים.
	15. הרגיל בפת שחרית.
	16. האוכל פת פחמין.

● דברים הקשים לשכחה

5. המרבה סעודתו בכל מקום.	1. מי שאינו חוזר על תלמודו תמיד.
6. המכניס לראשו דברים בטלים.	2. גאווה.
7. מי שאינו עומד בפני רבו.	3. כעס.
	4. דאגה.

8. מי שאינו נזהר ליטול ידיו בדברים הצריכים נטילה.
9. האוכל ממה שאוכל עכבר או חתול או כלב.
10. האוכל לב של בהמה.
11. הרגיל בזיתים.
12. השותה מים של שיורי רחיצה.
13. הרוחץ במים הנותרים מן השתיה.
14. הרוחץ רגליו זו על גב זו.
15. המניח כליו תחת מראשותיו.
16. העובר תחת אפסר הגמל וכ"ש תחת גמל עצמו.
17. העובר בין שני גמלים.
18. העובר בין שתי נשים.
19. והאשה העוברת בין שני אנשים.
20. העובר מתחת ריח רע של נבלה.
21. העובר תחת הגשר שלא עברו תחתיו מים מ' יום.
22. האוכל פת שלא נאפה כל צרכו.
23. האוכל בשר מזוהמא ליסטרון.
24. השותה מאמת המים העוברת בבית הקברות.
25. המסתכל בפני המת.
26. הקורא כתב שעל הקבר.
27. המזיע עצמו בבית המרחץ כשהוא עומד.
28. המספר עם אשה בשוק.
30. המחליף מנעל של שמאל לימין.
31. התופר בגדיו עליו כשהוא לבוש.
32. האוכל חלב טמאה.
33. הלובש שני מלבושים יחד.
34. המנגב ידיו בחלוקו.
35. המניח ספר פתוח ויוצא.
36. הנוטל צפורניו שתיים זו אחר זו.
37. המסתכל בפני אדם הכועס.

אכילת זיתים

- מבואר בהוריות (יג:): הרגיל בזיתים משכח תלמודו, והרגיל בשמן זית – משיב את תלמודו, ואמר רבי יוחנן שכשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה, כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה.
- כ' הגר"ע יוסף זצ"ל: בגמ' שם – גדול כח הבן מכח האב, שהאב הוא הזית, מביא לשיכחה, ומה שנולד ממנו, הוא שמן הזית, מועיל לזכרון. ועל כן, מי שמטבל את הזיתים בשמן זית, אל לו לחוש לעניין זה כלל. וכן נוהגים רבים מיראי ה'.
- כף החיים (סימן קנ"ז אות כ"ז): הביא משער הכוונות שצריך לכוין "זית" בגימטריא א-ל-א-להים מ-צ-פ-ץ (מצפ"ץ זה שם הוי"ה בחילוף א"ת ב"ש). ואם יכווין כוונות אלו, הזיתים לא משכיחים, אלא אדרבא מביאים זכירה.
- כ"כ יביע אומר (יו"ד ב ח אות ד). כ"כ מ"א (קע ס"ק יט) – בענין דברים המשכיחים את האדם כגון זיתים וכיוצא בהם, אין זה אלא בעמי הארץ, אבל האוכלים בכוונה כנודע, מוסיפים לו זכירה, כי הוא מתקן אותה.

טוב להקפיד לומר תפילה לפני הלימוד ואחריו (תמצא את התפילות בראש הספר).

מבחני הלכות חגים מהרבנות הראשית לישראל

הנחיות לנבחן:

1. יש לכתוב בכתב יד ברור וקריא.
 2. אין לכתוב את שם הנבחן או כל סימן מזהה אחר בתוך מחברת הבחינה. מבחן שימצא עליו סימן מזהה-המבחן לא ייבדק! ותוגש תלונה לוועדת משמעת.
 3. לתשומת לבכם: דפי הטיוטה לא ייבדקו!
- חלק א' - עיון - 8 שאלות.
- יש לציין בכל תשובה את מקורות הדין, דעות הראשונים, ופסיקת ההלכה. חובה לענות על 7 מתוך 8 שאלות. נבחן שיענה מעבר לשאלות החובה יבדקו רק 7 התשובות הראשונות שכתב הנבחן לפי סדר כתיבתו במחברת הבחינה, למעט אם הנבחן סימן עיגול סביב 7 התשובות שמבקש לבדוק.
- חלק ב' - יישום-4 שאלות.
- יש להתייחס למקרה, לבירור ההלכה והדין כולל ציון דעות הראשונים ופסיקת ההלכה. חובה לענות על 3 מתוך 4 שאלות, נבחן שיענה מעבר לשאלות החובה יבדקו רק 3 התשובות הראשונות שכתב הנבחן לפי סדר כתיבתו במחברת הבחינה, למעט אם הנבחן סימן עיגול סביב 3 התשובות שמבקש לבדוק.
- יש לענות בנפרד על כל חלק מחלקי השאלה.
- בהצלחה !!!!

טבת תשפ"א

- חלק א, - עיון
- יש לענות על 7 שאלות מתוך 8 שאלות
- יש לציין בכל תשובה את מקורות הדין, דעות הראשונים, ופסיקת ההלכה.
1. תפילות ראש השנה ועשיית ויוהכ"פ
- א. כיצד ינהג מי שלא אמר 'זכרנו' ! פרט. או שלא אמר הימלך הקדוש' או שהיה

- מסופק אם אמר הימלך הקדוש?
 ב. האם מותר לאדם שלא התפלל לכוון ולשמוע לצאת מהיחיד או מהש"ץ? הבא את שיטות הראשונים בזה, או מי שאינו יודע להתפלל כתינוק שנשבה ורוצה לשמוע מהיחיד או מהש"ץ?
 ג. טעה ולא אמר המלך המשפט האם חוזר?
 ד. מהו עיקר הוידוי, ומתי הוא עיקר זמן מצוות וידוי.
 ה. התודה וסמך עצמו על הסטנדר באופן שלא יפול או באופן שיפול, מה דינו.
 2. הגזולים דלהלן שלקחם האם יצא בהם, ומה הטעם, והאם יברך עליהם.
 א. שופר גזול, כשגזל ותקע או כשגזל קרן ושיפהו, והאם יש נפק"מ בין התוקע לשומע, ומדוע!
 ב. סוכה גזולה, תקף את שכינו והוציאו ודר בו, גזל עצים ובנה סוכה.
 ג. די מינים גזולים, כמו שהם או שתיקנן.
 ד. שמן לנר חנוכה.
 ה. מגילה גזולה.
 3. הפסק בתקיעות
 א. מה היה מעשה דמגנצא המובא בטור? ומהי ההלכה בזה כשטעה בתשר"ת או בתש"ת או בתר"ת.
 ב. אם החזירו את בעל התוקע שלא כדין, האם עבר על איסור בל תוסיף או איסור אחר?
 ג. האם צריך לעשות:
 ג' השברים בנשימה אחת או אפשר בהפסקה דעת הטור, והדיעה המבואר בב"י, ודעת המחבר.
 עשה כל השברים ותרועה בנשימה אחת או הכל בשתי נשימות, האם יצא ידי חובתו (כתוב התשובה לחלק זה ללא מקורות אלא הלכה למעשה).
 5. זמנים
 ממתי עד מתי הוא זמן
 א. תקיעת שופר לכתחילה ובדיעבד.
 ב. תפילת מוסף של ר"ה.
 ג. זמן כניסת ויציאת הצום וזמן תפילת נעילה.
 ד. אכילת כזית בליל אי' דסוכות
 ה. נטילת לולב.
 ו. קריאת המגילה בלילה וביום.
 6. שופר

א. בעל תוקע המחפש שופר מהודר, כתוב את ההנחיות לשופר המהודר ביותר, ונמק.
 ב. יש לפניו שופר מהודר ופחות מהודר, השופר המהודר יקר יותר/האם צריך להוסיף בדמים על מנת לקנות אותו? ועד כמה?/ ומה הדין אם קנה כבר את הפחות מהודר ומצא לאחר מכן מהודר יותר! האם צריך לקנות גם את המהודר יותר?
 ג. שופר מבהמה טמאה, או מנבלה וטריפה, האם יתקע בו! ומה הדין, ביחס לברכה ומדוע?

7. צום יום הכפורים

א. מי שיודע שבכוחו להתענות תשיעי ועשירי האם מותר לו להתענות בשניהם? או שחייב לאכול בתשיעי?
 ב. קטן או חולה האוכל ביוהכ"פ איך ינהג בקידוש! לחם משנה? וכן באמירת רצה (כשחל בשבת), ויעלה ויבוא לכתחילה ובדיעבד?
 ג. יולדת תוך ג' ימים פטורה מלצום, האם עליה לאכול בשיעורים?
 ד. אשה שילדה ביום ז' תשרי בשעה 16.00, מה דינה?

8. סוכה

סוכה לנצח העשויה ממסגרת אלומיניום

א. האם ניתן לעשות לה דפנות מבד? נמק
 ב. האם אפשר להעמיד קודם את הסכך ואחר כך את הדפנות מהבד! נמק
 ג. האם יכול להניח הסכך על גבי המסגרת? נמק ופרט.
 ד. הסוכה הנ"ל נמצאת בבית במקום שאין שם רוח, אך בחוץ יש רוח האם הסוכה כשרה?

9. גשם בסוכות

א. ישן בביתו וראה שפסקו הגשמים האם חייב לחזור לסוכתו? והאם צריך להניח שעון מעורר או שומר? ציין את מקורות הדין ופסיקת ההלכה. פרט.
 ב. מהי כמות הגשם שצריך שירד בכדי שיהא פטור משינה או מאכילה בסוכה?
 ג. היושב או הישן בסוכה בעת ירידת הגשמים האם מקבל שכר על כך?

חלק ב' — יישום

ענה על 3 שאלות מתוך 4.

9. הכשר דפנות הסוכה

א. סוכה העשויה כמו "גאם" [והיינו שיש לה שתי דפנות באורך ז"ט כגון אחת לצפון ואחת למזרח], מה הם התנאים להכשירה? פרט
 ב. שתי הדפנות הנ"ל, האם צריכות להיות מחוברות ממש בפינה ("עריבן"). והאם מועיל שתהא בהם פרצות, ועד כמה, או אם יש פחות מג"ט, עד עשר אמות, יותר